

Cetatea Moldovei

Revistă lunară de probleme actuale, literatură și critică

Director: GH. A. CUZA

S U M A R

TH. SIMENSCHY	Destinul în concepția antică
ION BUZDUGAN	Fântâna din răscruci. Privighere
AUREL GEORGE STINO	N. Gane, cântăreț al naturii
TEOFIL LIANU	În Pridvorul Adormirii
G. BEZVICONI	Femeia basarabeană
MAGDA ISANOS	Zeii
CONST. VÂRTEJ	Eroica lui Cotruș
VIRGIL ȘOTROPA	Norii
ENE STANCIU	Credinți moarte
G. CONSTANDACHE	Se strâng
TRAIAN I. CRISTESCU	Trei schițe din Basarabia
AL. BARDIERU (culese)	Căntece populare din Basarabia
AUREL H. GOLIMAS	Încercări de românizare
VIRGIL POIANĂ	Fantezie
MARIOARA TUHOVICEANU	Răvaș din alte vremuri
SERGIU CRISTIAN	Elegia pescarilor
G. A. CUZA	O societate a scriitorilor moldoveni
G. A. C.	Viața la Iași
DIMITRIE GHERASIM	Cronica externă
G. A. C.	Cronica iudaică

ÎNSEMĂRI: 22 Iunie 1943. — Reintocmirea proprietății private în Transnistria. — Note pentru cercetătorii trecutului familiilor moldovenești. — Despre «Poiana lungă» a lui Delavrancea. — Primele adeziuni pentru o societate a scriitorilor moldoveni. — Expozițiile în cadrul războiului. — De ce nu se expropriază vechiul cimitir jidovesc din Ciurchi? — «Alianța israelită universală» și Shakespeare. — D-na Roosevelt, în misiune diplomatică la Sud-Americani. — Între laburiștii și comuniștii din Anglia. — Sinagoga și revoluția rusă. — Entuziasm brăilean. — Expoziția de fine de an dela Belle-Arte. — Numărul viitor al revistei.

POȘTA REDACȚIEI. — RECENZII. — BIBLIOGRAFIE.

I A Ș I

BIBLIOTECA 24.908
DOCUMENTARĂ
BIBLIOTECA A PATRA NEAMȚ

CETATEA MOLDOVEI

REVISTĂ LUNARĂ DE PROBLEME ACTUALE, LITERATURĂ ȘI CRITICĂ

Inscrisă sub Nr. 1108 din 7 Martie 1941, la Tribunalul Iași, Secția III-a

APARE LUNAR

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : SECRETARIATUL DE REDACȚIE :

Profesor univ. *Gh. A. Cuza*

Iași, str. Codrescu, 5

Telefon 1664

Eusebiu Camilar

Iași

Str. Săulescu, 19

DELEGAT CU CONTROLUL :

Dr. Jean I. Ghiulea

București, str. Răspântiilor, 9

Telefon 2.73.07 și 1.13.77

ABONAMENTE

IN ȚARĂ :

Pe un an	lei 1000
Pe 6 luni	lei 600
Pe 3 luni	lei 350
Pentru instituții	lei 2000
Abonament de sprijin	lei 5000
Un număr vechi	lei 200

IN STRĂINĂTATE :

Pe un an	lei 3000
--------------------	----------

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

CETATEA MOLDOVEI

REVISTĂ LUNARĂ DE PROBLEME ACTUALE, LITERATURĂ ȘI CRITICĂ

Director: GH. A. CUZA

DESTINUL ÎN CONCEPȚIA ANTICĂ

Un înțelept antic spunea că trei puteri conduc această lume: mintea, forța și destinul. În cele ce urmează ne vom ocupa despre acesta din urmă, arătând rolul covârșitor pe care l-a avut în concepția despre viață la Greci, Romani și Hinduși.

Mai întâi câteva definiții:

În latinește avem cuvintele: *sors*, *fors* și *fortuna*, aceste două din urmă identice și foarte des asociate între ele.

Sors înseamnă „sorț, lot, condiție omenească, întâmplare”. La început *sortes* (plural) erau niște tăblițe sau zaruri, care serveau la oracole. Tăblițe de acestea, de bronz, s’au păstrat. Mai târziu înțelesul concret a devenit abstract, cum se întâmplă cu cele mai multe cuvinte în evoluția oricărei limbi. În felul acesta *sors* a ajuns să însemne „parte atribuită fiecăruia, soartă” și apoi în general „destin”.

Fors înseamnă „întâmplare, soartă” și derivă dela *fero* „a aduce”, cum arată și locuțiunea: „*fors fert*”; „*fors tutit*”: „se întâmplă”; s’a întâmplat”; (literal: „întâmplarea aduce”).

Strâns asociat cu *fors* e cuvântul *fortuna*, mai ales în expresia *fors fortuna*: „întâmplare fericită”. Și *fortuna* înseamnă „soartă, destin”; pe lângă aceasta și „înbândă, fericire”; compară *fortunatus* și *infortunatus*; plur. *fortunae* înseamnă „avere”, înțeles pe care-l are și’n limba franceză (*la fortune*). De aici se vede clar concepția că fericirea și averea sunt daruri ale destinului; concepția aceasta este aproape universală la Greci

și la Romani, nu însă și la Hinduși. În Vechiul și'n Noul Testament ea lipsește cu desăvârșire.

Grecii exprimau noțiunea de destin mai ales prin cuvântul τύχη. Acesta însemna la origină: „ceea ce dobândește (atinge) omul prin hotărârea zeilor“. De aici înțelesul de „soartă, noroc, întâmplare (bună sau rea), fericire sau nefericire“. Înțelesul fundamental al cuvântului apare lămurit dacă-l comparăm cu verbul corespunzător τυγχάνω (răd. τυχ-), care înseamnă: „a nimeri ținta, a isbuti“.

Cuvântul τύχη, fie cu înțelesul de „soartă“ fie cu înțelesul de „întâmplare“, atât de întrebuințat în literatura greacă, mai ales în tragedie și la Herodot, lipsește cu desăvârșire la Homer și în Noul Testament, cei doi poli ai civilizației și ai credinței lumii antice. Cauza stă în faptul că la Homer universul este condus de zei, în frunte cu Zeus, iar în Noul Testament de Dumnezeu. Puterea destinului în concepția omenească crește pe măsură ce se întunecă conștiința existenței atotputerniciei divine.

Alături de τύχη mai avem cuvintele εἰμαρμένη și μοῖρα, care de asemenea lipsesc în Noul Testament, ca și'n cel Vechiu. εἰμαρμένη (s. î. μοῖρα) înseamnă: „soarta fixată de destin; destinul însuși“; cuvântul acesta e un participiu dela perfectul εἰμαρται, care înseamnă: „e hotărît de către destin“. μοῖρα înseamnă: „parte, lot, soartă, destin“.

Interesante prin aspectele lor speciale sunt cuvintele care înseamnă „destin“ la Hinduși: *ut-dhl*, dela verbul *ut-dha* „a orânduî“, înseamnă: „orânduire, creațiune, creator (Brahma), destin“; — *gatl*: „mers, transmigrațiune, soartă omenească“; — *dhatr*: „susținător, creator (Brahma), destin“; — *Kala*: „timp, destin, moarte“. Cuvântul acesta prezintă multă asemănare, prin înțelesurile sale, cu Κρόνος dela Greci.

Toate aceste cuvinte, — indiferent de nuanțele lor speciale — au comun între ele ideea de ceva fix și nestrămutat, care nu se mai poate schimba. Cel mai bine se vede aceasta chiar la cuvântul „destin“, care provine din lat. *destino*: „a înțepeni, a fixa, a hotărî“; la rândul lui, *destino* e format din cuvântul neîntrebuințat **stano* sau **stino* „a fixa“, iar **stano* are ca rădăcină *sta* „a sta“.

Concepțiile despre noroc sunt adesea asemănătoare cu acelea despre destin și uneori chiar se confundă. Ca și la destin, cuvintele care înseamnă „noroc” oglindesc anumite aspecte, care variază după credințele poporului respectiv.

Astfel la Romani norocul și destinul sunt exprimate prin acelaș cuvânt, *fortuna*, a cărei etimologie am văzut-o. Aceasta înseamnă că norocul și destinul erau strâns asociate la ei, ca și la alte popoare.

La fel și la Greci cuvântul *τύχη* înseamnă „destin” și „noroc”; înțelesul său etimologic este: „atingerea țintei, izbândă”.

Și în sanscrită cuvântul *siddhi*, care înseamnă „noroc”, are înțelesul etimologic de „isbândă”. Pe lângă acest cuvânt mai există și *daiva*, înrudit cu lat. *divus* și *divinus*; *daiva* înseamnă „divinitate și destin”, ceea ce arată că norocul și destinul sunt rezultatul voinței divinității.

Alături de aceste cuvinte ar fi poate interesant de știut ce înțeles au avut la origină cuvintele care înseamnă noroc în unele limbi moderne. Astfel în limba franceză cuvântul *hasard* (engl. *hazard*, it. *azzardo*), care înseamnă „noroc, soartă, șansă”, avea la origină înțelesul de „joc de zaruri”, ceea ce se explică prin proveniența lui; cuvântul *hazard* provine din arab. *sehâr*, *sâr*, care înseamnă „zar, joc de zaruri”, apoi „ceea ce vine deodată, pe neașteptate, primejdie, risc”. Cuvântul românesc *zar* „cub de joc” ne-a venit dela Turci.

Cuvântul francez *chance*, care înseamnă: „natura sau rezultatul unei întâmplări, noroc”, vine dela v. *cheoir*, lat. *cadere*: „a cădea”, „a se întâmpla”.

În fine cuvântul nostru „noroc” provine din slav. *narokŭ*, care înseamnă „ceea ce s'a rostit”, întocmai ca și cuvântul latinesc *fatum* „destin” și *fatalis*, dela verbul *fari* „a vorbi”.

În toate timpurile felul cum își închipuiau oamenii providența divină a fost în contrast cu ideea ce-o aveau despre soartă. Orânduirea lucrurilor era închipuită sau ca ceva natural, având la bază legile care cârmuesc universul, sau ca atârând de voința personală a unuia sau a mai multor zei.

Ideea de soartă e cu deosebire necesară religiilor politeiste și mitologice, pentru că ea constituie pentru ele instanța

supremă și'n acelaș timp oferă imaginației fondul misterios și întunecat, pe care se proiectează toate întâmplările zeilor și ale oamenilor ¹.

Marele istoric grec *Herodot*, spune despre destin: „Nici zeul nu poate scăpa de soarta care-l așteaptă“ (1, 91); și mai departe:

„Întâmplările conduc pe oameni și nu oamenii întâmplările“ (7, 49).

La fel istoricul roman *Sallustiu*:

„Destinul conduce cea mai mare parte din lucrurile omenești“ (Iug. 102, 9).

Dacă așa spun istoricii, cu atât mai mult poeții, de pildă *Juvenal*:

„Destinul face din sclavi domni și din prinși biruitori“ (7, 201); iar poetul filosof *Horățiu* exclamă:

„O, soartă, care zeu e mai crud cu noi decât tine? Cum te mai bucuri neîncetat de a zădărnici aspirațiile omenești“ (Sat. 2, 81, 6 sq.).

Puterea destinului este una din trăsăturile cele mai caracteristice ale tragediei grecești, așa cum e reprezentată de cele două capodopere: *Orestia* lui *Eschil* și *Edip Rege* a lui *Sofocle*.

Aceste credinți, fie ale istoricilor fie ale poeților sau filosofilor, sunt de cele mai adesea ori personale și se deosebesc de concepția religioasă a poporului.

Zeul suprem, care conduce întregul univers, era socotit *Zeus*. Voința sa constituie în epopeele lui Homer cauza primordială și sentința definitivă în toate chestiunile privitoare la zei și la oameni.

Uneori, în locul lui *Zeus*, se pomenește de zei sau numai de unul singur, fără însă a se preciza care anume. De pildă la *Sofocle*:

„Nu vei găsi pe nici un om, care să poată scăpa, atunci când îl prigonește un zeu“ (O. C. 152 sq.); sau la *Herodot*:

„Ceea ce trebuie să se întâmple dela zeu este cu neputință pentru om ca s'o îndepărteze; căci atunci el nu mai vrea să asculte de nimeni, chiar dacă îl povățuește bine (9, 16).

1. Cf. L. Preller, *Griechische Mythologie*, 2 vol. Berlin, 1870-1881. Vol. I, 411.

Alături de voința zeilor, și câteodată mai presus de ea¹, este soarta naturală, din care au rezultat mai târziu puterile personificate ale destinului.

În *Theogonia* lui *Hesiod* (v. 217) aceste puteri apar ca fiice ale nopții, purtând numele cunoscute din mitologie: *Clotho*, *Lachesis* și *Atropos*. *Clotho* exprimă prin imaginea torsului activitatea tainică și încâlciturile de nedesfăcut ale destinului; *Lachesis* simbolizează partea ieșită fiecăruia la sorți; iar *Atropos* necesitatea de neînlăturat a hotărîrilor destinului, mai ales a ceasului morții.

La activitatea celor trei surori se asociază cântecul, acel celebru cântec al Parcelor, pe care-l găsim în tragedia lui *Goethe*: „*Iphigente auf Tauris*”. În cântecul lor ursitoarele prezic ce se va întâmpla, căci ele cunosc toate tainele viitorului.

În *Republica* sa (10, p. 617 C) *Platon* descrie Ursitoarele ca puteri ale ordinii superioare din univers. Ele șed pe tronuri înalte, sunt îmbrăcate în alb, pe cap poartă cunună și torc la furca *Necesității*, însoțind cu cântecul lor muzica cerească a sferelor. *Lachesis* cântă trecutul, *Clotho* prezentul, iar *Atropos* viitorul².

Activitatea propriu zisă a Ursitoarelor este numai leagănul și mormântul, nașterea și moartea, ca și în poveștile noastre populare. De cele mai adesea ori ele sunt înfățișate ca niște surori bătrâne de tot: una din ele toarce, cealaltă trage firul, a treia îl taie. (Cf. *Hes. Th.* 217)³.

Aceste puteri ale destinului joacă un rol și mai însemnat în credințele religioase din Italia antică. Romanii le numeau *Parcae*; numele lor erau: *Nona*, *Decuma* și *Morta*, aceasta din urmă ca zeiță a morții. Ca și în concepția Grecilor, ele decid de soarta vieții fiecărui om în ceasul nașterii și al morții. Înfațișarea și activitatea lor sunt redată de poeții și artiștii romani întocmai după modelul mitologiei grecești⁴.

1. V. p. 4, *Her.* 1, 91.

2. Cf. Cele trei Norne ale *Eddei*: *Urd*, *Werdandi* și *Skuld* (Trecutul, Prezentul și Viitorul).

3. Cf. *Preller*, o. c., I, 413, sq.

4. *Preller*, o. c., I, 416.

Și poporul nostru crede în ursită și în ursitoare, care joacă un rol important în basmele sale. Ursitoarele sunt zâne ale norocului, care vin în casă a treia zi după naștere, și menesc copilului soarta-i viitoare, bună sau rea, fericită sau nefericită. Ele sunt tot trei la număr: cea mai mare, *Ursitoarea*, toarce firul vieții; cea mijlocie, *Soarta*, rostește întâmplările noului născut, iar a treia, *Moartea*, rupe firul vieții¹. Cf. p. 5.

În fața destinului stă omul, cu dorințele sale nemărginite și cu puterile sale mărginite. Gândurile și aspirațiile sale năzuesc veșnic spre infinit. De aici răsar dușmanii săi cei mai primejdioși, pe care-i îndreaptă împotriva sa fie o fatalitate demonică fie propria sa nesocotință².

Aici aparține *Ate*, adică „rătăcirea“, patima care orbește, dezechilibrul dintre puterile minții și ale moralei. *Ate* îl cuprinde pe om ca o fatalitate rea, aducând cu sine fapta necugetată, cu toate pedepsele ce-o urmează. *Homer* (Od. 1,32 urm.) spune: „Ah! cum mai învinovățesc muritorii pe zei! când doar ei singuri își pricinuesc suferinți, prin nechibzuința lor, chiar împotriva destinului“.

De aceeași părere este și *Democrit*, celebrul filosof din Abdera:

„Oamenii au născocit soarta ca să-și scuze propria lor prostie; căci înțelepciunea n'are de ce să se teamă din partea soartei, și mai totdeauna un spirit iscusit și prevăzător își cârmuește singur viața. (Dem., *Fragm. mor.* 14).

Ideea poetului și a filosofului e redată fin și de următoarea poveste:

Odată un copil dormea la marginea unei fântăni. Din întâmplare trecu pe acolo *Norocul*. Acesta îl trezi și-i zise: „Du-te de aici; căci, dacă vei cădea în fântână, lumea va da vina pe mine“.

După *Homer* (Il. 19, 91 urm.) *Ate* este fiica lui *Zeus* și la început locuia în cer. Dar ea a îndrăznit să-l înșele, din care pricină *Hercule*, fiul său drag, a trebuit să ducă pe pământ o

1. V. Șăineanu, *Dicționar Universal al limbii române s. v. Ursitoare*.

2. *Preller*, o. c., I, 416.

viață mizerabilă și plină de suferinți în slujba regelui Euristeu. Atunci Zeus a apucat-o de păr și a aruncat-o de pe Olimp pe pământ. De atunci zeița rătăcirii cutreeră pământul cu pași ușori, trecând peste capetele oamenilor. De aceea nu se simte apropierea ei decât atunci când e prea târziu, când nenorocirea s'a și produs.

De obicei de această fatalitate se leagă vina trufiei omenеști, *hybris*:

„Căci trufia înflorind a dat ca roadă rătăcirea“, spune *Eschil* (*Perșii*, 821).

Aceasta se întâmplă atunci când omul uită de natura sa mărginită și se lasă târit de însușirile, de puterea, de fericirea sa, la trufie. Prin aceasta el provoacă invidia și mânia zeilor, care și așa sunt foarte susceptibili.

„Cine-i veșnic fericit, afară de zei“? spune *Eschil* (*Ag.* 553 sq.); iar *Herodot* scrie:

„Zeul obișnuște să reteze tot ce se înalță. El nu permite nimănui să fie mândru, afară de el însuși“ (7,10,5).

Tot astfel *Plutarch*:

„Destinul invidiază isbânzile mari“.

De aceea, când *Cresus* îl întreabă pe *Solon*: „Care-i omul cel mai fericit de pe pământ“?, înțeleptul îi răspunde:

„O, *Cresus*, tu mă 'ntrebi despre lucruri omenеști, pe mine, care știu că orice divinitate este invidioasă și pricinuitoare de turburări“? (*Her.* 1,32).

De aici învățătura, care apare ca o dogmă la tragicii Greci și la *Herodot*, (1,32), că nu se poate spune despre cineva că e fericit sau nu decât abia la sfârșitul vieții sale. Pentru că:

„Nu există vreun muritor, căruia să nu i se fi întâmplat vreo nenorocire, de când s'a născut; și cu cât oamenii sunt mai însemnați, cu atâta și nenorocirile lor sunt mai mari“ spune tot el, (7,203).

Cel mai frumos exprimă această învățătură *Sofocle*, în versurile cu care sfârșește tragedia sa *Edip rege* (v. 1528 și urm.)

„Muritorul să nu ferească pe nimeni, ci să aștepte să vadă ziua cea din urmă, când va fi trecut hotarul vieții fără să fi suferit nici o durere“.

Mitologia și tragedia greacă sunt pline de povestiri, care ilustrează cele spuse despre fericirea omenească și despre in-

vidia zeilor. Tot astfel și Herodot, la care această concepție formează partea esențială, am putea spune filosofia, operei sale istorice. Cine nu cunoaște întrevăderea dintre Solon și Creso, despre care am pomenit mai sus? sau celebra legendă a inelului lui Policrat, imortalizată de Schiller? Aceste exemple servesc ca să arate că de nimic nu trebuie să se ferească omul mai mult decât de păcatul trufiei, și că modestia și cumpănirea sunt drumul cel mai sigur spre fericire.

La Greci concepția de mai sus cu privire la trufia omenească a dus mai departe la ideea de *Nemesis*, care exprimă indignarea divină împotriva oricărei turburări a echilibrului dintre lucruri. Acest dezechilibru poate fi pricinuit sau de un noroc neobișnuit sau de mândria care-i legată de obicei de un astfel de noroc, ca în legenda inelului lui Policrat. *Nemesis* nu se odihnește până ce echilibrul pe care se reazimă orânduirea morală a lumii nu este restabilit.

Simțul acesta al măsurii juste din domeniul credinței și al moralei se găsește și în arta și 'n literatura greacă. El este caracteristica fundamentală a civilizației eline, care se poate rezuma în celebrul precept: *μηδὲν ἄγαν* „nimic prea mult“.

+ + +

Rătăcirea și trufia omenească pe deoparte, puterea destinului și răzbunarea zeilor pe de alta, urmăresc ca un blestem cumplit nu numai pe un singur om, dar adesea și un lung șir de generații. Agamemnon și Edip au fost în această privință două subiecte inepuizabile pentru poezii tragici.

Agamemnon este regele regilor, comandantul suprem al oștirii grecești în războiul troian; prin puterea și influența sa el îi întrece pe toți ceilalți; numai semizeul Achille îl înfruntă.

Strămoșul neamului său este Tantal. Acesta este pilda antică a fericirii supreme și a prăbușirii năprasnice din pricina trufiei.

Tantal stătea la masă cu zeii, gustând nectar și ambrozie. Era privit de ei ca egalul lor și le cunoștea toate tainele. Dar fericirea aceasta era mai mult decât putea să suporte un muritor. Tantal nu-și putu înfrâna poftetele, fu cuprins de trufie și în nesocotința sa trădă secretele zeilor. Atunci aceștia îl aruncară în infern, unde fu condamnat pe veci la supliciul foamei și al setei.

Tantal avea doi copii: Pelops și Niobe. Aceasta s'a bucurat și ea de prietenia zeilor, mai ales a Latonei, care o iubea foarte mult. Dar odată Niobe îndrăzni să se înalțe mai presus de zeiță, pentru că aceasta avea numai doi copii, pe Apollo și pe Artemis, pe când Niobe avea doisprezece. Atunci Apollo și Artemis omorîră cu săgețile pe copiii nefericitei Niobe, care fu pedepsită astfel pentru nesocotința ei.

Fiul lui Tantal, Pelops, se îndrăgosti de frumoasa Hippodamia, fiica crudului rege Enomau. Acesta avea niște cai înaripați, care alergau ca vântul. Cel care voia s'o ia de soție pe fiica lui Enomau, trebuia să se ia la întrecere cu el la alergări. Dacă era învins, era omorît. Pelops primește în dar din partea lui Poseidon, un car cu cai de asemenea înaripați, dar mai iuși decât ai lui Enomau. La alergări acesta e învins și omorît de către Pelops, care pe urmă ucide și pe vizitiul lui Enomau, Myrtilus, prin trădarea căruia câștigase biruința.

Omorîrea lui Myrtilus este prima verigă din lanțul neîntrerupt de crime, care apasă asupra descendenților lui Pelops.

Urmașii lui Pelops sunt Tyeste și Atreu. Dușmănia lor fără seamăn în mitologia antică a format subiectul multor tragedii în literatura greacă și latină. Astfel Eschil poveștesc în tragedia sa Agamemnon cum Atreu se răzbună pe fratele său Tyeste omorându-i fiul și apoi dându-i-l să-l mănânce la masă, fără ca Tyeste să bănuiască ceva. Poeții latini Ovidiu și Lucan povestesc aceeași legendă și spun că soarele, când a văzut grozavul ospăț, și-a oprit mersul pe bolta cerească și s'a întunecat. La fel povestește scena și eroina tragediei lui Goethe, „*Iphigentie auf Tauris*“ (I, 3):

„O rege, spune fiica lui Agamemnon către Thoas, tu îți întorci cu groază fața ta; astfel și-a întors fața soarele, abătându-și carul din făgașul său etern. Aceștia sunt străbunii preotesei tale“.

Dar prigoana zeilor nu se oprește aici. Zeița răstăcirii o-menești, Ate, și aceea a răzbunării divine, Nemesis, își continuă fără îndurare opera lor nimicitoare, până ce piere și cel din urmă vlăstar din neamul urgisit al lui Tantal.

Atreu avea doi fii: sunt Atrizi Agamemnon și Menelau. Agamemnon, care domnește în Micena, pleacă împreună cu fratele său Menelau la Troia, pe care o asediază timp de zece

ani. În răstimpul acesta îndelungat Egist, alt fiu al lui Tyeste, pune la cale împreună cu Clytemnestra, soția lui Agamemnon, omorîrea acestuia, când se va înapoia din război. La această faptă Clytemnestra este împinsă pe deoparte de adulter, pe de alta de ura ce-o avea împotriva lui Agamemnon, fiindcă își sacrificase în Aulida pe propria sa fiică, Ifigenia, înainte de-a pleca la Troia.

Reîntoarcerea triumfală a lui Agamemnon, teama acestuia de invidia zeilor și omorîrea lui sunt descrise magistral de marele tragic Eschil în prima piesă a trilogiei sale.

În piesa următoare numită *Choephoroe* poetul arată apoi cum e răzbunată moartea lui Agamemnon de către fiul său Oreste. Acesta, ajutat de prietenul său credincios Pîlade, omoară pe Egist și pe propria sa mamă, Clytemnestra.

Îndată se ivesc Eumenidele, teribilele zeițe ale răzbunării, care personifică mustrarea de cuget și care urmăresc zi și noapte, fără îndurare, pe făptaș.

Această prigoană din partea lor este povestită de Eschil în a treia piesă a trilogiei sale, care poartă numele de *Eumenides*. Oreste se află la Delfi, la altarul zeului Apollo, care l-a îndemnat la grozava faptă. Zeul îl purifică, dar Eumenidele îl urmăresc până la Atena. Acolo ele se înfățișează ca acuzatoare înaintea Areopagului; iar Apollo ca martor și apărător al lui Oreste. Voturile Areopagului sunt egale și atunci zeița Atena însăși decide soarta celui acuzat, dându-și votul în favoarea lui.

Iată un exemplu celebru în mitologie și în tragedia greacă, din care se poate vedea cât de strânsă era legătura dintre faptă și destin în concepția antică. Legătura aceasta nu durează numai atât cât durează existența unui om; fapta, odată săvârșită, își proiectează consecințele în decursul generațiilor prin adăugarea de fapte noi, ca o înlănțuire de cauze și efecte, până ce ultimul descendent ispășește tot ce au păcătuît strămoșii săi.

Împotriva acestei concepții deprimante se ridică concepția luminoasă a omului modern:

„Zei! nu se răzbună pe copii pentru crima săvârșită de părinți. Fiecare, bun sau rău, își ia plata împreună cu fapta. Copiii moștenesc binecuvântarea părinților, iar nu blestemul lor¹.

1. Goethe, *Iphigénie auf Tauris*, II, 1.

Legenda lui Edip, care a inspirat pe marii tragici Eschil, Sofocle, și Eurpide, este un exemplu grandios despre puterea destinului și despre justiția divină, ambele în strânsă legătură aici cu blestemul.

Asupra lui Laios, regele Tebei, apasă blestemul lui Pelops, pentru că a pricinuit moartea fiului acestuia. Prin voința destinului, Laios va fi pedepsit prin propriul său fiu pentru vina sa. Dar nu numai el, ci și urmașii lui vor avea de ispășit păcate grele, până ce toți vor pieri.

Legenda spune că Laios a fost prevenit de oracolul dela Delfi că va fi omorît de fiul său, că acesta se va căsători cu mama sa și că va pricinui prăbușirea întregii familii în sânge și păcat. Se naște Edip. Părinții lui caută să evite destinul și-l leapădă pe Edip pe muntele Citeron. Dar copilul e găsit de un păstor și adus la Corint, unde regele Polybos îl crește ca pe propriul său fiu.

Fiindcă nu era sigur de origina sa, Edip consultă oracolul, care-l avertizează să se ferească de paricid și de incest. Atunci el părăsește localitatea, pe care o credea că-i patria sa, și pleacă spre Teba. Pe drum, la intrarea într'o strâmtoare, se întâlnește cu Laios, regele Tebei, fără a ști cine-i. Acesta se ducea să ceară sfat și ajutor dela oracolul din Delfi împotriva Sfinxului, un demon a cărui urgie înspăimânta ținutul. Intre Edip și trufașul Laios izbucnește o ceartă violentă și Laios este omorît.

Sfinxul teban aținea calea trecătorilor și le puna următoarea întrebare:

„Ce animal umblă dimineata în patru picioare, la amiază în două și seara în trei?”

Nimeni nu putea deslega enigma și mulți tineri își pierdură viața din cauza aceasta. Atunci Creon puse crainici ca să strige prin cetate că acela care va deslega enigma va căpăta domnia Tebei și mâna văduvei lui Laios.

Se ivește Edip, care mântue țara de flagel; dar ce soartă groaznică îl așteaptă în schimb! Târziu de tot, după ce are copii, află Edip cine-i omoritorul tatălui său și cine-i soția sa. Când lumina fatală pătrunde în mintea sa încercuită de destin, Edip își scoate ochii, iar soția sa, Iocasta, se sinucide.

Acesta-i subiectul capodoperei lui Sofocle: „*Edip Rege*”.

Dar urgia destinului nu se oprește aici. Fiii lui Edip, Eteocle și Polynice, se poartă crud cu tatăl lor, care aruncă asupra lor blestemul, atât de fatal în concepția popoarelor antice. El îi blestemă ca să-și împartă moștenirea „cu ferul”. Polynice, neputând ajunge la înțelegere cu fratele său Eteocle în privința domniei, pleacă la Argos, unde găsește o nouă patrie; iar Eteocle rămâne ca rege în Teba.

În tragedia sa „*Edip în Kolonos*”, Sofocle ni-l înfățișează pe Edip bătrân și orb, părăsind Teba și căutându-și un loc pentru mormânt în țară străină. El e silit să plece din cetatea sa, căci e alungat de Tebani și de proprii săi fii. Numai Antigona și sora ei îl însoțesc pe drumul pribegiei și al suferinței. Dar Apollo i-a prezis că nenorocirile sale vor lua sfârșit în sanctuarul Eumenidelor. Edip imploră pe aceste zeițe severe și pășește cu încredere în dumbrava lor sfântă. Teseu, eroul atenian, îi oferă sprijinul său puternic și nici Creon, regele Tebei, nici Polynice, nu-l mai pot readuce pe acela pe care l-au alungat fără milă.

Incepe războiul sălbatic între cei doi fii ai lui Edip și fiecare din ei se silește ca să-l atragă de partea sa, pentru că participarea lui Edip avea să aducă biruința, după prezicerea unui oracol. Dar Edip reînoește blestemul împotriva fiilor săi, apoi dispare în chip misterios în dumbrava Eumenidelor. Fiicele lui se întorc la Teba, pentru a încerca să-i împace pe frați¹.

Fiul lui Edip, Polynice, aliat cu Adrast, regele din Argos, pornește cu oastea împotriva Tebei, unde domnea fratele său, Eteocle. Mulți cad de ambele părți și atunci cele două oștiri se înțeleg ca să lupte între ei numai Eteocle și Polynice și să decidă ei singuri în propria lor cauză. Lupta crâncenă între cei doi frați, descrisă de *Eschil* în tragedia: „*Cei șapte împotriva Tebei*”, sfârșește cu moartea amândurora. Prin aceasta blestemul lui Edip s'a împlinit; însă destinul implacabil își continuă acțiunea. Antigona, fiica lui Edip, îndrăznește să se opună po-

1. O tradiție antică spune că unul din fiii lui Sofocle voi să-l pună sub interdicție, sub pretext că și-a pierdut mințile, ca să-i poată administra averea. Bătrânul poet, în vârstă de peste nouăzeci de ani, se înfățișă înaintea judecătorilor și'n loc să se apere le citi un fragment din tragedia de mai sus, la care tocmai lucra. Judecătorii fură convinși și poetul câștigă procesul.

runcii trufașului rege Creon, de-a lăsa neîngropat trupul lui Polynice, fiindcă pornise împotriva patriei sale. Ea invoacă legea divină, care cere imperios înmormântarea morților și care-i mai presus de orice lege omenească. Antigona plătește cu viața nobilul ei curaj, dar și Creon pierde pe soția sa și pe fiul său, Hemon. Acesta-i subiectul celebrei tragedii „*Antigona*” de Sofocle.

Astfel vedem și aici puterea tragică a destinului, în ale cărui mreje se zbate fără putință de scăpare omenirea stăpânită de rătăcire și de trufie și lovită de răsbunarea divină.

Concepțiile acestea despre destin, pe care le aveau Grecii și Romanii, nu implică deloc resemnarea fatalistă. Omul antic crede în destin, dar luptă împotriva lui și nu odată îl birue. Despre aceasta ne depun mărturie iarăși mitologia și poezii, și pe lângă ei filosofi.

Odiseea lui Homer este cel mai splendid monument pe care l-a ridicat geniul grec voinței neînfrânte, unită cu inteligența, în lupta cu destinul. Această luptă a omului superior împotriva adversității este subiectul cel mai interesant și cel mai frumos din literatura greacă și cea sanscrită și tot ea dă farmecul acela unic basmelor noastre, unde se povestește adesea despre lupta lui Făt-Frumos împotriva răutății monștrilor și a oamenilor, pe care un destin vitreg îi scoate în calea sa.

Rezistența în fața loviturilor soartei este și însușirea cea mai înaltă a poporului roman :

*„Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna sinet“.*

(„Tu nu ceda în fața nenorocirii, ci mergi împotriva cu și mai mare îndrăzneală decât îți va îngădui soarta” (Verg. Aen. VI, 95 sq.).

Tot astfel spune și poetul Horațiu (Sat. 2, 3, 135 sq.):

*Quocirca vivite fortes
Forttaque adversis opponite pectora rebus.*

(„De aceea fiți tari și opuneți piepturi tari în fața răstrieșiei”).

Din aceste versuri se vede caracterul de bronz al poporului roman, menit să treacă prin atâtea vicisitudini și să stăpânească cea mai întinsă împărăție din câte au existat.

+ + +

Destinul și norocul sunt două noțiuni diferite în fond. De această deosebire își dădeau seama Grecii și Romanii.

Zeița norocului la Greci era *Tyche* („întâmplarea fericită“ „Norocul“¹. *Tyche* e pomenită de poeții mai vechi numai incidental, până ce o experiență mai bogată impuse din ce în ce mai mult puterea ei. Homer o ignorează. Pindar însă o cântă într'un imn special și o slăvește și în celelalte imnuri ca pe cea mai puternică dintre ursitoare, protectoarea orașelor și fiică a lui Zeus. În Olimpica a 12-a el o numește „Mântuitoarea“ și spune despre ea că conduce corăbiile pe mări și răsboaiele și hotărârile oamenilor pe uscat, spre binele lor.

În Theba ea era reprezentată ținând în brațe un copil (*Piutus*, zeul bogăției).

În cele din urmă, cu cât credința în zei dispărea, cu atât *Tyche* deveni tot mai mult una din divinitățile cele mai însemnate și cele mai frecvente. Fiecare oraș își avea geniul său protector, *Tyche* cea bună. Aceasta era pomenită în formula introductivă a oricărui plebiscit, precum și pe monumente, pe obiecte închinat zeilor și'n actele publice.

Tot astfel în viața particulară orice acțiune mai importantă începea de obicei cu *ἀγαθὴ Τύχη* „*Tyche* cea bună“, căreia îi corespunde formula romană: „*quod bonum faustumque sit*“.

Cultul acestei divinități protectoare, numită de Romani *bona fortuna*, a fost foarte răspândit în orașele și provinciile din epoca helenistă și cea romană.

Ceea ce era *Tyche* la Greci, aceea era *Fortuna* la Romani. Ca zeiță a fericirii, *Fors Fortuna* era adorată cu deosebire de omul de rând, care aștepta dela ea vre-un noroc neobișnuit.

Nu numai Roma, dar fiecare municipiu, fiecare oraș din împărăția romană, își avea cultul său particular pentru zeița norocului. Împăratul Traian a ridicat un templu special pentru *Fortuna* ca putere universală, căreia i se aduceau jertfe de Anul Nou.

1. V. pag. 2.

Despre această zeiță a norocului, al cărei cult era atât de răspândit, *Pliniu* spune că era invocată înaintea tuturor celorlalți zei și că era slăvită... și hulită de toți oamenii.

Satiricul *Lucian* ne descrie pe *Momus*, zeul bârfelii, cum se plânge în adunarea zeilor că nimeni nu mai vrea să le aducă jertfe, pentru că de fapt singura stăpână a acestei lumi e zeița norocului.

Aceasta era înfățișată de obicei ținând cornul abundenței, simbolul tuturor darurilor, și cârma, care simbolizează conducerea ei invizibilă; iar firea ei nestatornică și schimbătoare era arătată prin niște pene pe cap și printr'o roată sau printr'un glob sub picioarele ei¹.

Concepțiile despre noroc sunt în strânsă legătură cu acele despre fericire; căci aceasta nu-i decât consecința, sau mai bine zis aspectul real, al celui alt.

Caracteristica esențială a fericirii, ca și a norocului, este nestatornicia. Poeții și filosofil, adesea și istoricii, ne-o confirmă cu prisosință... dacă mai era nevoie de-o asemenea confirmare. Iată câteva pasagii:

„Nu există om, care să fie fericit în toate“ (*Euripide, Sthenoboea*), cugetare admirabil redată de *Schiller* în versurile:

„Des Lebens ungemischte Freude
Ward keinem Irdischen zu Teil“.

(*Der Ring des Polykrates*).

„Ce ușor dau zeii bunurile cele mai mari și ce greu le lasă să dăinuiască!“ exclamă poetul *Lucan* (*Phars.* 1,510), mândrul rival al lui Nero.

De aici concluzia firească pe care o găsim la istoricul *Tit Liviu*:

„Cu cât norocul e mai mare, cu atâta trebuie să ne încredem mai puțin în el“.

De altfel fericirea este ceva relativ, ba poate chiar o iluzie: „Care om are parte de fericire, decât doar ca să pară numai că e fericit și apoi urmează declinul?“ (*Soph., O. R.* 1189 sq.)

1. L. Preller, *Römische Mythologie*, Berlin, 1858, pag. 553, 555, 560.

Iar *Seneca* spune clar :

„Nu e fericit acela care nu se crede fericit“. (Sen. Ep. 1,9).

Iată însă și reacțiunea, pe care o găsim la gânditorii romani :

„Sufletul n'are nevoie de noroc, pentrucă acesta nu poate nici să dea, nici să iee cuiva cinstea, sânguința și celelalte însușiri alese“. (Sallustiu, Iug. 1).

„Nu se poate să nu fie pe deplin fericit, acela care atârnă numai de el singur și care și-a pus toată nădejdea numai în el“. (Cicero, Parad. 17).

„Să ne mulțumim cu ce avem, fără a face comparații; nicio dată nu va fi fericit acela, pe care-l va chinui fericirea mai mare a altuia“. (Seneca, De ira, 3,30).

„Când vei vedea câți te întrec, gândește-te câți vin în urma ta“. (Sen. Ep. 15).

Credința în destin, atât de înrădăcinată în sufletul celor două popoare antice: Grecii și Romanii, este și mai puternică la Hinduși. Iată în privința aceasta câteva cugetări din celebra carte de politică și de morală *Panciatantra* :

„Și fără pază stă cel ce-i păzit de soartă ; și cel bine păzit piere, dacă-l lovește soarta ; trăește și cel neocrotit și părăsit într'o pădure ; și piere în casă chiar cel bine ferit“. (P. 1,20).

„Privind întunecimile de soare și de lună datorite lui Rahu, robia elefanților, a șerpilor și a păsărilor și mizeria celor înțelepți, mă gândesc : „Ah ! cât e de puternic destinul“ ! (P. 2,19).

„Păsările, care cutreeră singurătățile cerului, dau și ele peste nenorocire. Peștii sunt prinși de cei dibaci și din apa fără fund a mării. Care faptă este rea pe lumea aceasta și care faptă este bună ? Și ce folos că stă cineva într'un loc sigur, când Moartea cu mâna-i întinsă apucă chiar și din depărtare pe toți ?“ (P. 2,20).

Însă la Hinduși alături de destin joacă un rol covârșitor și fapta. De aceea găsim și la ei, mai mult chiar decât la Romani, o reacțiune puternică împotriva credinței că numai destinul conduce lumea aceasta. Nicăieri în literatura universală nu se exaltă atât de frumos fapta și voința, mai ales în luptă cu destinul, ca în cugetările ce urmează :

„Florile de aur ale pământului le culeg trei oameni: cel viteaz, cel învățat și cel care știe să servească“. (Panc. 1,45).

„Pe lumea aceasta nimic din ceea ce se află în univers nu e cu neputință pentru cei cu suflet mare“. (P. 1,205).

„Fericirea supremă e anevoie de dobândit, atâta timp cât omul nu face o sforțare eroică“. (P. 1,330).

„În lanțul veșnic reînnoit al existenței pământești cine moare fără a se renaște? Dar numai acela e socotit că într'adevăr s'a născut aici pe pământ, care strălucește cel mai tare între ai săi“. (P. 1,27).

Iată acum și câteva cugetări, în care avem antiteza dintre faptă și destin:

„Izbânde vine la omul energic și cu suflet de leu; numai oamenii nevrednici spun mereu: „Destinul e destin“. Birue destinul și fă o faptă eroică după puterile tale. Dacă cu toată sforțarea ta nu izbutești, ai oare vreo vină în aceasta? (P. 1,361).

„Acolo unde-i hărnicie și hotărîrea de-a începe, unde le-ai înfrânată, unde înțelepciunea se unește cu puterea,—acolo e sigur că și norocul e statornic“ (P. 2,139).

„Aceasta-i măreția celor cu suflet mare, că ei nu se lasă de aceea ce au început, nici când se ivește nenorocirea în calea lor“. (P. 3,175).

„Cei de rând nu încep nimic, fiindcă se tem de piedici; cei mediocri, după ce au început, se lasă, respinși de piedici; dar cei aleși între aleși nu părăsesc ceea ce au început, chiar dacă sunt opriți de mii de piedici“. (P. 3,177).

„Izbânda dorită se realizează în întregime prin silința pe care și-o dă omul. Destinul, de care se vorbește, nu e decât vrednicia omului“. (P. 5,30).

Această antiteză se vede și mai bine acolo unde e vorba de lupta împotriva destinului:

„Cei viteji nu-și pierd curajul, chiar când soarta se arată înfricoșătoare; după cum oceanul nu poate fi sleit, oricât de grozavă ar fi arșița care seacă lacurile“. (P. 1,104).

„Cel care nu e abătut în răstăriște, cel care nu se veselește la izbândă, cel care nu se teme în luptă: — rar naște o mamă un astfel de copil, menit să fie o podoabă a celor trei lumi“. (P. 1,105).

„Nepătruns este destinul; dar silința omului este aceea care are putere prin faptă“. (P. 5,29).

+ + +

În filosofia și'n literatura tuturor popoarelor civilizate mintea și înțelepciunea sunt ancora vieții omenеști în rezistența față de valurile soartei. Este firesc, deci, ca ideea aceasta să ocupe un loc de frunte și în concepția indiană despre destin.

Iată câteva pasagii:

„Înțelepții nu deplâng ceea ce s'a pierdut, ceea ce a murit și ceea ce a trecut; căci aceasta este deosebirea dintre înțelepți și nebuni“. (P. 1,333).

„Chiar când soarta e potrivnică, înțeleptul trebuie să-și facă datoria pe pământ, ca să înlăture propria sa vină și să-și oțelească voința“. (P. 1,360).

„Dacă înțelepților, ale căror năzuinți pe lumea aceasta se îndreaptă spre virtute, li se întâmplă cumva nenorociri din partea destinului, ei trebuie să se poarte cu și mai mare înțelepciune încă, pentru a le face să înceteze“ (P. 1, 371).

Aceste precepte ale unor gânditori dela cellalt capăt al lumii civilizate antice sună ca un ecou îndepărtat al celebrei ode a poetului latin:

*Aequam memento rebus în arduis
Servare mentem, non secus in bonis,
Ab insolenti temperatam
Laetitia, moriture Deli.*

(Hor. Od. 2, 3, 1-4)

(„O Delius, tu care ești sortit morții, adu-ți aminte să-ți păstrezi sufletul calm în vremuri grele și tot astfel ferit de-o bucurie excesivă în prosperitate“), versuri neperitoare, în care se slăvește echilibrul sufletesc.

Cea mai crudă lovitură a destinului este să distrugă mintea omului, cârma vieții. Și această credință este foarte răspândită în antichitate. Iată, de pildă, ce spun poeții hinduși:

„Când nenorocirea pândește pe oameni, de obicei li se turbură mintea și o perd“. (Panc. 2, 4).

„Când sunt prinși în mrejele morții și când mintea le e

lovită de destin, atunci și judecata celor cu suflet mare începe să meargă strâmb". (P. 2, 5).

„Când mintea-i întunecată și când perzarea e aproape, purtarea nechibzuită cu aparența de chibzuință nu se mai deslipește de suflet". (P. 3, 184).

+ * +

Hindușii nu s'au mărginit numai să constate puterea destinului, ca Grecii, sau să-i opună voința, și 'n special fapta, ca Romanii.

Pe ei i-a preocupat foarte mult și următoarea problemă: De ce unora le merge bine, cu toate că nu merită și cu toate că sunt răi; iar alții sunt nefericiți, deși sunt buni, inteligenți și activi?

La această întrebare, la care n'au putut răspunde nici Grecii nici Romanii, răspunde învățătura hindusă despre *Karman*. Cuvântul acesta înseamnă în acelaș timp „faptă” și „destin”.

Karman este fapta ale cărei urmări se succedă dealungul renașterilor. Fiecare om trebuie să culeagă roadele faptelor sale și se renaște după felul faptelor pe care le-a săvârșit în viețile anterioare. Iată de pildă ce găsim în Mahabharata:

„Altul se folosește de averea celui mort; păsările și focul devorează corpul său; numai cu două lucruri trece el pe lumea cealaltă: cu faptele sale bune și cu cele rele, care-l însoțesc veșnic”.

„Prietenii, rudele și fiii părăsesc pe mort și se întorc acasă, cum se depărtează păsările dela copacii fără flori și fără fructe. Însă fapta pe care a săvârșit-o el însuși îl urmează și după ce a fost pus pe rug”.

Chiar și fericirea din cer nu e veșnică. După ce s'a terminat Karman, omul trebuie să se coboare iarăși pe pământ și să înceapă o nouă existență:

„Căci toți se nasc spre a muri,
Și mor spre a se naște”.

(Eminescu)

Astfel sufletul trebuie să treacă prin nenumărate corpuri, călătorind dealungul veșniciei prin forme mereu superioare sau inferioare, potrivit cu faptele pe care le-a săvârșit mai înainte.

Înșiși zeii sunt muritori; căci ei nu sunt decât o parte din sistemul existent al unei lumi menite să piară. Mii și mii de zei au apărut și au dispărut în valurile timpului; căci timpul e mai presus de zei.

Această călătorie a sufletului dintr'un corp într'altul este obârșia tuturor relelor. Prin ea se explică toată suferința, inegalitatea soartei și deosebiriile de caracter din lumea aceasta. Chiar geniul, talentul, superioritatea înăscută, nu sunt decât rezultatul unor deprinderi și aptitudini formate și dezvoltate în decursul a nenumărate existențe anterioare. Tot astfel suferințele de tot felul și vițiile sunt urmările faptelor săvârșite de suflet în corpuri anterioare; aceste fapte au asupra sufletului o putere de neînvins.

Astfel sufletul are de suportat numai urmările propriilor sale fapte. El e purtat încoace și 'ncolo pe oceanul de renașteri, în voia unei puteri pe care el singur a pus-o în mișcare, dar împotriva căreia nu mai poate lupta, fiindcă acțiunea acestei puteri atârnă de faptele săvârșite în trecut. Pe acestea sufletul nu le poate schimba și nici măcar nu-și mai reamintește de ele¹.

Despre Karman, această legătură indisolubilă dintre faptă și destin, găsim în literatura hindusă cugetări admirabile prin adâncimea și prin forma lor, care rivalizează cu cele mai frumoase perle din literatura clasică. Iată câteva:

„Fapta, pe care a săvârșit-o odinioară cineva, doarme împreună cu el când doarme și-l însoțește atunci când merge; căci e nedeslipită de suflet“. (Panciatantra 2, 126).

„După cum vișelul își găsește mama chiar și într'o mie de

1. Credința în transmigrațiunea sufletului o găsim și la Platon în dialogul său *Timeu* (72-73) și la Virgil în cântul al șaselea al Eneidei (v. 680—751). Aici e descrisă condiția unor suflete, care, după ce trec printr'un fel de purgatoriu timp de o mie de ani, se urcă iarăși din regiunile inferioare pe pământ și ocupă corpuri noi. Înainte însă de-a părăsi lumea umbrelor, sufletele se îngrămădesc pe țărmul fluviului Lethe, ca să bea din el apa uitării. (Aen. VI, 714).

Se pare că și Evreii au cunoscut ceva din învățătura aceasta, judecând după întrebarea pe care o pun Mântuitorului: „Cine a păcătuît, omul acesta sau părinții lui, că s'a născut orb“ (Ioan 9,2). În caz că a păcătuît el, aceasta nu se putea întâmpla decât într'o existență anterioară. (Cf. W. Monier, *Indian Wisdom*, London 1875, p. 68 n. 1).

vaci, tot astfel fapta săvârșită odinioară îl urmează pe făptuitor". (P. 2, 125).

„După cum umbra și lumina sunt veșnic strâns legate una de alta, astfel fapta și făptașul sunt prinși unul de altul". (P. 2, 127).

Învățătura despre Karman are o însemnătate covârșitoare în etica budistă. Foarte multe legende și predici, atribuite chiar lui Buda, se referă la Karman și servesc ca să arate cum se înlanțuesc între ele faptele dintr'o existență cu cele din existențele anterioare sau următoare.

Dacă alții ne fac rău, aceasta-i numai rodul vreunei fapte a noastre (Karman); deci, de ce să ne mâniem pe ei?

Suferințele ființelor sunt în legătură cu Karman. Așa se explică de ce le merge bine la atâția oameni răi și dimpotrivă suferă atâția oameni aleși.

Budiștii spun că obârșia tuturor suferințelor este *dorința* și o numesc *setea*, care conduce dela o existență la alta. Această călătorie neîntreruptă, numită *samsara*, este oceanul, pe țărmul opus al căruia se întrezărește *Nirvana*. Cuvântul acesta înseamnă: stingerea flăcării vieții, liberarea finală de renașteri și contopirea cu sufletul universal sau Brahma.

Cu privire la dorință dăm, în traducere liberă, două strofe din celebra epopee Mahabharata:

„Celui care îmbătrânește îi îmbătrânește părul; celui care îmbătrânește îi îmbătrânesc dinții; ochii și urechile îi îmbătrânesc: numai dorința rămâne veșnic tânără.

„Cine leapădă dorința, pe care cu greu o părăsesc cei proști, care nu îmbătrânește împreună cu cel care îmbătrânește,—această boală care nu ia sfârșit decât odată cu viața,—acela dobândește pacea”.

Dorința și păcatul alcătuiesc întreaga activitate pământească; acestea sunt valurile din care-i salvat acela care a ajuns la Nirvana.

Această învățătură despre faptă, predicată de către budiști pe toate cărările și la toate răspântiile, este încă o taină mare în *Upanișade*.

Brihadaranyaka-Upanișad (IV, 3-4) zugrăvește destinele sufletului într'un mod unic în literatura indiană și poate chiar în cea universală. Aici găsim dezvoltată pentru întâia oară în

mod clar și învățătura despre călătoriile sufletului și, în strânsă legătură cu aceasta, învățătura etică despre Karman, fapta care trebuie să-și aibă urmările cu siguranța unei legi a naturii. Iată acel pasaj :

„Când sufletul iese din corp, îi urmează suflul vieții; după acesta ies toate simțurile împreună cu conștiința. Sufletul însă este înzestrat cu cunoaștere. De el rămân lipite cunoștințele și faptele, experiențele vieții de mai înainte¹. După cum meșterul ia o bucată de aur și face din ea altă formă, cu totul nouă și mai frumoasă: tot astfel sufletul, după ce a lepădat corpul și s'a liberat de neștiință, își face aici o formă cu totul alta, și mai frumoasă, aceea a unui spirit strămoșesc, a unui gandharva, a unui brahman, a unui zeu, a unui om, sau a oricărei alte ființe... După faptele pe care le-a săvârșit, după felul cum s'a purtat, așa devine el; cine a făcut bine, se naște ca ființă bună; cine a făcut rău, ca ființă rea. De aceea se spune :

„Omul e zidit pe lumea aceasta în întregime din dorință; și după cum îi e dorința, așa e și hotărîrea sa; și după cum îi e hotărîrea, așa săvârșește el fapta; și după cum săvârșește fapta, așa îi este și soarta”².

+ + +

Învățătura despre Karman formează și obiectul multor cugetări și povestiri admirabile din *Mahabharata*. Astfel e de pildă „*Povestea faptelor omeneste*”, pe care o redăm aici prescurtată :

„Care din două e mai presus ? destinul sau fapta omenescă ?” Astfel l-a întrebat odinioară sfântul Vasișta pe Brahma.

Atunci Zeul Zeilor, Marele Părinte, Cel născut din floarea de lotus grăi :

„Nimic nu se naște fără sămânță; nu e fruct fără sămânță; din sămânță provine sămânța, din sămânță provine fructul.

Cum e sămânța pe care o aruncă plugarul pe ogor, fie bună fie rea, tot astfel e și roada pe care o capătă.

După cum ogorul nu dă roade, dacă nu se aruncă pe el sămânța, tot așa și destinul nu se împlinește fără fapta omenescă.

1. Cf. Platon.

2. Brihadaranyaka-Upanișad IV, 4, 2-5.

Sămânța este fapta, iar ogorul e destinul ; prin unirea ogorului cu sămânța se înalță grânele îmbelșugate.

După cum plugarul mănâncă roadele muncii sale, tot astfel se văd pe lumea aceasta urmările faptelor bune sau rele.

Din fapta bună răsare fericirea, din cea rea suferința ; orice faptă își dă roadele, dacă-i săvârșită ; nu are urmări fapta care nu s'a săvârșit.

Cel întreprinzător are parte de o viață fericită ; cel leneș se prăbușește și devine ca acela pe a cărui rană se pune sare.

Totul se dobândește prin faptă, iar nu prin destin și lenevie.

Averea, prietenii, domnia, noblețea și fericirea sunt greu de dobândit spre folosință de cei care nu fac nimic.

Brahmanul dobândește fericirea prin castitate, războinicul prin vitejie, Vaișya prin muncă, Çudra prin ascultare ¹.

Bogația nu-l urmează pe cel care nu dă, pe cel care nu se mișcă, pe cel care nu se silește, pe cel care e leneș, pe cel care e laș și pe cel care nu e ascet.

Dacă fapta nu și-ar avea roada, totul ar fi fără urmări, iar lumea ar sta și ar privi la destin.

Odată ce fapta a fost săvârșită, ea își urmează destinul. Destinul nu poate da nimănui nimic, dacă nu a săvârșit ceva.

„Când vedem că nimic nu e durabil, nici chiar în lumea zeilor, cum ar putea destinul să stee neclintit și fix fără faptă ?

Zei nu se interesează de nimic din lumea aceasta ² ; dimpotrivă, ei stărnesc turburări grozave, de frică să nu fie învinși.

Intre sfinți și zei este o luptă veșnică ; astfel chiar și 'n lumea zeilor se dobândesc multe virtuți.

Fiecare își este singur prieten ; fiecare își este singur dușman ; fiecare își este singur martor la ceea ce săvârșește și la ceea ce nu săvârșește.

Orice faptă bună, odată ce a fost săvârșită, își urmează drumul spre izbândă ; însă fapta rea nu merge pe drumul cel bun.

Cei virtuoși ajung în lăcașul sfânt al zeilor. Ce poate face destinul, când dă peste un om drept ?

Destinul nu ocrotește pe cel stăpânit de dorinți și de răătăciri.

1. E vorba de cele patru caste : brahmanii, războinicii, meseriașii și servitorii.

2. Aceeași idee se găsește la Epicur și la poetul roman Lucrețiu.

După cum focul, ori cât de mic, devine mare, când e atârnat de vânt: tot astfel și destinul, dacă-i însoțit de faptă, crește din ce în ce.

După cum lumina lămpii se micșorează din pricina scăderii uleiului: tot astfel se micșorează și puterea destinului prin scăderea faptei.

În lumea aceasta a celor vii, cel ce stă cu brațele încrucișate nu are parte de izbândă; nu destinul îl conduce pe calea greșită, nu destinul este stăpân.

Destinul urmează fapta, care-i merge înainte, ca o stăpână. Fapta omului înclină destinul într-o parte sau într'alta, după voință.

Acesta-i fructul străduinței omenești. Prin întreprinderea faptei, prin întovărășirea destinului, prin soartă și faptă împreună apucă omul calea care duce la cer“.

Nu mai puțin interesantă este și povestea următoare, tot din Mahabharata (XIII, 1):

O bătrână evlavioasă, soția unui brahman, găsește într-o zi pe fiul ei mort. Îl mușcase un șarpe. Un vânător târăște după el șarpele legat de o sfoară și întreabă pe bătrână, cum să-l omoare pe ucigașul fiului ei. Bătrâna răspunde: prin omorîrea șarpelui n'are să-i învie copilul și nici bine n'ar putea să iasă din aceasta; cine omoară o ființă se încarcă numai cu păcat. Vânătorul obiectează că e bine să omori pe dușman; doar și Indra l-a omorît pe Vritra. Însă bătrâna nu vede nimic bun în chinuirea și omorîrea dușmanilor. Atunci se amestecă în vorbă și șarpele, spunând că n'are nici o vină în moartea băiatului. Zeul morții este acela care s'a folosit de șarpe ca de un instrument. În timp ce șarpele și vânătorul se ceartă cu privire la faptul dacă șarpele a pricinuit sau nu moartea copilului, se ivește Zeul Morții și declară că nici șarpele nici el însuși nu e de vină că a murit băiatul, ci destinul; căci tot ce se întâmplă e datorită lui; tot ce există, există prin el. „Cum sunt mânați norii încoace și încolo de vânt“, tot astfel stă și moartea în puterea destinului. În timp ce vânătorul stăruie în părerea sa că atât șarpele cât și Zeul Morții au pricinuit moartea copilului, apare Destinul însuși și declară: nici eu, nici Zeul Morții, nici

șarpele acesta nu avem vreo vină în peirea vreunei ființe; nu noi suntem pricina. Fapta (K a r m a n) este aceea care ne-a împins la aceasta; nu e nici o altă cauză a morții sale; el a fost omorât prin propria sa faptă... ...După cum olarul formează tot ce vrea dintr'un bulgăre de lut¹, tot astfel omul are parte numai de acea soartă pe care și-a pregătit-o singur prin fapta sa. După cum umbra și lumina sunt veșnic strâns legate una de alta, tot așa e strâns legată și fapta de făptuitor prin tot ce a săvârșit el singur“.

Atunci bătrâna se mângăie cu gândul că moartea fiului ei este urmarea inevitabilă a propriului său Karman și al ei.

Și legislația hindusă, așa cum o găsim de pildă în celebra carte de legi a lui Manu, se bazează, în ceea ce privește codul penal, în întregime pe învățătura despre Karman.

Acestea sunt credințele străvechi ale Grecilor, Romanilor și Hindușilor cu privire la destin. Ele erau adânc înrădăcinate în sufletul fiecărui om, de orice condiție socială ar fi fost și în orice epocă ar fi trăit.

Cu desăvârșire altfel stau lucrurile, în Vechiul și 'n Noul Testament.

În V. T. grecesc (Septuaginta) cuvântul τύχη („noroc, soartă“) se găsește numai în trei locuri:

Geneza 30, 11: „Cu noroc!“, a zis Leia. De aceea i-a pus numele *Gad* (Noroc).

II Macc. 7, 37: „Ca și frații mei, eu îmi dau trupul și soarta pentru legile strămoșești“. Însă aici există varianta ψυχὴν „suflet“, care se potrivește mai bine, căci e în opoziție cu σῶμα „corp“, ca în rom.: „cu trup și suflet“.

Al treilea pasaj (Is. 65, 11-12), arată clar că τύχη este o divinitate păgână: „Dar pe voi, care părăsiți pe Domnul, care uitați muntele Meu cel sfânt, care puneți o masă „Norocului“ (*Gad*) și umpleți un pahar în cinstea „Soartei“ (*Meni*), vă sortesc săbiei“.

Cu excepția acestor trei pasagii, cuvintele: „soartă, noroc, întâmplare“ nu se găsesc în Septuaginta. Dela început până la sfârșit este vorba numai și numai de Dumnezeu:

1. Cf. aceeași admirabilă comparație în Noul Testament, Rom. 9, 21.

„Înainte ca să se fi născut munții și înainte ca să se fi făcut pământul și lumea, din vecinicie în vecinicie Tu ești Dumnezeu !” (Ps. 90, 12).

„Tu întorci pe oameni în țărână,... îi mătură ca un vis : dimineața sunt ca iarba, care încolțește iarăși ; înflorește dimineața și crește, iar seara este tăiată și se usucă” (Ps. 90, 3, 5).

„Al Domnului este pământul cu tot ce este pe el, lumea și cei ce o locuiesc ! Căci El l-a întemeiat pe mări și l-a întărit pe râuri (Ps. 24, 1, 2).

„Căci Domnul este mare și foarte vrednic de laudă. El este mai de temut decât toți dumnezeii. Căci toți dumnezeii popoarelor sunt niște idoli” (Ps. 96, 4, 5).

Ce loc mai poate avea destinul sau întâmplarea, când totul în lumea aceasta este sub conducerea unică a lui Dumnezeu ?

Fericirea celor puternici și răi și nefericirea celor umili și virtuoși nu mai sunt consecința destinului sau a norocului orb, nici a vreunei fapte săvârșite într’o altă existență. În adâncă sa descurajare Ecclesiastul pronunță cuvântul „deșertăciune”, dar nu „destin” :

„O, deșertăciune a deșertăciunilor ! Totul este deșertăciune !” (Eccl. 1, 2).

„Ce folos are omul din toată truda pe care și-o dă supt soare ?” (Eccl. 1, 3).

„Eu, Ecclesiastul, am fost împărat peste Israel, în Ierusalim. (Ib. 12).

„Mi-am pus inima să cercetez și să adâncesc cu înțelepciune tot ce se întâmplă sub ceruri ; iată o îndeletnicire plină de trudă, la care supune Dumnezeu pe fiii oamenilor. (Ib. 13).

„Am văzut tot ce se face sub soare ; și iată că totul este deșertăciune și goană după vânt !” (Ib. 14).

Un Grec sau un Roman ar fi vorbit aici despre destin. Ecclesiastul nu uită nici o clipă de existența lui Dumnezeu :

„Și faptul că un om mănâncă și bea și duce un trai bun în mijlocul întregii lui munci — este un dar al lui Dumnezeu”. (Eccl. 3,13).

„El dă omului plăcut Lui înțelepciune, știință și bucurie ; dar celui păcătos îi dă grijă să strângă și s’adune, ca să dea celui plăcut lui Dumnezeu !” (Eccl. 2,26).

Răutatea și nelegiuirea, pe care le vede Ecclesiastul pe pământ, își vor primi răsplata dela Dumnezeu :

„Am mai văzut sub soare că în locul rânduit pentru judecată domnește nelegiuirea și că în locul rânduit pentru dreptate este răutate. Atunci am zis în inima mea : „Dumnezeu va judeca și pe cel bun și pe cel rău ; căci el a sorocit o vreme pentru orice lucru și pentru orice faptă“. (Eccl. 3,16,7).

„Când vezi în țară pe cel sărac năpăstuit și jăfuit în numele dreptului și dreptății, să nu te miri de lucrul acesta ! Căci peste cel mare veghează altul mai mare și peste ei toți Cel Prea Înalt“. (Eccl. 5,8).

„Măcar că păcătosul face de o sută de ori răul și stăruiește multă vreme în el, eu știu că fericirea este pentru cei ce se tem de Dumnezeu și au frică de El“. (Eccl. 8, 12).

„Căci Dumnezeu va aduce orice faptă la judecată și judecata aceasta se va face cu privire la tot ce este ascuns, fie bun fie rău“. (Eccl. 12, 14).

Acelaș lucru îl spune și Psalmistul :

„El judecă lumea cu dreptate, judecă popoarele cu nepărtinire“. (Ps. 9, 8).

„Dacă cei răi înverzesc ca iarba și dacă toți cei ce fac răul înfloresc, este numai ca să fie nimiciți pe vecie“. (Ps. 92, 7).

Cei nefericiți nu sunt jucăria întâmplării sau a destinului. Dumnezeu veghează asupra lor și ascultă ruga celor care-l caută :

„Domnul este scăparea celui asuprit, scăpare la vreme de necaz“. (Ps. 9, 9).

„Domnul este aproape de cei cu inima frântă și mântuiește pe cei cu duhul zdrobit“. (Ps. 9, 18).

„Domnul scapă sufletul robilor Săi, și nici unul din cei ce se încred în El nu este osândit“. (Ps. 34, 22).

La fel vorbește și Ecclesiastul :

„Eu știu că fericirea este pentru cei ce se tem de Dumnezeu și au frică de El“. (Eccl. 8, 12).

„Am văzut că cei neprihăniți și înțelepți și faptele lor sunt în mâna lui Dumnezeu“ (Eccl. 9, 1).

Astfel de pasagii se găsesc cu sutele în Vechiul Testament. Ele ne arată mai clar decât orice argumentare că destinul, divinitatea supremă a lumii păgâne, era complect ignorat în lumea în care avea să apară Iisus.

În concepția hindusă suferințele omului, chiar când e virtuos, sunt rodul faptelor rele, pe care le-a săvârșit într-o altă existență; în Noul Testament suferințele celor drepti sunt chezașia fericirii viitoare :

„Fericiți cei ce plâng, căci ei vor fi mângâiați“. (Mt. 5, 4).

„Veniți la mine toți cei trudiți și împovărați și Eu vă voi da odihnă“. (Mt. 11, 28).

Celor întristați de orânduirea nedreaptă din lumea aceasta Iisus le spune :

„Mulți din cei dintâi vor fi cei din urmă și mulți din cei din urmă vor fi cei dintâi“. (Mt. 19, 30).

Asupra omului nu mai apasă destinul inexorabil. El nu mai este răspunzător decât de propriile sale fapte, săvârșite într-o singură existență. Nici o umbră a vreunei nelegiuiri ignorate de el nu-i întunecă viața. Strămoșii săi nu-i pot transmite nici binecuvântarea dar nici blestemul păcatelor lor, cum am văzut că era concepția la vechii Elini.

Dar nu numai atât : chiar și consecința faptei rele, pe care a săvârșit-o omul singur și pentru care este răspunzător numai el, poate fi oprită prin pocăință și rugăciune ; în fața răzbunării zeilor și a destinului neînduplecat se ridică îndurarea și iertarea lui Dumnezeu. Pocăință, milă, iertare : iată trei elemente care nu se găsesc în religia păgână ; zeii Grecilor și ai Romanilor și forța oarbă a destinului nu le cunosc.

Ca și 'n Vechiul Testament, cuvintele : „noroc“, „destin“, „întâmplare“ lipsesc cu desăvârșire în Noul Testament. În locul zeilor și al destinului domnește și aici atotputernicia lui Dumnezeu. El e acela care veghează asupra tuturor și nimic din câte se întâmplă în lume nu e fără știința și voia Lui.

„Căci cine poate sta împotriva voiei Lui ?“ (Rom. 9, 19).

Iată și un pasaj în vădită antiteză cu păgânismul :

„Nu vă îngrijorați dar, zicând : „Ce vom mânca ? sau : „Ce vom bea ?“ sau : „Cu ce ne vom îmbrăca ?“

Fiindcă toate aceste lucruri Neamurile le caută. Tatăl vostru cel ceresc știe că aveți trebuință de ele.

Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și neprihănirea Lui ; și toate aceste lucruri vi se vor da pe deasupra". (Mat. 6, 31—33).

Vechiul Testament ignorează destinul și întâmplarea ; Noul Testament evită să le menționeze. Intr'adevăr, am văzut mai sus că în epoca helenistică și în cea romană fiecare oraș își avea soarta sa protectoare : *Tyche* sau *Fortuna*. Aceasta fiind deci o divinitate prin excelență păgână, se explică de ce nu se pomenește nicăeri în N. T. cuvântul *Tyche*, nici măcar cu înțelesul obișnuit de „întâmplare“.

Pentru concepția creștină *Tyche* este ceva tot așa de păgân și-i un idol la fel ca și oricare din nenumăratele divinități ale panteonului greco-roman, deopotrivă de ignorate de Noul Testament ca și de cel Vechiu¹.

Așa dar cauza pentru care cuvântul *tyche* („noroc, soartă“) nu se găsește în Noul Testament este tocmai antiteza dintre creștinism și cultul păgân, în care *Tyche* sau *Fortuna* constituia partea cea mai esențială din acea epocă.

Creștinismul și panteonul greco-roman sunt două planuri care nu se întâlnesc și nu se pot întâlni ; sunt două lumi care se exclud : Una este cetatea lui Dumnezeu, în afară de care nu mai există nici o altă putere ; cealaltă este cetatea zeilor, care se clatină și se prăbușește din temelie, sub formidabila expansiune a creștinismului, așa cum se prăbușește în cele din urmă și împărăția romană, spre a face loc altor alcătuiri.

TH. SIMENSCHY

1. Nume de zei, ca Zeus, Artemis, etc. se găsesc extrem de rar și numai în „Faptele Apostolilor“, exact la fel cum nu găsim aproape deloc la scriitorii greci și romani contemporani numele sfinte biblice.

FÂNTÂNA DIN RĂSCRUCI

Aş vrea să fiu fântână la răscruce,
Cu sufletul — adâncuri vii de ape:
Pe drum, cine-o veni şi s'o tot duce
Din lacrima fântânii să se-adape.

Din depărtare de-or veni drumeţii
Şi-or poposi pe trunchiul meu de piatră,
Să-şi stingă setea lor şi 'n zorii dimineţii
Iar vor porni la drum, visându-se la vatră...

Dar dintr'atâţia câţi vor fi trecut
Pe drumul vieţii lung, lângă fântână:
Eu îl aştept pre Cel Necunoscut
Să-mi poposească tainic, în lumină...

Din depărtări trudit, venind pe cale,
Bland Umbra Lui să mi se plece odată:
Cu lacrimi vii să-i spăl picioarele Lui goale
Şi fruntea Lui, de spini însângeraată...

Şi-apoi, pe drum departe 'n zare, când s'o duce
Necunoscut de nime 'n lumea toată,
Eu pururi să rămân cu taina-mi la răscruce,
Fântână părăsită şi uitată!...

PRIVIGHERE

Sub clopot de lună,
Un glas, pe irugă,
Din ceruri răsună;
Ne cheamă la rugă.

Desbracă-ți, țărână,
Vremelnica haină:
Tu, suflet, te 'nchină,
În ceasul de taină...

Pe glia cea mută
Te-apleacă, în țernă:
Și 'n brazdă-l sărută
Lumina eternă l...

ION BUZDUGAN

N. GANE, CÂNTĂREȚ AL NATURII

În opera lui N. Gane natura, chiar dacă nu se găsește minunat descrisă, o aflăm de cele mai multe ori puternic și sentimental evocată. Dragostea pentru peisaj o avea înăscută, începând dela contemplare până la pățimașă admirație, bănuită cel puțin printre rânduri atunci când n'o întâlnim zugrăvită.

Scriitorul văzuse lumina zilei în Folticeni, oraș al cărui domol pitoresc este totuși în stare să ofere emoțiuni plastice iubitorului de drumeție. Ajunge mai puțin de jumătate oră pe drumul mare, până la dealul Băiei, pentru a se desfășura înaintea ochilor feeria munților și a văiei Moldovei, priveliște unică prin măreție și coloare. Celelalte împrejurimi atât de bogate în umbrare, iar colțuri odihnitoare dăruiesc melodioasă variație peisajului sprijinit de munții zării. N. Gane scrie într'ale sale *Zile trăite*: „Sunt născut la poalele munților Carpați în micul și veselul orașel Fălticeni...”; în afară de impresia stăruitoare a munților i-au rămas pururea în suflet cingătoarea de păduri înconjurând tinerește târgul: „...Dealurile împrejmuitoare ale orașului, mai toate acoperite cu păduri, acum tăete de lăcomia omenească, străluceau de o verdeață ce mi-a rămas ș'acum în ochi...”

Copilăria și tinerețele petrecute în Folticeni s'au scurs în cadrul aceluiaș variat decor, ținut unde muntele își dă parcă mâna cu dealul și câmpia. Dragostea pentru vânătoare îl făcea să colinde într'una potecile locului, fără a se feri nici de iazul prin care se strecoară Șomuzul, baltă trecută de Mihail Sadoveanu la nemurire. În ce privește însă predilecția declarată, fără

îndoială că N. Gane rămâne un admirator al munților, după cum scrie în *Pagini răzlețe*, vorbind despre *Slănicul de ieri și de azi*: „Am avut totdeauna o deosebită dragoste pentru munți, fiindcă m'am născut la poalele lor, pe înverzitele lor plaiuri mi-am preumblat cele dintâi priviri copilărești și fiindcă munții ca și marea îmi deșteaptă ideea nemărginirii”.

Atât pentru cugetătorul profesionist cât și pentru iubitorul pătimăș al frumosului în sine, munții puteau acorda deplină satisfacție, și, după cum vedem, decorul deveni aproape organic odată ce fusese dăltuit de primile priviri copilărești.

Paginile *Slănicul de ieri și de azi* sunt importante în a preciza ideile autorului asupra neconținutelor prefaceri datorite activității omenești, schimbări cărora însăși natura trebuie să le plătească tributul ei. Slănicul „înfundat în adâncul munților i se pare acum ca o cucoană gătită de Duminică, sulemenită și cu pretenții de maniere elegante”, iar codrii minunați pe unde altă dată scriitorul se plimba „pe potica cerbului”, sunt acum „piep-tănați, anume aranjați ca niște decoruri de teatru”. Din verdeața de adineaori răsar clădiri „obraznice” și totul geme sub povara securii și a dulgherului. Amintirea Slănicului de altădată o evoacă numai „o bisericuță veche, ca un cuib de sihăstrie”; nu mai ființează căsuțele albe din jurul bisericii unde bătrânii „duceau viața simplă și patriarhală”, pe unde pășeau odată un Konaki sau C. Negri. Hoteluri pretențioase și casinouri gălăgioase au ieșit pe brazdele vechimii, iar sentimentul scriitorului, în mijlocul mulțimii adunată de prin toate unghiurile țării nu poate fi decât singurătatea. „Nu știu pentru ce, dar toată această spolia de civilizație, mi se pare o schilodire, o profanare a naturii”—exclamă Gane, îndurerat că pe acolo unde „căprioarele și cerbii se hărjoneau liberi în imensitatea codrului”, răsună acum o muzică militară în locul glasurilor pădurii și muntelui.

Hotărît, Gane detestă natura trivializată de mâna omului, prefăcută într'un iarmaroc al vanităților de toate zilele. Ce decădere pentru poiana deprinsă cu glasul buciului sau al dihanțiilor să fie călcată de vulgul neînțelegător, acele femei vopsite, orășence vulgare venite la munte mai degrabă pentru satisfacerea snobismului. Dar toate prefacerile se îndeplinesc în virtutea unor orânduiri neîndurătoare: progresul. Fără a fi cătuși de puțin retrograd, suferă după risipirea parfumurilor tre-

cutului, mângâindu-se că așa trebuie să fie. Intre poezie și timp se dă o luptă aprigă; timpul sfâșie poezia, însă dăinuirea ei o asigură totuși un număr de aleși, care deși totdeauna este mic, se bucură de privilegiul nemuririi.

„Oricât ași regreta trecutul cel frumos legat de tinerețele mele, nu pot întoarce soarta timpului îndărăpt“, exclamă prozatorul și poetul Gane, gândindu-se „la bătrânele moravuri dispărute, la spoiala de astăzi“. Își dă seama că suverana și ocrotitoarea natură își va duce înainte calvarul ordonat de progres, și chiar scriitorul este un sincer admirator al noilor cuceriri asupra necunoscutului; însă tot atât de vie rămâne părerea de rău pentru trecutul căruia prezentul în nici un caz nu-i poate răpi podobeale neprețuite.

„Nu e vânător care să nu fie iubitor de natură“ — afirmă autorul în *Zile trăite*, și sentința poate ușor să se arate prea generală; nu ajunge patima vânătoarei pentru a te închina mamei natura, trebuind pentru așa ceva o prelucrare sufletească, o adevărată evoluare. Afirmatia strălucește însă de sinceritate atunci când ucenicul Sfântului Hubert este N. Gane însuși, pentru care natura este o complicată entitate, peisajul nefiind decât doar un aspect. Spovedania vânătoarească arată din plin omul: /

„De altfel nu odată am lasat să treacă căprioara neatinasă, fermecat de frumuseța formelor ei, nu odată m'am uitat cu pușca în mână, spre marea nedumerire a prepelicarului meu, dinaintea splendoarei unui asfințit de soare și această absorbire a ființei mele în fața maiestăței naturii am consemnat-o odinioară în câteva versuri...“

Notăm elocventa expresie proclamând absorbirea ființei înaintea mărețiilor naturii, forma exteriorizând starea-i sufletească. Evocatoarele versuri din *La Vânat* arată pe pușcașul Gane urmărind mai cu seamă satisfacția peisajului decât vânatul în sine.

.
*Nici de-un strigăt de durere pacea nu e tulburată;
 Numai cântec, armonie, dulcea dragoste-i suflare
 Se revarsă 'n line valuri peste-a câmpului răcoare.*

*Acum soarele apune pe a ceriurilor seară,
 El se duce să 'ncălzască alte neamuri, altă țară;
 Însă ca un rege darnic la momentul de plecare
 Ne desfășur' atunci toată uimitoarea lui splendoare*

O natură idilică, îmbietoare la viață, va influența pe poet astfel încât unealta-i ucigătoare — pușca — nici nu va găsi întrebuințare. Stăpânul firii, soarele, generos, își risipește strălucirea peste întinsurile pământești :

*Și încetul cu încetul văd sub ochii mei că 'nvie,
Cum în vis se vede numai, marea lumii feerie :
Nori țesuți în diamante, râuri, lacuri de rubini
Și grădini și munți de aur și cascade de lumini.*

*Toate, toate încunună fața soarelui divină,
Întreg cerul și pământul maiestății lui se 'nchină,
Fărmecata mea privire ațintită-l spre apus,
Și în lumi necunoscute simțesc sufletul meu dus.*

Aceste splendori neasemuite, măreț spectacol cosmic, care introduc pe poet în lumea misterelor închisă omului obișnuit și nesimțitor dăruirilor cerești :

*Simțesc parc'a mea ființă că-i răpită 'n armonia
Sfântă ce mă împresoară, că Atotputernicia
Mă înalță, mă confundă cu minunile din ceriu,
Că văd firele ascunse care leagă sferi de sferi.*

Contemplarea minunii apusului de soare constituie o tainică inițiere : poetului i se pare că s'a și dăruit lui explicarea forțelor naturii ; iar legitimul orgoliu al cugetătorului proclamă contopirea cu însăși feeria cerurilor văzute și nevăzute. Poetul nu-i un simplu trecător prin luminile hieraticului peisaj ; toate își au în prezent o transparență a lor, și el se bucură de a fi miluitul sfintei mari cunoașteri :

*Că 'nțeleg legea eternă, aud earba care crește,
Zbor pe aripa luminii care lumea ocolește,
Văd, simțesc și pricyp toate, sorb a tainelor izvoare,
De pe ochi-mi, de pe minte vălul gros acum dispăre !*

Și vânătorul descătușat prin mila creatorului de robia misterelelor, se întoarce acasă cu torba goală, dar cu sufletul plin de nemurire.

N. Gane se dăruiește contemplării naturii, care la rândul

ei i se dăruiește, acordându-i favoarea unificării. Versurile din *La vânat* fac parte integrantă din biografia autorului, arătând omul deplin înțelegător al unei naturi pure, sălaș al dumnezeirii.

+ * +

Descripțiunile de natură în opera lui N. Gane sunt de obicei scurte și generale. Consideră peisajul ca un tot — referindu-se mai ales la munții Moldovei. Noțiunile par a fi de o clasică sobrietate, dar pot să se ridice spre imagini de un plastic elocvent. În *Zile trăite* aflăm un memorial de călătorie prin sudul Bucovinei, pe valea Bistriței, terminat cu Ceahlăul, pagini vioaie și delicate în patriarhala lor vrajă, constituind printre cele mai încântătoare fragmente turistice ale literaturii noastre. Noțiunile, deși scurte, lasă liber curs închipuirii, tabloul capătă astfel bogată adâncime și orizont. Priveliștea din vârful Mesteacănișului atunci când era încă acoperit cu podoaba codrilor, ne-o zugrăvește în plin soare: „...Pe vârful lui se vede roată împrejur până la nesfârșire o pădure de alte vârfuri de munți și mai mari și mai mici în felurite forme bizare, fantastice, înecați în lumini verzii, albastrii, roșietici după depărtări, privire feerică de care ochiul nu se mai satură“. Imaginile sunt simple, ce-i drept, însă tocmai prin succesiunea lor încheagă temeinic spectacolul și sinceritatea înlocuiește minuțiozitatea.

Trecerea prin Cheile Bistriței îi prilejuiește schițe mai consistente, străbătute îmbelșugat de mișcare. Pana scriitorului filtrează prin temperament mărețele sălbătăcii — astăzi, vai, prelucrate și ele de mâna omului.

„...Iată-ne ajunși la strâmtoarea dela Chei unde priveliștea se schimbă cu desăvârșire. Acolo Bistrița nu are maluri, ci de-oparte și de altă parte stâncele se ridică drepte ca zidul până 'n naltul ceriului, așa că de-odată se face întuneric, întrevăzându-se ceriul deasupra capului numai ca o dungă albă, depărtată, iar în unele locuri munții mai, mai că se împreună cu totul de parca-i crede că mergi pe sub pământ. Acolo Bistrița speriată ea însăși de neagra strâmtoare, se aruncă viforoasă și înspumată grămădind val peste val ca doar va ieși mai curând la lumina soarelui, și glasul ei ca tunetul răspunde din zid în zid acoperind orice glas omenesc.

„Iar după ce ai eșit la lumina soarelui și te uiți îndărăpt

la polica pe unde ai trecut, ce minune! Jos în fața apei vezi strunga întunecoasă unde s'aud încă clocotind valurile, sus în albastru la dreapta și la stânga vezi Pietrosul și Giamalăul, ca doi giganți care străbat nourii, iar în fund, între aceștia se ridică Rarăul și mai mândru și mai nalt, purtând pe creștet legenda-rele Pietrele Doamnei care apar ca o nălucire, ca un castel fantastic zidit în lumina cerului“.

Pe vremuri trecerea Toanelor era una din emoțiile ce mai degrabă se trăiesc decât se simt. Primejdia îmbinată armonios cu senzația tare, decorul minunat din jur, totul făceau ca să rămână în seama unicității faimoasa strâmtoare presărată cu ascuțiții dinți de balauri. Astăzi, într'un decor în parte rămas același, Bistrița curge potolită, îmblânzită, stâncele își arată doar colții ruginiți, aproape nevătămători după amestecul omului care trebuia să întindă cale ușoară lemnului din codrii căsăpiți. Pe timpuri, Toancele erau „cea mai fioroasă strâmtoare pe toată întinderea Bistriței“. De departe se auzea „furtuna valurilor, lupta cu stâncele, gemătul genunelor“, iar când plutele ajunseră în fața Pietrei lui Toader, „din senin furtuna se stârni, haosul se făcu dinaintea ochilor“. Trecerea prin Toance însemna o adevărată îndrăzneală consacrand pe iubitorul de drumeție: „o vrajă par'că ne cuprinse și noi dimpreună cu pluta, cu apa cu stâncele, cu munții ne simțirăm luați ca de un vârtej“.

N. Gane este un cântăreț al Bistriței și frumuseților sale în fața căroră avuse satisfacții și emoții neuitate. Nu numai în proză s'a mărginit, dându-ne cunoscuta și dramatica *Peatra lui Toader*; plutașul Toader, dela Dorna, plecând la Borca să se căsătorească, trece cu bine prin Colțul Anei, dar mâna lui meșteră nu mai putu să-l mântuie la Toance; pluta se sdrobi, valurile înghițiră pe logodnic și Mărioara dela Borca, logodnica, își sfârși zilele aruncându-se în genune. Versurile lui Gane sunt singurele închinete dramei legendare și abundă în fragmente de o perfectă concordanță cu situațiile. Logodnicul pleacă la nuntă spre Borca:

*Apa Bistriței e bună,
Vântul cald ușor adie,
Negurile 'ntind pe vârful
O urzeală argintie.*

*Dar din zorile aprinse
Vine-o rază pe furiș,
Care 'mprăștie și soarbe
Umedul painjiniș.*

*Ș'atunci pluta luminată
Vesel lunecă la vale,
Par'că dorul ar împinge-o
Pe strălucitoarea cale...*

Călătoria se desfășurase în condițiuni mulțumitoare, Toader fiind un plutaș mult încercat. Curând se iviră în zare munții Borcei :

*Eată, eată se arată
În albastra depărtare,
Urieșii muuși ai Borcii
Unde satu-i în serbare.*

*Saltă inima lui Toader !
A lui cale s'a scurtat,
Numai Toancele să treacă
Și din greu el a scăpat.*

Descrierea Toanțelor ni se dă plină de nerv, prolog masiv al dramei :

*Dar în Toance vijelia
Se ridică de sub stânci,
Duhul rău sălășluește
În Genuțele adânci.*

*De o vrajă par'că-i prinsă
Bistrița în acel loc,
Căci ea apele-și răstoarnă
Ca pe-o albte de foc.*

*Ear din fundu-i, fără număr
Răsar stânci posomorîte,
Ce pun stavili de peire
Plutelor nesocotite...*

Toader își găsi moartea lângă stânca ce-i poartă numele,

căci astfel i-a fost destinul, apoi însăși valurile s'au căit și natura n'a rămas nesimțitoare dramei:

*Apoi par'că de-a lor faptă
Ele 'n urmă se căese,
Își astâmpără mânia,
Varsă lacrimi și jălesc*

*S'a lor jale o îngână
Cea pădure 'mbătrânită,
Munții, stâncele pleșuve,
Peștera cea mistuită...*

Urcarea Ceahlăului picură din pana lui Gane rânduri care se resimt de grandoarea locurilor; perspectivele variate sunt redată în cunoscuta sobrietate a notațiilor sale:

„Cu cât ni se întindea raza vederei cu atât parcă se întindea stăpânirea noastră asupra lumii înconjurătoare. Râurile, satele, târgurile ce se găseau în adâncimile orizontului, pădurele bătrâne din vale ce ni se înfățișau mici ca niște ierburi, munții care făceau alai Ceahlăului, reduși la micimea unor moșunoe, toate aceste pe care le cuprindeam dintr'o singură ochire erau parcă intrate în domeniul puterii noastre“.

Încă nu ajunseră călătorii la Panaghia, când drumețul Gane scrisese că priveliștea magic desfășurată la picioarele lor le dădea impresia stăpânirii asupra celor cuprinse „dintr'o singură ochire“. La Panaghia — titva Ceahlăului, cum îi spune scriitorul — se stabilește raportul dintre micimea noastră și măreția depărtărilor:

„Ești pierdut în spațiu; te saltă aerul, te simți mic, neputincios, ușor, fără razim pe pământ, așa că cel mai slab vânt ar putea să te măture ca pe-o frunză.

„Acolo peste creștetul a sute de alți munți care se tupilă parc' anume dinaintea muntelui stăpân, pentru a nu-i împedeca vederea, se întind nemărginitele câmpii în luciul cărora nu se mai pot distinge râurile, dealurile, văile, topindu-se toate în ciază albăstrie a depărtării și înfățișându-ne icoana unui imens ocean care se perde în orizont.

„Acolo eram în imperiul ceriului, la izvorul legendelor, la obârșia furtunelor; ne atrăgeau adâncimele, ne sorbea neantul.

„Acolo, tăcuți în fața infinitului ce ne cotopea, ni se părea că ne confundăm, ne identificăm noi înșine cu el și par'că înțelegem tainicul îndemn ce simte omul pe asemenea culmi amețitoare de a se arunca în prăpastie, în haos“.

Drumeții au stat pe acea înălțime încoronată doar atât cât trebuia ca inimile să li-se „umple de umilință dinaintea marelor mistere“, și să conceapă „ce mică, ce păcătoasă e întreaga omenirea în sânul naturii eterne“. S'au întors „pătrunși de un simțimânt de evlavie“, ca și cum ar fi ascultat corul îngerilor și cântecul apocalipsului „într'un imens templu dumnezeesc“.

Muntele mai are și o altă puțință de emoție, în afară de contactul acela cu dumnezeirea ce-l oferă omului ajuns pe vârful: „Dar dacă de sus toate se confundă și se pierde în neant, de jos muntele ni se înfățișează ca un falnic urieș pe a cărui frunte rădicată în sferile albastre se întrunesc privirile și speranțele întreg neamului nostru...“

Alt aspect al muntelui, măreața lui urcare către albastru, apare subț viziunea patriotismului, căci străjuiește „de când lumea peste trei țări locuite de Români“ și ne ocrotește „sub marea sa umbră de vijelia vremurilor“, asigurându-ne „cu glas profetic să nu pierdem încrederea în viitor“.

Nuvela *Ura din copilărie* cuprinde o sugestivă apologie a Ceahlăului, afirmând încă odată complecta desprindere a scriitorului în fața teatrului naturii. Urcând Ceahlăul, s'a produs încercarea criminală a lui Mihăiță, care din fragedă copilărie arătase o dușmănie fără noimă eroului Gheorghe din amintita nuvelă, erou în trăsăturile căruia ușor îl aflăm pe scriitor. Gheorghe se născuse într'un „târgușor mic, dar curat, vesel, cu case albe văruițe, găluite ca de sărbătoare, cu stradele drepte, largi, bine prunduite; un târgușor unde-ți era mai mare dragul să trăiești. Pe ambele maluri ale stradelor se ridica câte un șir de plop înalți, frumoși, care parcă străjuiau asupra liniștii locuitorilor...“ Pomenind și biserica „Adormirea“, la câțiva pași de casa părintească, identificarea Folticenilor este vădită.

Cazul Mihăiță îmbracă aspecte patologice; de altfel, sfârși prin alte asasinate și nebunie. Deși Gheorghe îl zărise pe Mi-

hăiță aruncând stâncile și pietrele spre dânsul, pentru a-l ră-pune, impresia sinistă a momentului nu ținu prea mult, nu numai din cauza plăcutei societăți, dar mai ales fiind „pe vârful Ceahlăului, unde măreția naturii e fără de asemănare“.

Fraze din povestiri și nuvele se găsesc repetate în *Zile trăite* dintre acelea privind natura sau notațiuni diferite bio-grafice. Paginile de drumeție pe Ceahlău în tovărășia familiei Brăteanu cuprind aceleași idei patriotice legate de mărețul pisc moldovenesc. Ceahlăul strălucește într'o lumină românească, e-lement legat de tot ce-i mai temeinic în neamul nostru:

„O! Doamne! cine poate avea darul să spuie tot ce vede ochiul și ce simte inima în asemenea loc! Roată împrejur, peste vârfurile celorlalți munți, privirea noastră se întindea spre răsărit până în șesurile Nistrului, spre apus până într'ale Maramureșului; și câte orașe și câte sate, și câte lunci și câte râuri cu-prindeau ochiul deodată! Trei țări întregi se așterneau la pi-cioarele noastre, despărțite una de alta, dar locuite de același neam de oameni, care vorbesc aceeași limbă, cu aceeași lege, același dor. Trei țări frumoase, în care multe s'au făcut și s'au prefăcut, în suma veacurilor, de când bătrânul urieș le privește din albastra-i înălțime, însă limba, legea și dorul au rămas ca pietrele peste care a curs apa vremurilor fără să le urnească, și vor sta nepieritoare, cât va sta și Ceahlăul pe temelile lui. Ceahlăul este muntele împărat, este podoaba, poezia țării, este izvorul tainic al legendelor și doinelor neamului nostru, este ochiul deschis asupra hotarelor moșiei strămoșești, este stăpânul care ne trimite după voie seninul sau furtuna... Iar glasul lui, compus din atâtea corzi mișcătoare, din atâtea alte înmiite gla-suri ce se ridică dela poalele lui, este însuși glasul viu al țării, care ca un imn se revarsă în sferele cerești și pe care nu se poate să nu-l asculte Dumnezeu...“

Ceahlăul, punct crucial în românism, este arătat într'o hieratică majestate, strâns legat de națiunea în mijlocul căreia tronează ca o adevărată catapeteasmă. Pe alocurea vorbele lui Gane aduc a versetele unui poem de slavă. Ideia trece dincolo de orice concepție a grandoarei fizice, totul îmbrățișând odăj-dile veșniciei noastre pe pământul din sânul căruia se ridică muntele însuflețit.

Muntele i-a oferit lui Gane un maximum de satisfacție din

toate spectacolele naturii; întâlnim demonstrații evidente nu numai în paginile memorialistice, dar și în nuvele. *Piatra lui Osman* începe cu o caldă aquarelă a munților bătrânei Moldove:

„Munții Moldovei samănă în mic cu munții Svițerei. Aceleași izvoare limpezi, aceleași văi pline de taine. Destul de mari, pentru ca călătorul să vadă ades la picioarele sale gemând furtuna, ei totuși nu urcă până la acele înălțimi, unde vegetația piere sub sloiurile iernii. Ei nu umilesc, nu înflorează prin măreția sălbatică a Alpilor, dar desmiardă simțirile omului, dându-i icoana unei naturi blânde, în sânul căreia parcă locuiește totdeauna primăvara“.

+ * +

Volumul *Păcate mărturisite* (Iași 1904) conține și acele *Impresii de călătorie* în care Gane povestește drumurile sale elvețiene, într'o atmosferă oarecum cu coloritul lui Töpfer. Firește, atitudinea scriitorului se vedește admirativă, copleșită, condeiul aproape fiind unealtă temerară în a reda uluiala ochilor.

La Chamonix, valea înconjurată cu cei mai măreți munți ai Europei, mărturisește că nu-i în stare a zugrăvi nimic din măreața perspectivă:

„Impresia ce simți când ai ajuns acolo e sdrobitoare. Fără să vrei îți vine în minte marea problemă a începuturilor planetei noastre, și te întrebi ce cataclisme au trebuit să frământă atunci coaja pământului ca să se ridice astfel de munți la așa colosală înălțime. Inchipuți-vă peste Carpații noștri alt rând de Carpați și veți avea abea altitudinea acestor munți.

„Sunt 37 de ani de când n'am mai pus piciorul în acea vale a marilor minuni pământești, și totuși mi-a rămas viu întipărită în memorie întreaga siluetă a munților ce o înconjoară cu vârfurile lor ascuțite ca boldul care răstrâng lumina soarelui în nenumărate nuanțe. Iar în fundul văiei, acolo unde se încheie cercul munților se ridică maiestuos mai presus de toți, Mont-Blanc, învălît cu mantia lui albă ca un sihastru bătrân de când lumea căruiă toți se închină.

„Dar aceste mari scene ale naturii nu se pot descrie cu condeiul sau spune prin viu grai; ele trebuiesc văzute cu ochii. De aceea mă opresc de a le mai micșora farmecul prin fraze neindestulătoare; căci cuvintele omenești cu înțeles mărginit, nici

odată nu vor putea da icoana splendoarei nemărginite a naturii adevărate“.

Ascensiunea muntelui Rigi îi dă prilejul să asiste la un neuitat apus de soare :

„Iată acum soarele că se scoboară strălucitor pe scările cerului aprinzând în jurul lui fel de fel de lumini care reflectându-se pe ghețuri și zăpezi poleesc nenumăratele vârfuri de munți în fel de fel de colori. E o adevărată feerie, o sărbătoare a naturii în care parcă și ceriul și pământul s’au unit să glorifice pe falnicul luceafăr al zilei în momentul îndrumării sale spre cealaltă față a pământului. Am avut norocul rar să privesc această neînchipuită scenă a asfințitului dela început până la sfârșit, căci nu era pe cer un strop de nour care să-i micșoreze frumusețea. Apoi încet, încet umbrele nopții se ridicau din văi spre vârfuri, și când cea din urmă scânteie de rubin s’au stins de pe culmi și pe ceriul acum înstelat, m’am retras tăcut cu sufletul și cu ochii plini de farmecul acestei priveliști dumnezeiești.

„Ciudat !... Niciodată n’am avut simțământul izolării, al înstrăinării de orice legături omenești niciodată nu m’am simțit mai dus, mai pierdut în chaosul nemărginirii ca atunci, când din înălțimea văzduhului, priveam roată împrejur întreaga pădure de vârfuri înzăpădite, o lume de pe ceea lume, creată parcă pentru lăcaș de ciclopi. Și totuși niciodată n’am fost înconjurat de mai mare adunare de oameni eleganți, veseli și vorbăreți ca în acea sară...”

N. Gane precizează în amintirile sale de călătorie că cercetase „Svițera acum 37 de ani în timpurile cele bune, adică pe când era Svițera cea adevărată, cea neprofanată de spiritul de speculă a civilizației moderne“. Din timpurile petrecute în Elveția, scriitorul în tovărășia bunului prieten Iacob Negruzzi, stătuse aproape o lună la Ostanda, iar reîntoarcerea în țară îi procură vorbe dintre cele mai semnificative, stabilindu-i definitiv poziția sentimental-patriotică de cântăreț al peisajului românesc :

♦ „...Când am ajuns la hotar pe pământul patriei și am văzut de departe vârfurile Carpaților, am simțit că ’mi strânge inima în piept.

„De sigur munții noștri nu se pot asemăna cu Alpii, însă

pentru mine unul ei sunt mai dulci, mai prietenoși, mai primăvaratici, sunt plini de taine, plini de doine. Ei îmi povestesc multe de toate din trecutul, din prezentul țării aceștia și îmi vorbesc profetic și despre viitor. În codrii lor ca în niște cetăți nepătrunse s'au adăpostit odinioară vechii noștri luptători care ne-au păstrat neatinse numele, limba, credința și datinele strămoșești. Tot ei vor priveghea și în viitor asupra destinelor neamului nostru ca niște străjeri neadormiți a căror brațe se întind departe, și a căror ochi văd de sus.

„Ei, da! Nu mă sfiesc a spune că dacă Alpii mă surprind și mă uimesc prin măreția lor, munții noștri îmi desmeardă ochii, îmi inspiră bucurie sufletului. Intre ceilalți sunt strein, între aceștia sunt acasă. Pe ceilalți îi admir, pe aceștia îi iubesc.

„Și câmpiile, și grădinile, și satele, și târgurile noastre n'or fi ca acele din străinătate; vor fi păstrând poate urme din vechea lor sălbătăcie, dar îmi par frumoase fiindcă sunt ale noastre. Insuși sălbătăcia lor mă farmecă. Nu știu ce tainice lanțuri mă leagă de ele și îmi dau conștiința că nicăierea nu voi fi mai bine ca aici pe acest pământ și aparat de bravii noștri premergători“.

Peisajul domol în majestatea-i însăși, odihnitor, adică chiar cum convenea mai mult lui Gane, i-l ofereau munții Moldovei și descrierile scurte în care apar zăgăzuiți de penelul scriitorului pot trece ușor la aspecte dincolo de idilă. În *Cănele Bălan* ni se arată sufletul scriitorului împrăștiat peste fresca munților Neamțului :

„Pe toți îi știam așa de bine cu numele lor, cu poveștile lor, cu ciobanii lor, ba știam chiar și anume cutare brad, cutare stâncă, cutare potecă unde se primejduise iarna vreun călător, sau căzuse vreo fiară sălbatică în bătăile vânătoarești, încât mi se înfățișa deodată întreg trecutul meu nedespărțit de acele locuri, și mă revăzui atunci ca prin vis, copil vesel și fără grije...“

Natura poleită cu parfumul timpurilor fericite, temă atât de favorită romaticilor, nu putea lipsi în opera lui Gane, scriitor vibrând atâtea coarde ale romantismului însuși. Toate locurile despre care găsim notațiuni, fie trecătoare, sunt dintre acele adânc întipărite în sufletul autorului, imagini persistente din capitolul duioșiei amintirilor.

„*Duduca Balașa*” cuprinde oarecum o expunere a predicțiilor lui Gane pentru viața în natură. Doi tineri căsătoriți, Alexandru și Elena, s’au hotărât a călători în munți „nemai știind unde să-și răsfete cele dintâi ale lor simțiri amoroase”, dar n’au putut scăpa de o neplăcută însoțitoare, duduca Balașa, mătușa Elenei, o văduvă trecută și acră. Alexandru, pălîmaș iubitor al naturii, vorbește în numele autorului, Elena se arată la fel entuziasmată pentru măreția celor văzute, numai duduca Balașa „nu vedea decât cioatele și bolovanii de care se încurca pe drum, nu simțea decât zdruncinul calului ce o sălta cu neconținere pe șea, și în cuget curat ar fi dat toți munții și toate frumsețile lor pe canapeaua cea mare din ieatacul ei...” Deși societatea mătușii nu era nici plăcută nici potrivită locului și momentului, cei doi tineri „care pentru întâia oară în viața lor se vedeau la obârșia urdei și a cașcavalului, într’o cu totul sălbatecă și necunoscută, dar care înfrătea atât de bine sufletele lor, simțeau la inimă o adevărată sărbătoare”. Negreșit, omul înfrățit cu acea lume sălbatică și necunoscută, era N. Gane, iar duduca Balașa, fără aderență sufletească pentru măreția firii ce n’o pricepea, reprezintă anumitul tip citadin lipsit de posibilitățile intelectuale de a pătrunde natura, precum și vulgaritatea persoanelor cărora lipsa de cultură nu-i compensată prin bunul simț. Alexandru și Elena admirară „pierduți în măreția lui” Ceahlăul spre asfințit; descrierea merită a figura într’o Antologie :

„Soarele asfințise și-o văpaie trandafirie îmbrobodea acum vârful munților. Unul mai cu seamă răspândea o lumină atât de strălucitoare, încât stâncile ce-i încoronau fruntea, păreau a fi de oglinzi. De nalt ce era muntele acela, s’ar fi zis că creasta lui aurită atrage bolta cerului și că toți ceilalți se umilesc dinaintea lui : era bătrânul Ceahlău, stăpânul furtunilor, care de mii de ani vede în toate serile cel din urmă asfințitul soarelui”.

În povestirea *Duduca Balașa* abundă descrierile naturii din munți, toate cu accentele apoteozei și idilei. Iată, de pildă, acea noapte unică petrecută de Alexandru și Elena, noapte în care chiar apriga și mofturoasa mătușă Balașa „se mai imblânzi”, după expresiunea pitorească a scriitorului :

„În zarea lunii și a stelelor, munții păreau fantastici ca niște povești bătrâne ; un vânt dulce abia simțit se ridica din

fundul văilor încărcat cu miros de brad ; se auzeau în depărtare grăind pâraiele ce se prăvăleau de pe stânci, și greierii din iarbă și puii de căprioară, și păsările de pe crengi le răspundeau fiecare în limba lor sărbătorind, parcă, împreună apusul zilei... Când iată că un glas adânc, puternic, ce părea că iese din măruntaiele munților, lovi auzul tinerilor însurăței și-i cuprinse de uimire. Era baciul, care șezând pe un trunchiu de copac, începuse să cânte din bucium cântecul de sară ca să-și adoarmă oile. Era atât de frumos acest cântec, simplu, nemesteșugit, tainic ca tainele nopții, încât Alexandru și Elena ascultându-l credeau că sunt martori la dragostele munților. Valuri, valuri răsunătoare se răspândeau prin limpezimea aierului când puternice, înviforate ca mâniile Bistriței, când line și desmierdătoare ca ciripitul păsărilor, și apoi încet, încet se stingeau într-o jale dulce care părea că îneacă lumea în plâns. S'ar fi zis că înseși stelele în sclipitul lor lăcrămează auzind acest glas înduioșat".

Ușor bănuim din aceste rânduri pe cititorul scriitorilor franceji care au întronat în literatură natura exterioară : Chateaubriand, Rousseau, Bernardin de St. Pierre, sau chiar suavul Lamartine. Fraza lui Gane curge liniștită și discretă în litanii sale închinată măreției firii ; nimic silit, nimic să capete aparența idilei de carnaval nu se arată din rândurile atât de armonioase, izvorite dintr'o pasionată admirație și o deplină corespondență sufletească. Imaginile nu sunt atât de variate nici cufundate în copleșitoarea, grava taină a unui Hogaș și Sadoveanu ; pretutindeni se întrevede însă iubitorul de frumos, culegătorul de emoții căruia lipsa de inventivitate îi este din plin compensată prin contemplație. Omul participă organic și intens la viața peisajului. La fel cu poemele lui Lamartine, personajele prozei lui Gane găsesc în lumina înconjurătoare a naturii un cadru perpetuu asigurând în primul rând eternitatea amintirii, apoi contribuind la idealizarea situațiilor. Doamna Rădeanu — tip de femeie fatală — cânta și vocea ei „deslănțuită sub inspirarea frumuseților naturii, își lua zborul în spațiu” ; măreția locurilor dase glasului cântăreții un farmec necunoscut, care trimetea pe toți dincolo de „sfera pământască”, căci : „se mai uneau cu frumusețea cântecului și poezia munților și șoaptele Bistriței, și freamătul pădurilor, întreg orchestrul naturii înconjurătoare”.

La Toance, la Cheile Bistriței, pe Ceahlău, oriunde pe valea celui mai încântător curs de apă al Moldovei, chipul blând și ușor surâzător al lui N. Gane se arată mijind în ceața timpurilor, ca un adevărat aed moldovean într'un ținut pâl-păitor de mister dacic. Fiecare plută alunecând grațios pe Bistrița la vale, amintește unul din cântăreții cei mai îndrăgiți ai plutăriei, peisagistul Gane.

Dacă muntele a făcut să vibreze din plin lira scriitorului unei game atât de bogate sfârșind cu ferma supunere și contopirea, nici formele mai domoale, răsfățătoare de câmpii, dealuri, păduri, iazuri, astfel cum îi fusese obișnuită copilăria prin preajma orașului natal, nu i-au rămas indiferente. Descrierea atât de clasică a Brădățelului, din *Fluierul lui Ștefan* preface acel colțișor din ținutul Băiei într'un leagăn de idilă unde ne-ar place să vedem forfota eroilor lui Teocrit:

„Brădățelul este o grădină ieșită din sânul naturii, în care nimic n'a lucrat mâna omenească, este un colțișor uitat, necunoscut în țara noastră, pe care călătorul nu-l vizitează, pe care poeții nu l-au cântat încă, dar care nu încetează de a fi mai puțin desfătător decât toate acele locuri ce au inspirat până acum lira barzilor noștri naționali.

„Brădățelul are acea însușire rară, ca ori de câte ori îl vei vizita, întipăririle ce-ți lasă sunt tot atât de vii, ca și cum l-ai vizita pentru întâia oară.

„El vorbește nu numai ochilor, ci și sufletului. Inchipuiți-vă, în mijlocul unei păduri întinse, un lac limpede în care se văd jucându-se păstrăvii, apoi cascade și izvoare la fiecare pas, un mușchiu răcoros care se întinde ca un covor verde pe pământ; piscuri cu figuri capricioase; într'un cuvânt tot ce poate natura produce mai frumos, mai dragălaș, adunat într'un singur loc, ca și cum Dumnezeu ar fi voit să facă din Brădățel un mic paradis pământesc.

„Când vii acolo, o dulce amintire te cuprinde la vederea acestei naturi ce pare a fi îmbrăcată în hainele ei de sărbătoare și multă, multă vreme după ce ai părăsit acest loc încântător, îți rămâne încă întipărită în inimă tăcerea misterioasă a Brădățelului“.

Minuțioasa descriere a Brădățelului cuprinde însă tot numai notațiuni generale întretăiate cu accente; firește, Brădățelul trecut prin sticlele măritoare ale scriitorului devine o miniatură de paradis, idealizarea întrecând mult realitatea — fără îndoială grațioasă, dar nu uităm că ne găsim în apropierea Folticenilor, prin locurile de predilecție ale autorului. Fragmentul atât de muzical și delicat prezintă un tablou din care lipsește numai muntele pentru a completa peisajul favorit; manualele școlare au întrebuințat mult imaginile Brădățelului care deși nu s'au bucurat de „lira barzilor noștri naționali“, le-au fost deajunsă evocarea lui Gane pentru a-și asigura persistența.

Mihai Sadoveanu, din pana căruia ni s'au dăruit nestematele *Impărățietel apelor*, a vâslit pe urmele lui Gane peste oglinda iazului împovorat de taine al Șomuzului, unghere unde tânărul vânător pe lângă risipa de plumbi ce făcea, se iniția în vieța complicată a bălții.

Un fragment din povestirea *In vacanțe* arată o bună cunoaștere a universului bălții și deplina înțelegere a decorului:

...,Iată vârful dealurilor împrejmuitoare, iată clopotnița din sat că se aprind de o pară roșie, iată norii toți în flăcări, iar stelele ochioase rând pe rând se stinse de pe bolta albăstrie. Stam față la trezirea pământului, stam să întâmpin soarele care se vestea cu atâta pompă, și mai, mai că uitasem viclenele râte ce începură acum să bată din aripi și să-și grijască penele în culcușul lor de apă. Când deodată, năprasnic se ridică din fundurile noroioase ale apei un strigăt aspru, lung, asurzitor, țesut cu mii de note care de care mai ascuțite, mai înțepătoare, de vuietul cărora tresări balta din fund și până 'n față. Erau broaștele care, deșteptate din somn, sărbătoreau în cor revărsatul zilei. Cât de hâde erau ele, cât de discordantă era cântarea lor, totuși această strigare de bucurie, această închinăciune la soarele ce venea să le încălzească avea în sine ceva duios. Apoi în momentul în care soarele se înfățișa deasupra orizontului cu toată strălucirea unui stăpânitor al pământului, cântecul lor se opri tot atât de năprasnic precum începuse, și atunci bolta deșteptată prinse să se frământa în jurul meu. Un popor întreg de păsări furnica acum în toate părțile; bătlanii cu cataligele lor întinse se roteau în cercuri mari deasupra apei, găinușile sprintene săreau de pe nufăr pe nufăr, stoluri de

grauri se sburătau prin stuf, făcându-și spaimă de vântul ce cânta prin trestii apoi nagâți, pescari, rățe, cufundari, cântau, se scăldau, se jucau pe apă și 'n văzduh fără grijă de primejdia ce-i amenința, iar eu stam cu pușca la ochi, încurcat, besmetecit, neștiind în ce să dau“...

Tabloul, remarcabil în sine, denotă aceleași influențe literare începând cu Rousseau, iar căldura cu care scriitorul cuprinde vietățile iazului merge până la impresia de duos ce-i oferă fastul metalic al broaștelor; totul pare integrat în marea frățietate a naturii, și vânătorul trecând pe planul al doilea față de obișnuitul contemplării. Literatura lui Rousseau și Chateaubriand ne-a inițiat în asemenea răscolitoare accente, adevărate imnuri înălțate miraculoasei forțe a marelui orânduitor.

Plimbarea „pe cărarea nufurilor“, „la ochiul lebedei“ și „la ostrețe“, în tovărășia lui moș Toma, descopere vânătorului nebănuite frumuseți odată cu sentimente complicate:

„La ochiul lebedei“ era tocmai mijlocul iazului. Trestii înalte acopereau malurile de jur-împrejur, așa că ne mai văzând decât ceriu și apă, mi se părea că plutesc pe luciul unei mări. De aici înainte algeargă dragă închipuire, căci toate orizonturile îți sunt deschise!

„Câte întâmplări pe mare cetisem în copilăria mea, toate îmi veneau acum în minte, toate le vedeam aievea pe bietul iaz de pe moșia părintească. Fiecare creț de apă, fiecare sbor de pasăre, fiecare lovitură de lopată deștepta în mine idee cea mare și încântătoare a *nemărginirii*, și-mi descoperea o lume nouă, plină de taine și de minuni. Înaintam astfel pe nesimțite, dus de-un vis, pe oceanul cel închipuit; sus și jos nu era decât un freamăt de revenire la viață; moș Toma grădinarul ședea într'un cot, dând leneș din lopată; cine știe ce mai gândea și el!... Iar eu unul, ca să pot spune astăzi tot ce gândeam, ce vedeam și ce simțeam atunci în plimbarea mea fantastică, ar trebui să întorc mult îndărăpt minutarele vieții mele, să revin iarăși în luntre alături cu moș Toma grădinarul pe iazul cel dragălaș, care de frumos ce răsfrângea razele răsăritului, părea el însuși cuprins de flacări; dar aceasta nu se poate, și nici are graiul omenesc, îngrădit prin cuvinte, puterea de a destăinui dorul nesfârșit al tinerețelor“...

Pe iaz, în voia luntrii condusă de vreun moș Toma, firește

că nu mai putea fi vorba de majestatea și sălbătăcia piscurilor sau a Bistriței, însă o altă lume se ivia scoasă la lumină de bagheta magică, aceea a bălții, pe care vânătorul Gane o pricepea tot atât de complex ca și scriitorul. Balta însăși fiind o ființă luminată și încălzită de soare, ni se înfățișează cu proporții de vastă frescă în mijlocul căreia sufletul privitorului avid și atent este în stare a concepe ideea nemărginirii. Fragmentul de mai sus, înzestrat cu viguroasă și fermecătoare forță evocativă, așează pe autor în rândurile celor mai pricepuți și delicați zugrăvi ai apelor noastre. Iazul, poate chiar cel din Folticeni, îi deșteaptă complicata idee a nemărginirii, element atât de romantic și profund în același timp, dar iazul rămâne totuși „drăgălaș”, căci făptura scriitorului îmbină în plină armonie gingășia cu grandiosul tulburător în neîndurarea lui.

„O bae în Marea de Nord”, din volumul *Păcate Mărturisite*, ni-l arată pe Gane în fața mării :

„Am rămas, pot zice înmărmurit, privind imensitatea zdrobitoare ce se desfășura dinaintea mea. De unde și până unde, îmi ziceam în gândul meu, atâta amar de apă care înfășură pământul de jur împrejur ? Ce lumi, ce prăpăstii, ce taine or fi în adâncimile ei nepătrunse, în vecinicul ei întuneric ?..

„Am auzit pe unii susținând că aspectul mării ar fi monoton, fiind totdeauna același. Din contra, în uniformitatea ei aparentă, marea e infinit de variată. Neconținut își schimbă fața după oarele zilei, neconținut își schimbă fața după adierele vântului; acum e lină, drăgălașă, ademenitoare, dulce culcuș de sirene, care-ți deșteaptă doruri de tainice voluptăți, acum e iritată, deslănțuită, turbată de par'că-ți prevestește sfârșitul lumii și neconținut după capriciile ei îți sugerează alte gânduri, îți spune altă poveste, îți cântă altă simfonie. Răsăritul și asfințitul soarelui, lumina lunii, sclipitul stelelor, fosforescențele nopții produc pe luciul ei transparent adevărate feerii ce uimesc închipuirea.

„Frumoși sunt și munții cei mari cu formele lor fantastice, cu ghețarii, cu pădurile lor seculare, cu lacurile și cascadele lor, dar nici un spectacol pe globul pământesc nu e mai măreț, mai impunător ca spectacolul mării!.. O ! Cine n'a văzut marea

acela nu e om complex, acela nu cunoaște cea mai splendidă minune a naturii, aceluea nu i s'a făcut încă ziua dinaintea ochilor".

Din Elveția, scriitorul trecu dela viziunea lacurilor bine-cunoscute imediat la cunoașterea mării, în Belgia, la Ostanda, și descripțiile abundă tot în superlative. Desigur, impresia mării pe care o văzuse atunci pentru prima dată trebuia să-i ofere o altă emoție decât cea nu mai puțin prodigioasă a munților Alpi, dar totuși credem că joacă mult rol în prosternarea frazelor lui Gane și noutatea spectaculoasă.

„Unde pot eu să descriu zguduirea ce simți când te afli pentru prima oară dinaintea acestei țării a naturii! E infinitul, eternitatea care ți se desvăluie; rămâi desființat, pierdut, un fir de năsip, un nimic față de haosul...“, apoi peste puțină condeiului său a-și exterioriza senzația când își alunecă „pentru întâiași dată ochii pe mișcătoarea mărilor singurătate, cum zice Eminescu...“, întâlnim în continuarea introducerii sale din „O bae în Marea de Nord“. Dar „ideea cea mare și încântătoare a nemărginirii“ o căpătase și pe iaz, „la ochiul lebedei“, în tovărășia hâtrului moș Toma, apoi să nu neglijăm faptul că oricât de oprimat ar fi fost autorul în fața primelor sclipiri ale mării, reese totuși din fraza sa oarecare convenționalism sau chiar răceală. Deși proclamă vedenia mării drept cea mai răscolitoare înfățișare pământească, se vede totuși că nu are o aderentă totală pentru aspectele nesfârșitului albastru; sufletul scriitorului era prea contopit în blândețea sau familiara sărbătoare a peisajului moldovenesc de atâtea ori evocat în operele sale. Reținem apoi drept foarte important faptul că marea nu mai ocupă loc în alte pagini ale prozei lui Gane; de asemenea notăm dragostea pentru pictură a scriitorului, după cum ne-o spune în fragmentul „Din junimea: Muzică-Pictură“, astfel că adesea întrevădem zugravul în coloritul viu al multor descripțiuni. Amatorul de pictură colaborează intim cu poetul, adevăr care ușor se desprinde din lectura unor nuvele și amintiri ale lui Gane, după cum explică suficient și extazul său la prima vedere a mării, extaz prea puțin susținut însă de cadrul sentimental.

În fața naturii, N. Gane apare admirator și gânditor, admirator până la contopire, gânditor până la conceperea nemărginirii, iar peisajul în sine capătă podoabe și vaste proporții de lumină atunci când se întâmplă a fi amestecat câtuși de puțin în viața scriitorului, atunci când i-a fost martorul ținerețelor sau a unor cât de îndepărtate satisfacții. Revăzând orașul natal în 1912, i se păru „mai odihnitor, mai aproape de inimă ca ori care alt oraș cât de mare, cât de frumos“, iar motivul este bine cuvântat : „așa e sufletul omenesc, așa se văd lucrurile prin ochiul dragostei“. Fără îndoială formula merită întreaga atenție, deși a privi „prin ochiul dragostei“ o face și a făcut-o atâția muritori.

În mijlocul naturii, munte, pădure, deal, iaz, vale, eroii lui Gane se supun hotăririlor soartei, alunecă lin pe aripa meditației, dar nicăeri parcă această existență destul de bogată în evenimente nu s'ar putea îndeplini decât acolo unde a rându-it-o cu precizie autorul.

De obicei ni se înfățișează un Gane dominant de o seninătate suavă, postură, decisivă pentru însăși opera ; dacă faptul se prezintă de cele mai multe ori în deplin acord cu firea scriitorului, nu mai puțin adevărat că maschează și o puternică inhibiție în fața lucrurilor pentru care înțeleptul n'are altă cale decât resemnarea. Unele pagini desvăluie mai degrabă un Gane preocupat de cele nevăzute, preocupare ce n'o poate ascunde seninătatea meditației sale. Trăitor în lumea ideilor, a fost în realitate mult mai complex în atitudini, chinuit de problemele înaintea cătora și orgoliul științelor băjbăie prin adversitatea întinericului. Cel care își cântase atât de mișcător un destin ce nu-i decât al tuturor... :

*Văd mormântul cum m'atrage
Ca o vrajă colo 'n vale,
Iară eu alerg spre dânsul
Pe alunecoasa cale...*

.

găsise în structura-i spirituală proprie reacțiunea contra inevitabilului, seninătatea dictată de o discreție aristocratică :

*Pân' la capătul cărării
Merg cu sufletul senin.*

(1 Februarie : Dedicăție amicului meu
Iacob Negruzzi ; „Convorbiri Literare“-1879).

Și numai contemplarea sau evocarea spectacolelor de natură preferată îi putea asigura seninătatea până la sfârșitul scurtului drum pământesc, iar același aparent cumpănit echilibru sufletesc ținea piept năvalnicului sbucium lăuntric.

Dela sălbătăcia cheilor Bistriții, majestatea simbolică a Ceahlăului, imensitatea picturală a mării, feeria unui asfințit pe dealurile din jurul Folticenilor sau pe oglinda iazului, până la grațiozitatea Brădățelului, o gamă întreagă își stilizează măsurat armoniile, proclamându-l pe autor inițiat și părtaș deplin la toate aspectele naturii; scriitorul se simte în apropierea punctelor de comandă de unde pornesc marile orânduiri ale lumii, și dintre rânduri se desprinde aristocratic și discret impresia orgoliului acelei conștiințe ce-l deosebește de cealaltă lume.

Poemele naturii în opera lui Gane vin să desăvârșească pasionata sa iubire de țară; peisajul despre care se vorbește în proză și memorialistică nu-i doar un anonim oarecare, ci frânturi pitorești ale Moldovei, lauri ale căror sevă intrase în vinele sale.

Deasupra peisajului plutește pulberea de diamant a duioaselor amintiri; când se suprapune impresiilor din copilărie, intră în fază de apoteoză. Rânduri concludente aflăm din cuvântarea cu prilejul aniversării de 70 ani a Școlii Primare „Alexandru Ion Cuza” din Folticeni, 1912, venerabilă instituție astăzi centenară, care se mândrește cu școlăria marelui prozator; armonios și printr’o delicateță din altă lume fostul școlar al lui Neofit Scriban mărturisește dragostea sa nețărmurită pentru locurile nașterii:

„Nu știu dece, dar mare și puternică este dragostea ce mă leagă de locul natal. Nicăirea nu-mi e mai îndemână ca aici, nicăirea nu-mi par locurile mai frumoase, mai îmbucurătoare pentru ochi și suflet ca în acest județ. Râurile, dealurile, pădurile, munții, cu deosebire munții care sunt podoaba județului îmi deșteaptă cele mai plăcute amintiri îngropate în noianul trecutului. Am umblat și în alte țări depărtate și am văzut munți mai înalți și mai impunători ca ai noștri, acoperiți cu zăpadă veșnică, dar trebuie să mărturisesc că ai noștri, mai ales acești din județul Suceava, deși mai mici, îmi plac mai mult fiindcă sânt ai noștri, fiindcă pe potecile lor am făcut cele dintâi visuri ale tinereței, m’am inspirat de doinele care desmerdau

ecourile, de legendele care mi-au aprins închipuirea și mi-au dat imboldul de a descrie aceste frumuseți“.

Până la sfârșitul vieții a rămas însuflețit de aceleași sentimente față de podoabele firii. La Iași, nu se mai putea bucura de peisajul favorit, muntele, dar prețuia cu nespusă delicateță ceea ce-i oferea grădina. D-na Elena Th. Emandi, fiica scriitorului, în fragmentul „Tata“ din volumașul „Din anii de durere“ (Tip. C. D. Lupașcu, Bârlad, 1919), ne dă prețioase amănunte. Atât de mult își iubea liliacul din curte, încât nu permitea să se rupă florile; „vreau să le văd toate dela fereastra mea, să mă bucur de ele“, spunea scriitorul în primăvara lui 1916, înaintea morții. Își iubea brazii „ce crescuseră și îmbătrâniseră sub ochii lui și care-i aminteau de locurile frumoase unde-și petrecuse tinereța“. În fundul grădinii, chiar spre camera sa, erau doi peri bătrâni și puțin roditori; nu s'a îndurat să-i taie căci mulțimea păsărilor își găsise acolo adăpost și muzica lor îl fermeca. Perii lui N. Gane au plătit tributul sacrificiului lor într'o cruntă iarnă de războiu, după moartea ocrotitorului.

Grădina dela Iași — scrie d-na Elena Emandi — forma „primul plan al tabloului“, după expresia proprie scriitorului, și totul era orânduit de mâinile sale: flori, tufe, verdeața, trandafirii, micșunelele.

Desigur, peisajul dealurilor ieșene nu se putea compara cu amintirea locurilor natale, însă l-a „privit cu nesaț o viață întreagă“, ne spune d-na Emandi: „Ceasuri întregi stătea el pe balconul casei noastre și nu se sătura să se tot uite la peisajul minunat ce se desfășura înaintea ochilor lui, — iar când noi în copilăria noastră sburdalnică și neastâmpărată ne miram cum poate găsi atâta plăcere privind la aceleași locuri, el ne răspundea cu vocea lui așa de blândă: „Ce copii sunteți! Dar nu vedeți voi că la fiecare minut se schimbă priveliștea din fața mea, după mersul nourilor și mișcarea soarelui ?...“

+ * +

În afară de o natură transpusă în emoțiile picturale oferite pe calea directă a peisajului, Gane se arată profund prelucrat de misterul nepătruns al firii. Bine orientat în sfera creațiunii, își dă seama că-i adevărat privilegiu să pricepi desfășurarea și rostul fenomenelor, sau mai degrabă a le înregistra în lumina

de aur a poeziei eterne. Câteva rânduri din *Zile trăite* dela început, definitivează o atitudine și un crez de viață.

„...Și iarna vieții are farmecul ei; nu mai trebuie ca omul să aibă ce zice Voltaire, l'esprit de son âge, să-și cinstească perii albi.

„El își găsisese mângâierea în suvenirele tinerețelor lui, în conștiința datoriei împlinite, în dragostea copiilor ce-i vor perpetua ființa și cu deosebire în impresiunile ce nasc din contemplarea marelor spectacole ale naturii, care ne fac să uităm neajunsurile unei vieți trecătoare față cu misterioasa veșnicie.

„Acolo este marele izvor de mângâiere, numai trebuie să știe omul ceti în cartea naturii și să-i înțeleagă cuvântul“.

Totul consistă deci în aderența omului față de darurile naturii și înțelegerea cuvântului magic, hieratic și grav al tomurilor creațiunii nu poate fi decât favoarea îngăduită unei restrânse minorități. „Marele izvor de mângâiere“ îmbracă legenda tinereții fără bătrânețe, determinând scriitorului acel simț al Cosmosului și al relativității lucrurilor omenești, după cum proclamă paginile din „Mângâiere“, „Vieța Românească“ 1907, una din cele mai importante fragmente pentru fixarea doctrinei scriitorului.

Era o „noapte de Mai, o noapte dulce, parfumată, impondobită cu nemăsurate stele“; scriitorul sta singur la fereastră, spre grădina casei sale, copleșit de tristeța inevitabilului prezent: tinerețea de mult lăsată în urmă, iar acum realitatea ancorase pe „scoborișul aspru înzăpădit și fără orizonturi al bătrâneței“.

Stăpânit de melancolia momentului, deodată i se „păru că miile de stele, ce străluceau ca niște ochi ai ceriului pe bolta întunecată“ își ațintiră privirile asupra sa — și pe dată, ca subț efectul imediat al unei severe formule magice, gândul i s'a desprins din sărăcia tristeții, „atras ca de o putere magnetică în sus, spre regiunile nețărmurite în care călătoresc fără repaos miile de stele, miile de lumi“. Spectacolul etern, bolta cerească, îl făcu să-și uite mizeria condițiilor umane, căci, oare, ar merita suspinile sale ceva pe lângă priveliștea universurilor desolante prin mister și distanță?

„...Ce sânt suspinele mele, regretele trecutului, jelania pentru tinerețe, când stau și mă uit în sus, când infinitul mă cuprinde, când îmi cad perdelele de pe ochi și văd că viața omenească nu-i decât o dungă de fulger“.

„Când infinitul mă cuprinde“, iată mărturia rarului privilegiu ce-l avea scriitorul : conștiința infinitului.

Și oamenii slabi, neștiutori, sclavii nimicurilor pământești, „în loc să se bucure de darurile nestimate ale naturii în traiul ce le este menit, ei aleargă după năluci veșnic neatinse și mereu se prind cu mâna de sabia goală“. Acolo, în sferile măiestre, domnește „echilibrul netulburat, marea simfonie a eternității“, orânduirea sublimă a marelui Ziditor care a dăruit lumii nu numai legiurile imutabile, ci a fost la fel de risipitor cu poezia.

Copleșiți de cele pământești, oamenii nu-și mai dau măcar osteneala să privească cerul cu sorii și luceferii rotitori în nemărginirea spațiului : „Ah ! Frumos este acest univers fără timp, fără hotar, cu tainele lui veșnic nedeslegate, izvor nesecat de mângâiere !“

Cosmosul atât de îndepărtat — astfel încât mai mult poezia îl percepe decât știința — totuși stă în apropierea scriitorului miuit cu harul de a-l pricepe, și din abisurile dramatice artistul soarbe picăturile magice ale unui adevărat balsam de întindere :

„Deși nesfârșit de departe, totuși cât de aproape e acest splendid univers, pentru că n'am decât să deschid fereastra ca să-l văd, să-l admir și să mă simt atras în sânul lui. O ! Fugiți departe de mine, voi visuri deșarte și amăgitoare ale tuturor năzuințelor omenești ! Eu de acum am unde să-mi răsfăț gândul, să uit povara anilor ce port în spate ; caci am descoperit pentru liniștea mea sufletească un alt câmp neasemănat mai măreț, în care Dumnezeu și-a presurat minunile și unde pot culege emoții neasemănat mai curate, mai înălțătoare“.

+ * +

N. Gane a fost un pios și pasionat cititor al pergamentelor creațiunii, știind să-și poarte mințile dincolo chiar de peisaj, în toată armonia solemnă a cosmosului ; notațiile și fragmentele sale închinat naturii brodează o Moldovă pitorească în ce are mai esențial, ferindu-se a fi doar retor romantic. Avem dreptul a regreta că scriitorul, mare deschizător de drumuri, nu și-a îndrumat parte din activitate tocmai spre idealizarea în ample proporții a pământului strămoșesc.

AUREL GEORGE STINO

ÎN PRIDVORUL ADORMIRII

I

Jos, poalele pădurii ascund
Iarbă înaltă, iarbă și răcoare;
Dorm camarazii în pământ afund,
Armele lor sub rouă, strălucitoare.

Câmpul e pâne din hotar în hotar,
Sângele curs în țărână, faguri de miere.
Frunza mestecănelului se clatină rar,
Lângă biserica visului, albă 'nviere.

II

Cerbul ce-aleargă prin blesteme,
Singuratec luceafăr pe cer.
Urmele copitelor prin ger,
După vadul somnului, în altă vreme.

Codrul doar îl știe pe nume
Cân hodinesc munții păziți de jderi;
Il știu și vânătorii braconieri
Și-l pândesc la capăt de lume.

Lăncile de aur, cornul de aur,
Numai lângă tâmpile albe tristeți.
Luna aruncă neauzite săgeți,
Trece peste zăpezi, peste plaur.

III

Șesuri nemăsurate de mâni
Cresc iarbă aspră pentru cai.
Hai pană, peste carte hai,
Sara-i albastră lângă fântâni.

Cântecul sufletului bun,
Cântecul pământului gras.
Pentru cel din urmă popas
Stelele 'n inimă s'adun.

IV

Aurul livezilor și dimineți
Grele de lumină și săcară.
Pasărea măiastră trece prin vară
Și prin suflet, tristeți, tristeți.

În hambare înșorite, loc destul,
Loc destul pentru-o țară mănoasă.
Cântecul se desface 'n fazani matasă,
Numai sufletul nu-i sătul.

Primăvara floare pe pământ,
Floare lângă fiecare prisacă.
Peste trupul îmbrăzdat se apleacă
Vesmântul cerului, albastru vesmânt.

V

Unde-a fost fruntea Omului,
Verde brădet și adiere de vânt.
Dorm și strămoșii cu fața la pământ,
Gândurile lor, floarea pomului.

Unde-au stat picioarele Lui,
Iarbă și faguri aurii,
Iarbă înflorită și stihii,
Lină cântare a lutului.

TEOFIL LIANU

FEMEIA BASARABEANĂ

Femeia basarabeană... Necunoscută în trecut, neînțeleasă nici astăzi, învăluită într'o taină ademenitoare a vremii.

Dorul ei întristat, păstrat dela asuprirea păgână...

Modestia ei nobilă, moștenită din ermitajul oriental...

Sufletul ei înălțător, plin de tărie și jertfă, creat printre lipsurile unei vieți pitorești și patriarhale totuși, din satele Basarabiei, printre acele datini și obiceiuri, de care numai ea își mai dă seama.

Femeia basarabeană...

Acea mamă care a crescut generațiile moldovenilor sub stăpânirea străină...

Acea mamă care nu știa alte vorbe decât moldovenești, ce cu fiori de dragoste le ascultau tinerii...

Acea mamă care cu multă abnegație a crescut pe copilul ei, ca să depună și ea un obol pe altarul Basarabiei iubite.

Femeia basarabeană este aproape necunoscută istoriei, literaturii, chiar și vieții sociale a Basarabiei. Este însă o eroare să credem, că această femeie nu s'a pronunțat în trecut și nici nu activează în prezent, decât în sânul restrâns al familiei, unde rolul ei însemnat nu poate fi tăgăduit de nimeni.

Scriitoare și o strălucită femeie de bine a epocii lui Napoleon I, a fost contesa Roxandra Edling, născută Sturdza, moșierita din Manzâr din județul Tighina. Ea se bucura de încrederea Impăratului Alexandru I, fiind admirată de contele Capodistria și diplomatul jesuit contele de Maistre. Salonul con-

tesei era vizitat de doamna de Staël, baroana Krüdener, prințul Golițin și alți frunțași ai vremii. Roxandra Edling a îndrumat opera de binefacere a Odessei, unde și-a sfârșit viața.

Printre femeile care trăiesc și mor la Chișinău, găsim pe Doamna Maria Mavrocordat, născută Kallimah, decedată la 17 Iunie 1831 și înmormântată la cimitirul Central din Chișinău.

„Perla” coconițelor din Chișinău de acum o sută și ceva de ani, este Pulherița Vorfolomeu, fata sărdarului Iordache Vorfolomeu care și-a zidit marele palat, recent distrus de bolșevici. Avea însă și ea rivale, printre care pe tânăra Mariolița Ralli, pe subtila Maria Eichfeld, fata banului Iordache Mîllo, pe Elena Solovkin, nepoata generalului Catargi, și pe Ecaterina Albrecht, născută Bașotă. Acestor cinci fete, poetul exilat Pușkin le-a dedicat versurile sale.

O cocoană mare, care autoritar orânduia treburile familiei, dar și cele ale Basarabiei întregi, era Sofia Catargi. Ea își aducea aminte încă de vremurile când, la Chișinău, pribegea grecoaica Calipso, amanta lordului Byron, descrisă de Pușkin și visătorul Negruzzi.

Regina Natalia Obrenovici era și ea basarabeancă, fata marelui boier Petrache Keșcu din Bujor, căsătorit cu Pulherița Sturdza, nepoata Domnitorului Ioan Sturdza. Moștenind frumusețea mamei sale, Regina Natalia n'a fost totuși fericită, trăind sfârșitul tragic al domniei fiului ei, Regele Alexandru, și ducând apoi o viață modestă, în depărtata Franță.

Un rol frumos revinde femeii basarabene în opera de binefacere. Activitatea feminică pornește din Odessa, prin fondarea, la 1823, a Societății de binefacere a femeilor. Basarabencei noastre, contesa Roxandra Edling, îi revine meritul de a fi una din țarinele îndrumătoare ale mișcării feministe.

La 1884, la Chișinău, se încheagă primul Comitet de binefacere, care întemeiază spitalul de copii, existent și astăzi. Acest edificiu, mulți ani dearândul este unicul spital adaptat pentru tratamentul îngrijit și chirurgia infantilă, deservind întreaga Basarabie. Tratează două treimi de bolnavi în mod gratuit. Propășirea spitalului se datorește unor inimoase epítroape, printre care amintim pe reprezentantele familiei Catargi: Maria Mazarache, Ana Krupenschi, baroana Stuart și Olga Catargi, apoi — Maria Sițnischii, Eugenia Ralli, Maria Schmidt, născută

Cristi, și altele. Dela 1927, epitropa spitalului este doamna Elena Leonard.

La 1900, se ține adunarea generală a doamnelor care activează pe târâmul de binefacere. Un comitet de patronaj ia ființă sub președinția Anei Krupenschi. Cinci ani mai târziu se întemeiază casa de muncă „Albina“, îndrumată de Vera Pere-tiatcqvici. Munca femeilor se făcea prin secțiile de croitorie, tricotaj, cismărie, țesătorie de covoare, împletire de coșuri și altele. Primăria orașului Chișinău a pus la dispoziția „Albinei“ o prăvălie, în care s'a organizat o expoziție permanentă de vânzare a produselor casei de muncă.

De patruzeci de ani, la Chișinău, activează un Comitet de binefacere al Primăriei, pentru ajutorarea săracilor. L-au condus Maria Schmidt, soția vestitului primar, iar în timpul din urmă, doamna Natalia Gonata.

Biblioteca Municipiului Chișinău, arsă de bolșevici, a fost creată mai cu seamă de regretata Daria Harjevski.

La Crucea Roșie au activat cu mult sacrificiu, Sofia Krupenschi, deportată de bolșevici, Olga Gerngross și Tatiana Gore, sora neuitatului naționalist Pavel Gore. Surorile Krupenschi au fost energicele îndrumătoare onorare ale liceelor „Regina Maria“ și „Prințesa Dadiani“ și ale azilului de copii, fondat acum o sută de ani, de renumitul boier Iorgu Balș.

Femeia basarabeană s'a manifestat și în literatură.

Roxandra Edling și sora ei, Elena Severin, au scris amintiri și schițe. Iulia Hasdeu, murind în vârstă de 19 ani, a lăsat manuscrise pentru șase volume de poezii. Angelo de Gubernatis o considera drept o minune, ca și filosoful Boutroux și Sully Prudhomme, care se declara înmărmurit în fața calităților și precocității fetei ilustrului Bogdan Hasdeu.

Nuvele a scris soția istoricului basarabean Alexe Nacu, Olga Nacu, iar poezii și proză au scris Ecaterina Cristi, Olga Crușevan-Florescu, Lotis Dolenga, Iulia Siminel, Olga Gordon, Olga Vrabie-Năstase, Alla Razu, Ecaterina Cerches, Olga Mimi, Liuba Dimitriu, Tatiana Gălușcă, Elena Hasnaș-Vasilu, Nădejdea Tudor, Elena Dobroșinski-Malai, Magda Isanos și altele.

O activitate vie pe târâmul cultural a avut neuitata Albina Ostermann, care a alcătuit o mare parte a colecțiilor din Muzeul Basarabiei, din Chișinău. I se datorește, în bună parte, meritul publicării unui album al vechilor covoare moldovenești.

Școlile basarabene pentru fete au pornit dintr'o inițiativă particulară, a unor inimoase femei. Astfel, fondarea școlii Eparchiale se datorește Anastasiei Rizo, întemeierea liceului „Regina Maria” s'a realizat de Liubov Beliugov, iar a liceului „Prințesa Dadiani”, chiar de prințesa Dadiani.

Și în artă găsim contribuția femeilor basarabene. Destul să amintim de pictorițele: Lidia Arionescu-Baillayre, Nina Arbore, Eliza Zattoviceanu, Natalia Bragalia, pe sculptorița Milița Pătrașcu și altele.

Cunoscuta primadonă a operelor wagneriene, Valentina Cuza, și cântăreața Lydia Lipovska sunt basarabence, ca și Maria Cebotari și Asia Buzni, care cântă astăzi în străinătate.

Până în anul 1917, în Basarabia nu se observă o mișcare feministă propriu zisă. Totuși, legea veche a lui Armenopol și Donici, care se exercită asupra Basarabiei, acorda femeii unele drepturi sociale ce-i lipseau în Vechiul Regat. În afară de aceasta, femeile nobile, — prin procură încredințată unui bărbat — participau chiar la alegerile forurilor de conducere locală a nobilimii.

După Unire, din inițiativa regretatei Nădejdea Tudor, s'a înființat Liga femeilor basarabene. A prezidat Elena Djionat, deportată de bolșevici. În Sfatul Țării, Unirea a fost votată și de o femeie, dr. Elena Alistar.

La 1919, s'a organizat la Chișinău, filiala Reuniunii femeilor române. Inițiativa aparținea doamnei Eleonora Halippa, în comitet participând doamnele profesor Ștefan Cionanu, general Firu, Bossie-Codreanu, Scobioală, Bălășescu, Bârcă, Bușilă, Atena Ionașcu, Florica Teodorescu și altele. Școala profesională a Reuniunii era condusă de doamna Georgeta Camner.

Doamna Iulia Simimnel a fondat filiala Societății ortodoxe a femeilor române, iar doamna Dicescu — Consiliul național al femeilor din Basarabia. Filiala Crucii Roșii a prezidat-o doamna Maria Pelivan. În fruntea Organizației femeilor basarabene, o pagină neștearsă a înscris în istoria mișcării feministe, Elena Crușevan-Luzghin, urmată de doamna doctor Eleonora Schoepf-Munteanu.

O activitate idealistă și plină de avânt, o sinceră participare la viața culturală și de binefacere a Basarabiei, în de-

cursul unui secol întreg, a dus această femeie basarabeană, care merită întreaga admirație a noastră, pentru calitățile ei de o rară distincție sufletească și intelectuală.

Regina Elisabeta, neuitata Carmen-Sylva și Regina Maria au acordat augusta lor atenție, mișcării feministe din Basarabia, iar astăzi, Maiestatea Sa Regina-Mamă Elena, pășește pe drumul marelor Maiestății Sale înaintașe.

G. BEZVICONI

Z E I I ¹

Ieșind din pământ,
Zei cu creștetul sfânt,
Semănau a pomi și tufișe.
Luna cu raze furișe
Lumina coroanele lor —
De laur și mirt mirositor.

Unde puneau piciorul sau mâna
Înfloreă îndată țărâna,
Și chiar în cer se făcură poene
De stele clipind alene.

Apoi cântece s'auziră
De cimpoi și de liră
și multe glasuri subpământene.
Aurul spunea vorbe viclene:
„Sunt ascuns și totuși lucesc”.
„Sunt marmora din care templele cresc”.
„Sunt piatra prețioasă, safirul”.
„Sângele mi-i ca trandafirul”.

1. Din volumul „Poezii” recent apărut.

Zei stăteau pe pietre așezați
 Luminoși — în afară — și 'ngândurați,
 Până ce florile 'ncepură sglobii
 Melodii.

Clopoței erau, clopoței —
 La un loc câte cinci, câte trei.
 Și răcoros sunau albastrele
 Cărora le răspund astrele,
 Cald ca 'ntr'o gușă de turturică,
 Floarea roșie cânta — și frică
 Răspândeau mortuarii crini
 De lună plini.

Geniile veniră
 Din scorburi, în sunet de liră.
 Săreau, jumătate oameni, jumătate fiare
 Centauri, zâne și vrăjitoare.

.....
 Era plină grădina.
 Cu fiecare zeu creștea lumina.

„Se face primăvară, zise-un arbust,
 Mugurii mei s'au umplut de must“.
 „Și noi, vorbiră broaștele țestoase,
 Simțim pământul bine cum miroase“.
 Și nu știu cine râse cristalîn.
 Cu toți ciocniră și băură vin,
 Sau poate numai lumină de lună
 Care ametește și 'mbună
 La fel oamenii și stafiile...
 „Înflorească viile...“
 Striga zeul mic cât un ciot.
 Doamne, se face ziuă de tot...

Și pământul sorbea încet
Visul acesta de bătrân poet,
Întâi picioarele într'aripate
Ale zeilor care ocroteau o cetate,
Apoi coapsele, umerii lini,
Mânile purtând lalele și crini,

Și 'n fine creștetul lor luminos.
Câteva ramuri văzui pe jos.
O broască și-o aripă de corb —
Însă soarele 'n cer era orb.

MAGDA ISANOS

EROICA LUI COTRUȘ¹

Aron Cotruș e poate cel mai popular poet contemporan, așa cum după războiul mondial era *Peter Bezruc* în Boemia, și cred că tot pentru aceleași motive. Poezia sa se plasează în spiritul vremii ; ideia contemporaneității se întrevește în fiecare volum și aderența aceasta l-a făcut popular.

Contemporaneitatea nu înseamnă însă și consistență, cu atât mai mult cu cât nu-i singurul poet ce s'a făcut ecoul masei românești. Consistența rezidă 'n interpretarea ideii de contemporaneitate, creind ceea'ce am putea numi *idealitatea eroică*. Contemporaneitatea este desfăcută de ce are facil și trecător.

Realitatea națională este îmboldită, constrânsă să treacă printr'un filtru purificator, pentru a primi sens de eroică. Prin aceasta se înglobează și el *expresionismul*, ca și *Blaga*, *A. Maniu* și *Ștefan Baci*.

Cotruș — ca și ceilalți ardeleni — n'a părăsit linia tradiției ardelenice : aderența, solidaritatea cu marea masă românească a păturii de jos. Poate de asta a fost cotate de unii ca socialist. De fapt, dacă-i să mergem până la colorit, pozia sa e *național-socialistă*.

Se simte înrudit cu cei mici pentru însăși substratul suferinței, ridicându-se peste individual, întruchipând tipi expresivi ai unei clase, care-și găsesc aderențe în noi :

*Minerule te scoală
dă-mi mâna ta de smoală
și uită-te, uită-te bine
la mâna mea goală,
la mine !...*

1. Fragment din *Evoluția poeziei române*.

*Din ale veacului mine
de strâmbătăți, de păcate,
ies dârz, încruntat ca și tine...
aceleași năpaste ne bate
minerule frate !*

Deplina solidaritate cu masa românească, simpatismul — dacă nu și mai mult — pentru preocupările alor săi, conștiința rasei îl conduc spre ideea *purificării* prin muncă și eroism, profetinzând o Românie eroică într'un moment când ne sbăteam încă în incertitudini. Faptul n'are valoare de document, ci de viziune :

*Pașii de sudoare uzi...
prin pulberea clipe-l auzi...
ciocanul cântă
în pulpa stâncel când se 'mplântă
latră cazmalele de-avalma...
plouă fruntea, sângeră palma...
Veacul călăt, frământat
ști-va pe unde-am călcat
țara. peste vremi, aduce-și-va aminte
de urma noastră flerbinte.*

Potrivnicia dușmănoasă a Rusiei aduce pe primul plan aceaș motiv al grandoarei noastre, excitată de vrăjmășia vecină, care trebuie să ne ducă spre fapte mărețe, să ne „cântăm împărătește“ :

*Peste prăpastii de potrivnicie
eu te slăvesc, năprasnică Rusie,
pentru că nu dormi,
pentru că ne pândești
cu ochi tâlhărești
și enormi...
și nu ne lași să ne odihnim
în picioare să putrezim
lângă tine ca 'ntr'un țintirim.*

Actele decisive cântate și profetizate de Aron Cotruș n'au întârziat prea mult, și ca o împlinire a cântării venia să scrie :

*Peste viață, peste moarte,
 peste ape mari, peste fruntarii sparte,
 peste uriașe uragane jucăușe
 de fum și de cenușe
 tot mai departe,
 tot mai departe,
 durdule, durdule tunul mereu...
 neam al meu, neam al meu,
 înainte
 pân' unde te duc aducerile aminte,
 până unde ajung să te 'ndemne
 noptaticele semne,
 lăsată 'n glie — năzărite turme —
 de străvechile străbunilor urme...
 tot ce calci voinic și rupi aici din hău
 e al tău,
 al tău,
 de mil de ori al tău...*

Orientarea scrisului său ne apare în felul acesta destul de limpede ca să nu fie nevoie s'o mai discutăm. Ceea ce-ar părea curios însă, este că deși factorul contemporaneității germinează cele mai multe din poeziile sale, totuși acestea au consistență, datorită noutății în expresie : Avem și aici același *tragism național* ca și la Goga, dar realizarea formală e diferită : imaginile sunt *urleșești*, amintindu-ne de *haotic*, prin care poeziile devin obsesie :

*Ca voi, o munții mei,
 Am sângerat zădarnic, m'am opintit mereu,
 ca dintr'o strâmbă ocnă să scap oda' din mine,
 Să ies, să scap, să fug,
 de pledica-mi de humă, de-al cărnii mele jug
 Despotic, silnic, slut și omorîtor de greu...
 cu sufletul ce totul râvnește să absoarbă,
 Să mă înalț-sălbatic, statornic curcubeu —
 In setea-mi de lumină,
 cu creștetul în nouri,
 Ca voi
 Dușmani și prieteni, munții mei !*

E uriașismul expresiei întâlnit și la Blaga, iar conținutistic e eroismul lui Goga, uneori zeflemistic ca acela al lui Gregorian. Sinteza aceasta e ceea ce am numit eroica lui Cotruș. De aceea atitudinile sunt de cele mai multe ori liturgice, consistând din gesturi semnificative și cuprinzătoare :

*Mă duc, vrăjită apă să dau murgului
din apele de foc ale amurgului,
sub baterile de pe urmă ale vântului
dincolo de capătul pământului.*

Comunul este înălțat pe un plan de idealitate — expresiv, este subliniat fiecare gest devenind simbolic, fiecare tip devenind expresiv pentru rasa sa, pentru calitățile neamului, aspirațiile comune, cum e *Copil de Moș* :

*fără sârg,
cu căciula cât un ciubăraș de mare,
trece, domol prin târg,
să-și vândă cele două ciubare.
În fața arșă de soare și slabă,
ca mumele el n'are nici o grabă...
În ochii vineți azurul îl poartă
din uliță 'n uliță, din poartă în poartă.
Se pierde printre oameni flămând
cu al Detunatei cer în gând...
în lupta asta grea pentru pâne,
unde-l va duce ziua de mâne ?*

Mai expresivă ca vibrație sufletească, cu rezonanțe puternice în trecut, e poemul *Cosașul*, ale cărui gesturi sunt iarăși liturgice, simbolizând ritul muncii, care constituie factorul osmotic între noi și trecut :

*Singur în pustietate.
sub soarele arzând,
Din când în când
s'oprește
și coasa și-o bate.
Și-al coasei ecou pân' departe*

*se rupe, se 'mparte
parcă pretutindeni lângă el
și-ar bate aspru coasele de oțel
mii de străbuni ce-odată, voinici,
cosră prin vânt și zădufuri pe-aiți.*

Dacă poezia lui Goga reprezintă lupta pentru desrobirea neamului, cea a lui Cotruș e reprezentativă pentru revitalizarea noastră, nu numai în sensul eroic, ca și cel rasial, noul om încarnând prin excelență eroismul:

*Cânt omul oceanic, solar și mănos
pe care femei cu șolduri tari, cu carnea trează
îl pândesc, îl visează
ca pe un despot, ca pe un rege,
din îmbrățișarea zdrobitoare să lege
și să nască
în zbateri păgâne
O nouă seminție, iute, vitejească...*

Dacă prin subiect poezia e legată de contemporaneitate, făcându-se rapsodul unor mari momente din istoria noastră, prin calitatea artei, Cotruș se încadrează în rândul marilor poeți ai neamului cu atât mai mult c'a reușit să realizeze artă permanentă din factorul contemporaneitate, și ne putem mândri că ne-a cântat împărătește.

CONST. VÂRTEJ

NORII

Nori călători
Rătăcitori,
Pe-albastrul cer
Fumegători,
Pe-albastrul cer
Trec mii de nori,
Strălucitori
Și călători...

Fără cuvânt,
Plini de avânt,
Duși de mister
Pe-aripi de vânt,
Pe 'nnalt de cer
Rătăcitori,
Nori călători
Enigme sânt..

Pe culmi de cer
Fumegători,
Plini de mister,
Răsunători,
In larg de văi.
Spăimântători,
Aprind văpăi
Nori călători...

Pe 'nnalt de cer,
Vin din mister...
Rătăcitori,
Fumegători,
Pier în mister...

Strălucitori,
Răsunători,
Cotropitori,
Spălmântători,
Oricare nori
Sunt pieritori,
Sunt trecători...

VIRGIL ȘOTROPA.

CREDINȚI MOARTE

Ură aprigă i s'a revărsat deodată în suflet otrăvindul. Toată ființa i se încordase într'o pornire: să se repeadă la ea s'o înhațe cu mâinile amândouă de pletele bogate, care i se răvășiseră pe pernă, s'o târască jos, în stradă, unde să-și strige revolta în gura mare... Dar s'a trezit simultan, într'insa, rațiunea. I se păru vulgară răzbunarea aceia... Ii fulgerase în creeri o amintire. Cât de proaspătă! Parc'ar fi fost eri... Domnișoară pe atunci, trecea întâmplător pe o stradă periferică în urbea natală. A ajuns-o din urmă, cu pași de jandarmi, o femeie, — pe cât se vedea, soția vre-unuia din lucrătorii cari populau cartierul. La colț s'a oprit. Dădea impresia că pânđește ceva vis-à-vis... Într'adevăr, în penumbra felinarului se distingeau două mogâldețe. Femeia s'a pitulat pe lângă zid năpustindu-se într'acolo asemeni uliului... A fost, întâi, o învălmășeală surdă în întuneric, pe urmă s'a ivit în lumina străzii — ciorchine — două femei păruindu-se zdravăn, țipând, ocărându-se — și un bărbat, trudindu-se să le despartă, izbind cu pumnii când în una când în alta. De cum a început să se adune lumea atrasă de spectacol, bărbatul și-a tras pălăria pe ochi, grăbindu-se să dispară.

A plecat repede să nu mai vadă. Simțea că o gătuie des-gustul...

Și acum ea?!... S'a scuturat ca de atingerea unui șarpe. Privindu-i a întins mâna, silindu-se să se arate calmă, băjbâind după butonul comutatorului electric. Întunericul a coborât cu

ostoire și în sufletul ei. Din prag a vrut să se întoarcă, să alunge iarăși besna din cameră... Poate nu fusese decât o halucinație a ei! Dar din pat au început să se audă suspine înăbușite.

Laura trase încet după dânsa ușa, străbătu holul cu pași nesiguri și se rezemă de zid, în marginea scărilor. Stătu așa îndelung, paralizată. Își da seama că are de luat o hotărâre importantă, însă tocmai acum mintea refuza s'o ajute. Îi era plină de imaginea culeasă câteva clipe mai înainte. Avea impresia că o va șterge greu sau, chiar, niciodată de acolo... Stăruia ca o umbră difuză, împiedecând închegarea vre-unui gând.

Și nici măcar nu putea plânge. Sentimentele complexe care-i bântuiau ființa, îi sleiseră lacrimile undeva la izvor... Ce să facă? Da, trebuia să plece, să părăsească oricum casa aceea. Asta cât mai degrabă! Dar unde să se ducă?... Altunde, decât la mamă-sa? Așa cum se află îmbrăcată va pleca la gară. Nu vrea să mai dea ochii cu niciunul. Coborî în fugă scările.

Strada era înțesată de lume la ora aceea. Laura nu vedea, nu cunoștea pe nimeni. Într'atât o stăpânea necazul ei... Ce-i va spune mame-si? Nu, nu-i va spune nimic, decât că ea nu mai are ce împărți cu Silviu sub acelaș acoperemânt—și-atât!... Nu va abdica dela mândria ei cu nici un chip! Și dacă bătrâna o iscodește, n'o slăbește deloc până nu-i mărturișește! În definitiv, de ce să nu istorisească tot?! Să judece și ea: mai e de dus casă?!

Se instală în sala de așteptare la o masă, îngropându-și fața în palme. Ciudat, simțea că o părăsește îndemnul!... Nu mai de demult, anul trecut se afla la mama ei, la Constanța, când a venit sora mai mare, tot așa, să nu se mai înapoieze la bărbat-su, fiindcă-l prinsese cu servitoarea... „Ei, mamă! o sfătuisе blajin bătrâna... Așa's bărbații! Dacă nu le-am mai ierta pe ici pe colea, niciuna nu mai ținem casă. Parcă tată-tu a fost mai procopsit! Acuma că-i bătrân și nu se astâmpără... Astă toamnă, să vedeți ce mi se întâmplă... Cumpărasem dela Alexandrescu, — ăla cu încălțăminte depe Carol, — o pereche de papuci de casă. Dau casierului să-mi schimbe o hârtie de o mie... și el: „Coană Laurențo, are domnul Trandafirescu o chitanță de cinci sute de lei la noi, — a târguit niște pantofi pentru o nepoată a dumnevoastră...“ Trăsnî-l-ar Dumnezeu! Ptiu!... Auzi, nepoată a mea?!”

Laura tresări parcă și-ar fi revenit dintr'un vis : „Nu, n'am ce căuta la mama !”

I s'a făcut dintr'odată dor nebun de fetiță : „Trebuie să vină dela școală, mititica mamei !... Cui o să-i sară de gât ?” O cuprinse un val de înduioșare, care-i slobozi mulțime de lacrimi în perdeaua pleoapelor.

Se ridică nervoasă dela locul ei și eși în stradă. S'ar fi putut să sbucnească în plâns acolo, în sala de așteptare, să se facă ridicolă ! Noaptea se 'nstăpânise de-abinelea. Luminile orașului spuzeug, reflectându-se, vinețiul cerului. Bătea un vânt aspru cu spic de zăpadă. Laura își strânse mai bine haina pe trup, pornind repede, în neștiire... Se lovi de cineva.

— Pardon !

Un domn svelt o prinsese de umeri, să și-o ferească din cale. Dar întârzia cam mult palmele pe trupul ei, ca într'o îmbrățișare.

— ...Ne face plăcere, dudue !

Laura simți o furnicare în palme. Necunoscutul ghicise, pe semne, asta din scăpărarea ochilor ei, căci iuți pasul fără să se mai uite îndărăt.

Se svârcoli într'însa un demon... Cum nu-i venise în gând ? Se va răsbuna ! Legea talionului !... Va alege de pe stradă un bărbat : indiferent cine, un oarecare !... La urma urmei toți sunt la fel. O anonimă, pe urmă, acasă, printr'un băețaș... și Silviu are s'o vadă scoborând scările hotelului la brațul unui străin...

Se trezi față în față cu un bătrânel, — după atitudine, probabil colonel sau general pensionar, — care o fixa poficios, răsucindu-și mustățile cănite. Anevoie se abținu să nu-i strige o insultă.

Și în vreme ce traversa strada grăbită îi suna obsesiv în creeri o indelicateță la adresa bărbaților : „Bărbații sunt...” Ii ura în bloc și fără drept de apel... Dacă Silviu a ei a putut face ceea ce a făcut ! Nu, n'ar fi bănuît niciodată... Avea atâta încredere în el ! Atunci care bărbat, care Doamne ! — ține suficient la soția lui să găsească în el tăria să nu se lase dus în ispită ?

Demonul dintr'însa îi da ghes să împărtășească gândurile acestea fetei care trecea pe lângă dânsa, răsând fericită, la brațul iubitului... Trăise doar și dânsa atari momente... Il cunos-

cuse pe Silviu într'o vară la Constanța. Din mulțimea tinerilor cari îi făceau curte,— poate tocmai fiindcă nu le da atenție,— l-a preferat pe el. Nu era nici elegant, nici îndrăzneț. Purta un costum cenușiu puțin decolorat; stângaciu și timid, se vedea de departe că nu de multe ori își permisesese luxul să vină la mare. Pe urmă s'a convins că era dintr'o familie modestă și numai datorită bunăvoinței unui unchiu burlac și bătrân, dar bogat, se găsea acolo. Se potrivea cu dânsul. Nici părinții ei n'aveau cine știe ce avere, în schimb contau pe frumusețea ei s'o mărite bine.

Din fire ea fusese lipsită de acea expansivitate care caracterizează tinerețea. Și copilă fusese serioasă. O auzea, uneori, pe mamă-sa văitându-se la câte o vecină: „Ce să aibă fata asta a mea? Cui o fi sămănând atât de posacă?” Il așteptase parcă pe el, pe Silviu Antoniu, să-i jertfească tot ce avea soare în suflet. Nicicând nu bănuise că închide într'însa atâta pasiune...

Vara aceea!... A fost de neuitat. Se plimbau braț la braț, până târziu, pe țârm. Numai ca să doarmă se despărțeau și amândorora li se părea că acest scurt timp îl jefuiau dragostei lor... Cu toată împotrivirea părinților ei, toamna s'au logodit, iar la Crăciun au făcut nunta.

El intrase funcționar la Tribunal în orașul natal. Nu câștiga prea mult. Ca să-i ușureze sarcina căsniciei a intrat și ea în serviciu la Căile ferate... Duceau o viață modestă, în care armonia dintre ei era imensă fericire. Venise apoi fetița și fericirea asta a mai crescut...

Avansând, Silviu schimba orașele și ea îl urma mulțumită. Așa au trăit într'un târg mizer din susul Moldovei, au trecut într'altul din Basarabia, de aci, din nou în Moldova, într'un orașel mai curat — și în urmă, în această capitală de județ ardeleană. Ajunsese grefier. Viața printre străini îi apropiase și mai mult. Creșteau parcă unul dintr'altul... Cine și-ar fi închipuit?

De când poposiseră în orașul acesta,— se împlineau în primăvară doi ani,— evitau să-și lărgească cercul cunoscuților, geloși, parcă, de liniștea lor. Aveau puține prietenii, dar din cele adevărate. Mia a căzut în viața aceasta a lor simplă, împărțită între birou și casă, luminată însă de mulțumire și împăcare, aidoma unei vijelii într'o grădină înflorită în primăvară.

Poate și în sufletele lor sălășluia prizărită ispita unei primeniri, căci au primit-o cu sinceră bucurie...

Fata asta era numai neastâmpăr : un neastâmpăr contaminat. Dealtminteri, tinerețea-i fremătândă îi sublinea frumusețea. Avea o față lungăreață, puțin pistruetă, niște buze disproporționat cărnoase, nasul subțire și alungit mult. Fiică al unui frate al ei mai mare, căpitan de vapor, rămăsese de mică fără mamă și trăise într'un pensionat din Brăila. Odată eșită dintre zidurile școalei, înțelegea să profite din plin de libertate. Deabea sosită la dâșii a început să-i poarte pela tot felul de petreceri.

— Asta-i viață ? i-a ironizat... Parcă a-ți fi pustnici !

Și n'au avut încotro : i s'au supus. Ca și cum pentru ei nu mai rămăsese decât o bucurie : s'o vadă mulțumită. De câteva ori, Laura prea obosită dela birou și de treburile gospodăriei, să nu-i strice cheful, o trimesese la ceaiuri numai cu bărbată-su.

Pe 'ncetul s'au deprins cu felul acesta de viață și n'au lăsat-o să mai plece. Silviu mai cu seamă însăstase. Laura n'a bănuit nimic. Cum putea bănui ? În naivitatea ei crezuse că amabilitatea lui pentru Mia n'avea alt scop decât să-i facă plăcere ei, soției lui, căreia îi era, indefinitiv, nepoată. Cu sufletul ei curat, deschis, Laurei nici nu-i trecea prin gând să caute la alții ascunzișuri sufletești.

În ziua aceea se învoise mai devreme dela birou, venind într'un suflet acasă : vrea să gătească singură o mâncare ce știa că-i place mult lui Silviu. Și... N'are să uite niciodată cum o priveau îndobitociți, paralizați în poziția aceea indecentă, în care îi surprinsese.

...Oh, cât de proastă fusese ! Da, era de vină... Parcă avusesse ochii închiși. Dragostea prea mare pentru bărbatul ei o orbise.

A urcat încet scările, parcă ar fi târit o povară grea. Cu un geamantanaș în mână, Mia trecu furtună pe lângă dânsa. Nici n'a băgat-o în seamă. Pleca. A simțit oleacă de ușurare că n'o mai știa în casa ei.

Nu, fetița nu trebuia să știe nimic. A trimis-o ca de obicei să-l cheme pe tată-su la masă. S'au așezat față în față tăcuți. Nu, n'o să se mai poată privi drept în ochi ca înainte.

Ceva e mort între ei. Silviu al ei nu mai e Silviu: îi e atât de depărtat, atât de străin!...

Intâmplarea asta i-a pârjolit sufletul: n'a mai rămas nimic din dragostea, pe care i-o purta de atâția ani. Acum ar plânge, dar trebuie să se abțină.

Fetița a mutat ochii ei cuminți, aprinși de mirare, dela unul la altul...

Laura a tras-o aproape, s'o mângâie pe păr.

ENE STANCIU

SĂ STRÂNG

Mi-a spus aseară vântul o poveste,
Când s'a oprit nerăbdător la geam,
De fata care astăzi nu mai este,
Pe bulevardul unde rătăceam.

Dar mi-a adus din luminiș de creste
Un fir de foc în vârful unui ram,
S'o pot cânta și 'n clipele aceste
Cu-același dor, ca 'n nopți de epitalam.

Și mi-a mai spus, cu tremurări în glas,
Când lângă nuc făcurăm un popas
Sorbind parfumul lunii pe cărare,

Când vor ieși pe câmpuri ghiociei,
S'alerg să strâng un braț, din Dealul Mare,
Și să-i sărut... în amintirea ei.

G. CONSTANDACHE

TREI SCHIȚE DIN BASARABIA

„Palatele“ părintelui Ion

Părintele Ion se trezi în dimineața aceea neliniștit de visul ce-i brăzdase răgazul somnului.

Parcă simțea și acum, în gleasna piciorului stâng, veninoasa mușcătură a șarpelui roșu din vis; însă în aceeași clipă își aminti cum strivise cu călcâiul uricioasa târitoare, ceea ce însemna că dacă i s'ar izbândi vedenia, nu ar fi toamai așa de rău, până la urmă.

Cucernic, își făcu cruce și deschise psaltirea la fila șaptea, unde citi, în șoaptă cutremurată de evlavie :

„Doamne, în Tine mă 'ncred !

„Să nu fiu dat de rușine niciodată !

„Isbăvește-mă în Dreptatea Ta !

„Pleacă urechea spre mine !

„Grăbește de îmi ajută !

„Fii pentru mine o stâncă ocrotitoare, o cetățue întărită unde să-mi găsesc scăparea !“

Soarele strălucea de mult pe bolta cerească și poleia marea turlă a bisericii, în timp ce un porumbel alb plutea în senin, bucurându-se de însorita lumină din dimineața aceea de Mai.

Părintele Ion își întrerupse citirea, când intra bătrânul paraclisier Onofrei.

— Ce se mai aude, mă rog, prin târg ? — întrebă parohul. E adevărat că necredincioșii se vor apuca iarăși de nelegiuiri ?

— Și'ncă ce nelegiuiri! — răspunse paraclisierul, oftând din greu. De trei zile păgânii ridică mereu oamenii de pe la casele lor, fără nicio milă pentru sărmenele neveste sau pentru nevinovații copilași rămași fără tată. Ieri noaptea cinci dintre fruntașii târgului nostru, moldoveni neaoși, au fost asvârliți în duba neagră și porniți peste Nistru, hăt departe, spre Siberia.

Conul Manolache Șoltuz cu Vasile Jalobă și Mihăilă Roiban, oameni de toată isprava, au fost împușcați pe șleahul Floreștilor, de Sleoma Rabinovici, jidovul spurcat care adusese o nedreaptă pâră împotriva lor.

— Cumplite vremuri mai trăim! — exclamă preotul, adânc îndurerat.

— Chiar de pomină, părinte!

— Totuși să nu desnădăjduim. Eu am bună încredințare, Moș Onofrei, că nu va trece mult până se va milostivi Dumnezeu și ne va ușura de osânda aprigă ce-i pusă acum deasupra capetelor noastre!

— Să grăiești într'un ceas bun și întocmai așa să fie, părinte, că prea de nesuferit a ajuns ocară în care ne sbatem. Iată, peste o lună taman se'mplinește anul de când bieții moldoveni n'au mai cunoscut zi albă, fără sârg. „Bezbojnicii“ și cu iudele hapsâne s'au hotărît să ne prăpădească neamul.

— Nu vor izbândi, Moș Onofrei! Cine știe ce grele păcate ispășim acum, însă drept și milostiv e Domnul! Ne ceartă El și ne pedepsește, dar se'ndură apoi și ne iartă, căci fapăturile Lui suntem!

Intr'o glastră din fereastră înfloriseră, în ajun, câteva tulpine de zambile roze ce îmbălsămau iatacul cu o mireasmă îmbietoare.

— Pân'acum un an — zise paraclisierul — amarnic le mai purta de grijă, cucoana preuteasă, Dumnezeu s'o odihnească!

— În adevăr — răspunse preotul înlăcrimat — tămăduirile și zambilele erau florile cele mai prețuite de buna mea Ilenuța!

+ * +

Pe când sfătuiau ei, acolo, se auziră din tindă glasuri pîti-găiate de jidovi care vorbeau rusește și sgomote de pași greoi.

— Iar vin agenții dela „N. C. V. D.“! Oare ce-or mai vrea, Moș Onofrei?

Paraclisierul ieși în tindă, de unde se înapoie repede cu răspunsul :

— Cică, au treabă cu Sfinția Voastră !

Preotul îmbracă repede un veston și ieși.

Il așteptau doi perciunați cu steaua bolșevică pe cușmele de piele, iar pe piept cu semnul mârșavei slujbe ce îndeplineau. Unul din ei, ciupit de vărsat și cu albeață pe ochiul drept, care o mai rupea puțin și pe moldovenește, se adresă îndată preotului, pe un ton răstit, necuviincios :

— Dece-ai mințit, popo, că ai numai o casă, când stăpânești două ? Nu de mult am primit un denunț împotriva ta și va trebui să dai seama.

Părintele Ion își aduse aminte de visul din timpul nopții. O clipă păru a se clătina ca amețit, dar se îmbărbătă pe loc. Iși repetă în gând cuvintele psalmistului : „aibi milă de mine, Doamne, căci sunt în strâmtorare“ — și răspunse :

— Cine m'a pârît n'a spus adevărul, deoarece am numai o casă și aceea o bojdeucă.

— Ba ai două !

Părintele Ion stătu la cumpănă, pe gânduri. Apoi privi cu toată nădejdea spre crucea depe turla bisericii de unde aștepta scăparea din năpasta ce căzuse asupra-i.

— Dacă-i așa — urmă preotul — aflați că am trei.

— Atunci, popo, tovarășul denunțător nu a mințit. Dece, dar, ai încercat să ne înșeli ? — țipă „enchevedistul“. Doar prea bine știai că nu-i de șagă cu noi ? Hai, de ne-arată și celelalte două „palate“ pe care ți le-ai clădit, amăgind norodul !

Mai mult îmbrâncit, părintele Ion urcă în mașină, între cele două brute care duhneau strașnic a vodcă. Apucară pe o uliță dosnică și după câteva minute se opriră în poarta cimitirului.

Acolo, pe-o alee, între două sălcii plângătoare, era un mormânt bine îngrijit, împresurat de brazde verzi și de zambile înrouate. Pe o cruce se citea numele și data decesului cucoanei preutese Ilenuța.

— Iată aici — cuvântă preotul — este cea de a doua casă a mea, pe care o voi locui când va veni vremea să închid și eu ochii.

Jidovii se făcură roșii de mânie și scrâșniră sălbatic.

— Și mai am una — continuă el — dar pe aceea n'o va cunoaște decât sufletul meu după ce se va muta de aici, de oarece e dincolo de lumea aceasta, în Cer.

Unul din zbiri râse de „naivitatea” preotului, căscând până la ureche, o gură neagră cu dinți știrbi și rari. Cellalt îl stupi în obraz cu ură căinoasă. Apoi, ca niște duhuri ale iadului, dispărură repede, huiduiți din urmă de un ghiduș de hurez hoinar.

Ingenunchiat alături de mormântul răposatei sale soții, părintele Ion plânse cu amar și se rugă năpădit de sudori:

— „A Tot Puternice Stăpâne, îndură-Te de Neamul meu și scoate-l de sub jugul asupritorilor, dăruindu-i grabnic bucuria biruinții Sfintei Cruci, iar pe mine nevrednicul Tău slujitor, mă apără și mă 'ntărește”!

Când se ridică, soarele revărsa asupra-i potop de lumină și raze de nădejde nouă.

„Un pahar cu apă”

Era pe la mijlocul lui Iulie 1941, într'o gară din nordul Basarabiei.

Tovarăși credincioși ai bolșevicilor, nelegiuïți jidovi care trăseseră cu mitraliera din ascunzători asupra armatei noastre, fuseseră grămădiți în câteva vagoane, pentru a fi deportați într'un lagăr departe, peste Nistru.

Militari și civili se 'mbulzeau pe peron, în așteptarea trenurilor dinspre Florești și Cernăuți.

Dintr'un vagon al surghiuniților izbucni, deodată, un țipăt înfiorător.

— Apă-ă-ă!

— Numai câteva picături, că murim!

O bătrână ce se strecura tocmai atunci cu cofa plină dela cișmeaua din dosul gării, voi să se apropie miloasă, dar i se făcu semn că nu-i voie și cârni în lături.

— Iuda trebuia să ispășească — glăsui cineva din mulțime — ca să plătească toate fără de legile săvârșite împotriva creștinilor noștri!

— Da, da — întăriră alții — să ispășească tâlharii, căci destul amar de vreme ne-au batgiocorit, ne-au prădat și ne-au ucis...

— Zece mii de lei, cui îmi va aduce un pahar cu apă rece !

Dela fereastra unui vagon se deșiră, în afară, o mână lungă, osoasă, care vântura un șomoiag de bancnote. Nimeni, însă, nu se mișcă din loc.

— Eu dau douăzeci de mii — scânci alt glas.

— O sută de mii — adăugă unul care spunea că fusese medic la Bălți.

Lumea de pe peron privea aiurită la maldărele de hârtie albastră și verzi ce le fluturau pe dinaintea ochilor.

Un moșneag — răzeș de prin părțile Sorociei — își făcu cruce și zise :

— Oare, la ce le mai folosesc jupânilor, averile adunate cu hapca, dacă nici cu atât buluc de bănet, nu pot căpăta măcar o lingură de apă ? *Aiasta*, socot, va să slujească multora de învățătură de minte ; că de-ar fi avut ei mai puțini bani și mai multă omenie, poate nu li se întâmpla, ce li se întâmplă *amu*.

După câteva scurte semnale, roțile scrâșniră și trenul începu a se urni greori, învăluit de nori groși de fum, cu miros inecăcios de smoală.

Desnădăjduitul vaier al deportaților fu, îndată, copleșit de fluieratul asurzitor al locomotivei.

Aceeași uscățivă și miticută bătrână ce nu demult trecuse cu cofa, sări speriată peste șine, atrăgându-și aspre muștrări din partea insului care-o zărise :

— Cât pe-aci, băbușcă, să te ucidă trenul, doar o clipă să mai fi zăbovit. Pe semne, te-au momit banii spurcatelor iude.

— Ba, deloc — răspunse mătușa — să am iertare ! Iată, bumăștile lor zac colo, ferfenișite de roțile vagoanelor. Că nu pentru bani le-am dăruit cofa, ci să fie de sufletul omului meu mort în cellalt război. Și-apoi chibzui, măicuță, că tot pomană se cheamă dacă miluești și pe vrăjmaș”.

O trompetă răsună prelung la capătul peronului și, nu mult după aceea, trecu în marș vijelios, spre răsărit, un regiment de chipeși vânători cu steagul desfășurat în falduri măiestoase.

Ca o binecuvântare pentru vitejii ostași, soarele de după amiază puneă mirul lui strălucitor pe ascuțișul baionetelor și al săbiilor...

In noaptea Invierii

De când începuse marele post al Sfințelor Paști, părintele Ion nu mai vedea cu spoveditul și împărțășitul enoriașilor, deși mulți moldoveni fuseseră uciși de bolșevici sau deportați.

Bătrâni și tineri, toți veneau acum să 'ngenuncheze și să ceară mila Domnului, vărsând lacrimi fierbinți pentru cei împușcați ori surghiuniți în Siberia.

Cu un an în urmă, în noaptea Invierii, pe când părintele Ion citia Evanghelia, odraslele balabustelor puhave năvăliseră în hoardă în ograda bisericii, de unde, fără teamă sau rușine, aruncau cu pietre în poporenii și în geamurile sfântului lăcaș.

Alții cântau „Stenca Razin” din balalaice și jucau căzăceasca în jurul clopotniței, ca niște turbați.

Dar cu cât jidovii — acești fii ai diavolului — se 'ntreceau în blestemății, cu atât preotul și păstorii săi se rugau cu mai multă osârgie.

Și de netăgăduit este, că rugăciunea din 'acel ceas le-a fost primită de Cerescul Părinte, deoarece, la capătul anului de chinuri, oștile române intrară din nou învingătoare pe plaiurile marelui voevod Ștefan.

+ + +

Imbrăcat în odăjdii de un alb strălucitor, părintele Ion apărură în fața ușilor împărătești. Chipul său mucenicizat de îndelungi pătămări era iluminat serafic. Psalmodiind cu blândețe, el chemă pe credincioși: „Veniți de luați lumină”!

Unul după altul, tineri și bătrâni, pășeau smeriți spre altar, dornici de a se împărțăși din marea taină; iar când corul în-tonă, triumfal, „Cristos a înviat”, toți simțiră fiorul unei ușurări. Era acea trebuință de a se înălța a sufletelor lor, de care abia atunci luau cunoștință.

+ + +

Serviciul divin se sfârșise.

Ocotind cu grijă lumânările aprinse, credincioșii se 'ndreptau acum spre casele lor.

Câțiva, însă, se opriră lângă gardul clopotniței unde zăcea, aproape fără suflare, Alioșa Ivanovici Terentiev.

Cei care îl recunoscuseră, îl priviră cu silă și groază.

Oare ce căuta aici, coada de topor a iudelor, fostul spion al „enchevediștilor”? Doară din pricina acestui nemernic atâția moldoveni fuseseră uciși și deportați!

Cum tocmai atunci ieșea și preotul din biserică, se apropie mirat de pâlcul care murmură în preajma clopotniții...

Zărind chipul insului al cărui nume era rostit numai cu blesteme și scârbă, părintele Ion, îl întreabă cu milă:

— Ce vrei tu, măi Alioșa?

— Iertare părinte — răspunse nenorocitul cu glas stins. Iată, ceasul pieirii mele a sosit, însă nu pot să mor, mă chinuiesc.

— Indurați-vă și mă iertați, ca să fiu ușurat de povara ticăloasei vieți pe care am dus-o. Știu că am fost un blestemat și am trăit săvârșind toate fără delegile. Eu te-am pârât la N. C. V. D., pe sfinția ta, ca și pe alți gospodari din acest târg. Necuratul mi-a furat mințile.

Când am auzit clopotele, m'am pornit spre biserică, vrând să mă pocăiesc, dar nu m'au ajutat puterile și am căzut aici, ca un mișel.

— Iertat să fii, Alioșa! — cuvântă preotul, făcând semnul crucii peste trupul scuturat de fiori al muribundului.

O femeie îi puse repede lumânarea între degetele înțepenite; apoi, după un geamăt dureros, Alioșa închise ochii. Il iertase și Cel de Sus!

TRAIAN I. CRISTESCU

CÂNTECE POPULARE DIN BASARABIA

FOAIE VERDE ȘI-O LĂLEA

Foaie verde și-o lălea
Sărmană inima mea,
Cum înoată 'n voie rea,
Cum înoată și se frânge
Numai n'are gură să strige.
De-ar avea gură și ea,
Ar striga cât ar putea.
Răbdă inimă și taci
Că pe toate tu le-i trage
Am răbdat cât am putut
Da 'amu m'o răzbătut.

FRUNZULIȚĂ TREI SMICELE

Frunzuliță trei smicele
Mai în sus pe rămurele
Cântă două păsărele :
Una cântă 'n glas mai gios
Pentru-al nostru traiu ce-o fost ;
Alta cântă mai subțire
Pentru-a noastră despărțire.
Cine pe noi ne-o despărțit
Să-i fie moartea de cuțit
N'aibă loc el în pământ
Nici cruciță la mormânt.

PLÂNGETI OCHI ȘI LĂCRĂMAȚI

Plângeți ochi și lăcrămați
Sânguri sânteți vinovați
Că n'ați văzut ce luați.
Și a-ți luat
Un blăstămat.
— Na părinte-o sută de oi
Descunună-mă 'napoi.
— Măcar dă-mi o sută zece,
Așa viața ță-i petrece.
Dece ochii n'ai boldit
Când ai venit la logodit
Că ochii tăi sâ 'n cap la tine
Cununia 'n mână la mine.

NEGRU-I, NEGRU PĂMÂNTUL

Negru-i, negru pământul,
Da 'i mai negru uritul.
Pe pământ eu pot călca
La urit nu pot căta.
Foaie verde de năhut
De urit mă bag în Prut.
Să trec Prutu jumătate
Cât, uritu' mi-i la spate ;
Eu trec Prutul peste tot,
Cât, uritu' vine 'nnot
Fugi urite de-acolea
Mi-ai mâncat viața mea.

FOAIE VERDE, FOI SMICELE

Foaie verde, foi smicele
Tare mi-i tângă și mi-i jele

După tinerețele mele,
Cum le-am petrecut pe ele :
Una bună, zece rele.
Nu știu Dumnezeu mi-o dat
Dar maica m'o blăstămat
Cu blăstămul cel de foc
Să trăiesc făr' de noroc.
Cu norocul cel de piatră
Să n'am pe lume parte ;
Cu blăstămul cel în silă,
Să nu am pe lume milă,
Să n'am milă, nici crezare
Numai jălea cea mai mare.
Jăle am, jăle-oiu ajunge
Cu jălea 'n pământ m'oiu duce
Dragu' maichii nime n'o zice.
Frunzuliță și-o smicea
Cât eram la maica mea
Eram pui și rândunea
Și drăguț cui mă vedea.
Da de cân's la maica lui
Nu-s nici pasăre, nici pui
Nici drăguță nimănu.

Auzite dela Vărvara V. Arsenie de
40 ani din satul Marșenița, jud. Hotin.

Culeșe de AL. BARDIERU

ÎNCERCĂRI DE ROMÂNIZARE

ÎN VIAȚA ECONOMICĂ A MOLDOVEI DIN EPOCA FANARIOTĂ

Unii domni din „secolul Fanarioților“, care au venit la Iași, ca să conducă Moldova în numele împărăției sultanului au dat acestei epoci mohorâte din istoria noastră și aspecte pozitive.

Deși monarhia lor a avut un caracter constantinopolitan, totuș parte din acești domni, au chivernisit Moldova cu multă tragere de inimă și iubire, însuflețiți de spiritul înoirii prin luarea în considerație a ideilor reformatoare a timpului lor.

În cele de mai jos ne vom ocupa, pe scurt, de măsurile luate de Constantin Vodă Mavrocordat și Constantin Cehan Racoviță contra negustorilor turci numiți *Laji*, care s'au statornicit în Moldova și amenințau prin exploatările lor neomenoase pe locuitorii țării și în deosebi pe negustorimea indigenă, în rosturile ei economice.

Cu toate că Moldova trăia sub influența regimului otoman și voievozii ei erau deseori niște administratori delegați, domnii mai înainte amintiți și-au permis să purceadă la un proces de românizare, care proces, fiindcă astăzi avem suficientă perspectivă de a-l judeca, ne face să adăogăm că poate fi considerat ca un act de mare temeritate.

Moldova ca și Muntenia era magazia de aprovizionare a Turcilor, care monopolizaseră mai toate produsele alimentare. Nu trebuie însă să se acrediteze părerea că exportul nostru a fost până la 1829 exclusiv în serviciul public turcesc, fiindcă locuitorii chelerului Constantinopolului, erau liberi să facă ce do-

reau cu lucrurile pe care Musulmanii nu le întrebuițau. Oile, grânele, erau blocate, dar porcii, vitele cornute, păsările, vânatul, porumbul, erau libere de export. Până la epoca guvernării țărilor române prin foștii dragomani, tot ce se exporta în imperiul otoman ni se plătea¹. Dela stabilirea regimului fanariot exportul dincolo de Dunăre s'a prefăcut în *mucaesa* și *mubaia*, un tribut în natură, furnizat cu preț arbitrar.

La început grânele au fost colectate de către niște negustori turci, care deveniseră un adevărat flagel. Acești turci din corpul ienicerilor, numiți Laji, de obârșie de pe țărmul anatolian al Mării Negre și Trapezunda soseau odată cu vara la Galați și Brăila pe corăbii, pentru a ridica, cu sau fără preț, marfa gata pregătită de supușii raei Moldovei.

Unii din negustorii Laji s'au răspândit prin țară, unde s'au și statornicit multă vreme. Disprețul, omorul, violul făceau parte din conduita lor obișnuită. Cu dobânzi excesiv de mari făceau sarcina de împrumutători ai țăranului. Pe lângă această sălbatecă cămătărie își ridicaseră în Moldova hambare proprii de bucate și ca niște pământeni aveau care, arături, prisăci, fânețe, stupi². Râvneau să acapareze tot comerțul național. Față de această stare de lucruri domnia și factorii ei permanenți în viața de stat, au intervenit energic. Primul voevod care s'a ridicat ca apărător al drepturilor mulțimii împotriva acestor străini ce înădușeau orice inițiativă economică, a fost acel despot luminat, Constantin Vodă Mavrocordat, filantropul dela Dunăre, cum i s'a mai spus cu multă dreptate.

Fiul cărturarului Neculai Vodă Mavrocordat, care și-a câștigat atâtea merite în cele șase domnii ale sale din Țara Românească și în cele patru din Moldova, prin reforma sa administrativă, judecătorească, politico-socială și fiscală, într'un cuvânt, prin Constituția din 1740, publicată în *Mercure de France*³. (Iulie 1742), a avut în domnia sa plină de supraveghere domnească o neîntreruptă serie de preocupări și pentru promovarea acelor „neguțitori de locu“, cum îi numește cronica⁴.

1. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, X, pref. XVIII.

2. *Cronica atribuită lui E. Kogălniceanu*, în *M. Kogălniceanu, Cronicele României*, tom. III, ed. 1872, p. 216.

3. I. Minea, *Reforma lui Constantin Vodă Mavrocordat*, în „*Cercetări istorice*“, an. II-III (1926-1927), pp. 161, 164, 165, 166, 167.

4. *Cronica atribuită lui E. Kogălniceanu*, ibidem, p. 215.

Constantin Vodă Mavrocordat încă din a doua domnie moldovenească (Sept. 1741—18 Iunie 1743)¹, se împotrivi tendințelor de statornicire a negustorilor turci în Moldova. Le interzisese să mai cumpere moșii. E notoriu cazul acelui turc Chiurd Osman, care cumpără o moșie dela niște călugări. Din ordinul domnului turcul a fost ridicat, iar „câșla“ sa, adică adăposturile de vite au fost incendiate. Apoi Turcii care-și tocmiră „câșle“ pe moșiile dela Soroca ale mănăstirii Sf. Sava, au pățit la fel². Numai mazilia lui Constantin Vodă și înlocuirea prin ruda sa Ion Vodă Mavrocordat a întrerupt pentru puțină vreme această admirabilă operațiune de profilaxie a comerțului românesc atât de înstrăinat.

Cronica atribuită lui Enachi Kogălniceanu ne raportează cu prețioase detalii că Vodă Constantin Mavrocordat îngrijorat de apucăturile rele ale Lajilor, în a treia domnie din Moldova (Aprilie 1748—August 1749)³, voind să lichideze cu acești musafiri incomozi, a făcut întâi un arz către Poartă, sfătuit și de șeful pašalâcului Hotinului, Musim-Zade⁴.

Suplica țării, iscălită de episcopi, boeri, mazili, susținută de capuchehăile Moldovei, cărora domnul le ordonase „să stea cu capul și câtă cheltuială a hi să meargă“, ajunse, și prin stăruințele lui Ali pașa Hechimoolu din Babadag, în mânele temutului sultan Mahmud al doilea. Împăratul, care se convinsese de dreptatea celor din „saraca raia“, decretă imediat printr'un sfânt hatt-i-hümaiun, următoarele: „Nici cum Turcii Lajii cu șederea, cu bucate, să nu se afle într'acest pământ al Moldovei“⁵. Concomitent cu acest ordin, Poarta emite și un firman lui Ali pașa „ca să puie tot chipul de silință să scoată pe Laji și nici bucate, nici case să nu lase Lajilor în Moldova“. Potrivit obiceiului, Constantin Mavrocordat câștigă bunăvoința pașei din Babadag, în această privință, trimițându-i, odată cu sureturile de pe ordine și peșcheșuri, prin omul său Antioh Caragea. De altmintreli, copiile poșunței sultanului ajunseră repede și la fiecare „casaba“, fixându-se „ca până la vade nici unul să nu ră-

1. A. Sacerdoțianu, *Liste de suverani*, București, 1941, p. 29.

2. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, Buc. 1942, p. 263.

3. A. Sacerdoțianu, *ibidem*.

4. *Cronică atribuită lui E. Kogălniceanu*, *ibidem*, p. 216.

5. *Ibidem*.

mână“. Paşa din Babadag pune la dispoziţia lui Vodă Constantin un număr de patruzeci delibaşi bosniaci, cărora le atrăsese atenţia înainte de plecare spre Moldova că „hatâru la această slujbă nu încapă“.

Sosind scadenţa fixată s'au „luat toate casele Lajilor înscrisu“. Operaţia a început întâi din târgul Vasluiului. Foarte mulţi Lajii s'au strâns în „lagăr de concentrare“ la Iaşi, iar bucatele s'au vândut în folosul statului, după preţul de acolo¹.

Epuraţia începută cu atâta energie s'a intensificat şi spre marea bucurie a autohtonilor s'a extins la Bârlad, Focşani, Adjud, Tecuci, Galaţi. Ţara trebuia eliberată de aceşti duşmani hrăniţi şi de aceea măsurile luate de Constantin Mavrocordat n'au fost parţiale. S'au expediat „boeri de ai măriei sale, cu beşlii, cu Arnăuţi, pe alţii în sus, pe alţii la munte“, pe alţii la Trotuş, la Bacău, Roman, Piatra, Suceava, Câmpulung, Siret-târg, „scriind şi la beşlegi să meargă împreună prin toate târgurile şi să nu lase o casă întreagă“². Lajii dela Cernăuţi şi Hârlău, aflând că mânia domnului se apropie de ei „au trecut cu totul în raiaoa Hotinului“.

Satisfăcut de aceste isprăvi ale Voevodului, cronicarul contemporan evenimentelor subliniază: „Foarte frumos au curăţit acele ţinuturi“³.

Pe acei negustori Laji din lagărele dela Iaşi i-a judecat şi i-a silit să despăgubească pe locuitorii reclamanţi.

Dar şi Lajii, ca şi toţi străinii care s'au oploşit la noi în cursul timpurilor, s'au lăsat prigoniţi, însă au stat tot timpul la pândă ca din nou să se ridice atunci, când vremuri mai bune li se vor prezenta.

Procesul de românizare, actul de reparaţie românească, care se desfăşoară sub aşa de bune auspicii nu s'a întrerupt prin plecarea din scaun a lui Constantin Mavrocordat, încât în zadar se bucurară Lajii refugiaţi la Huşi, ori cei din Basarabia. Noul domn, Constantin Cehan Racoviţă, (20 August—22 Iunie 1753), a călcat pe urmele aceluia care „au lăsat mare pome-neală în ţeară cu scosul Lajilor“⁴.

1. *Ibidem*, p. 217.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*, p. 220.

Soțul bolnăvicioasei Sultana Sulgearoglu, îngropată la M-reă Golia din Iași, deși nu odată și-a înecat necazul în băutură, mâncând și „afion dimineața înaintea cafelei”¹, a fost un domn cu mare milă și blândețe față de Moldova suptă și de acești negustori.

Dacă pentru a satisface pe boeri l-a pus pe fugă pe Iordachi Stavrachi-Stavarachi-Stavracoglu, faimosul arghirofil atot-făcător în Moldova și la Stambul², pentru a satisface poporul, Constantin Vodă Racoviță a reluat programul de izgonirea totală a Lajilor. Pentru o soluționare integrală a acestei chestiuni a fost nevoie de măsuri mai radicale, dat fiind și faptul că aglomerările Lajilor din ținutul Huși și din părțile transputene deveniseră periculoase. Domnul, în această întreprindere de protejarea vieții economice din Moldova, avea lângă dânsul pe toți factorii permanenți ai Statului. După avizul favorabil al Porții, care legaliza inițiativa domnească, Constantin Vodă Racoviță patrona și stimula cu viu interes aplicarea sancțiunilor capitale.

Tăerile Lajilor se țin lanț. Dela Hotin și Dorohoi se trece la Hârlău, Botoșani și chiar la Iași. Pe unde se mai „găsea Laj il prindea și il punea în fere până-i mărturisia și pe ceilalți”. După ce li se împărțea bucatele la țărani „mai pe urmă îi și omora”.

Basarabia veșnic năpăstuită a fost și ea curățată sistematic de aceste lipitori. Domnia a trimis pe Lupu stolnicul să aducă la îndeplinire porunciile sale, încât într'un scurt interval de timp, orașele Bender, Lăpușna, Soroca se românizaseră, ca să folosim un termen ce ne este foarte drag în zilele noastre. Pentru o mai bună verificare s'au constituit și controale exercitate de ienicerii lui Casim Aga, după evacuarea Hușului de toate resturile de Lajii. Moldova dintre Nistru și Prut, cu toate „târgurile și casabalele”³, se răcorise. Negustorimea ieșeană, devenită stăpână la ea acasă ca și cea din restul țării ori din Basarabia, mulțumia lui Dumnezeu că a fost mântuită de Lajii „ca de mare râie”⁴.

1. Post. M. Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, II, Iași, 1857, p. 22.

2. Const. C. Giurescu, *Istoria lui Iordache Stavracoglu, în omagiu lui I. Bianu*, Buc. 1927, p. 305 și urm.

3. *Cronica atribuită lui E. Kogălniceanu*, ibidem, p. 223.

4. *Ibidem*, p. 224.

Fiindcă avutul Moldovei și rezultatul muncii celor ce sufăr tăcuți pe brazdă se smulsese efemer din mâna acestor exploataitori prin intervenția domnului, cronica înseamnă cu admirație că „în zilele acestui domn¹ au fost mare belșug și în toate effinătate”².

Astăzi în România Regelui Mihai I și a Mareșalului desrobitor românizarea tuturor ramurilor de activitate națională este un proces ce se desfășoară sub ochii noștri. Lajii actuali sunt mai periculoși ca acei ai secolului al XVIII-lea și de aceea tot ce se face acum cu toată chibzuiala și legalitatea va trebui să poarte pecetea eternității. Biruința pe frontul extern și intern.

Numai cel ce a sângerat pentru acest neam și aparține lui prin etnic și aspirații are dreptul să se bucure de bunătățile patriei române, care nu poate fi și a altora.

AUREL H. GOLIMAS

1. După M. Drăghici (op. cit., II, p. 21) a domnit 3 ani și 9 luni, iar după E. Kogălniceanu, (*ibid.*, p. 227) a domnit 3 ani și 10 luni.

2. *Ibidem.*

FANTEZIE

Trec primăverile în șir.
Se sting atâtea amintiri.
Se stinge floarea de pe ramuri
Și frâng domnițele la geamuri,
Cu ochii 'ndurerați și plânși
Cu pumnii moi la tâmpile strânși,
Cu gândul la apusul ieri,
Neant pierdut în primăveri,
Căci anii ning în plete rar
Zăpada timpului fugar.
Și cânt și plâns și dor și vis
Sub pleoapa cerului deschis
Peste vieți s'au scuturat
Să moară 'n sborul legănat...
De nici o mână mângâiați,
De nici un suflet adorați,
Cu cât pășim mai greu, mai rar,
Ne-apropiem de-acel hotar
Ce-i rezemat pe 'nchipuiri,
Hotarul tristei amăgiri.
Grădina florilor de crini,
Cu-alei de roze și mălini,
Grădina 'n care 'n veci nu mor
Nici visuri, nici cântări de dor,
Grădina cerului deschis,
Neant în haina unui vis;

Ne-așteaptă undeva în cer,
Grădina asta de mister.
Dar teamă mi-e, și-o spun plângând,
Grădina asta-i doar în gând,
Căci muritorii cât trăim
Numai iluzii făurim
Și traiul nostru-amar și greu
Îl facem nimb de curcubeu
Pe care ne urcăm în slăvi
Și-apoi cădem ca niște năvi
Pe apele gândirii 'n fund...
O, visul, visul muribund,
Se sbate între viu și mort
Și ancorează într'un port
Uitat de toți pustiu și mort,
În portul vaselor de lut...

VIRGIL POIANĂ

RĂVAȘ DIN ALTE VREMURI

Noapte înstelată de primăvară.

Priveam pe fereastra larg deschisă, noaptea blândă de April.

Plutea o mireasmă amară de muguri.

De undeva, de sus, se desprinsese o stea; mai licări odată și pieri în depărtări. Poate și ochii tăi priveau în clipa aceea departe în noapte. Ochi cu lumini și umbre, cu seninul dimineților de vară, dar și cu tristețea amurgului de toamnă...

...Se așterneau depărtările, negurile. Gândurile se înșirau ca niște cocori în zările largi ale toamnei.

Aș vrea să-ți trimit un mic răvaș. L-ai citi? Poate. Ochii tăi ar surâde nepăsători: ce copil!

Și privirea ți se va adânci iarăși în lumea ta, lumea tăcerilor, lipsită de sbucium și desamăgiri.

O privire ce răzbea dincolo de fereștri, dincolo de ziduri și de oameni... De-aș putea, aș țese din tremur de stele, din seninul primăverii, un poem. Un poem cu clinchete din sufletul meu de copil neștiutor să-ți privegheze singurătatea. Aș scutura cireșii din suflet, să-ți ningă cărările cu petale de vis alb. Din gânduri, din doruri aș împleti un poem, un poem stinger al nimănui...

Un cântec cu licăriri de argint, cu fulguri de dor. Poemul sufletului înfrățit cu visul, cu doina și colinda.

...Cu poemul luminii în mână, cu poveștile copilăriei în suflet aș încerca să te vrăjesc. Ai privi mirat și ai zâmbi trist ca niciodată. Dar nu mă vei găsi. Va fi mai bine așa. Poate

vei apărea altfel decât în luminile de basm prin care te-a primit sufletul meu.

Iartă-mă că ți-am destrămat tăcerea ce-și deapănă amintirile. E pentru prima și ultima dată...

E târziu, doar stelele veghează.

Au tremurat brazii dela poartă: răsărise luna și-i învăluia cu acelaș argint vechi și îngândurat. Cu raza ei topită în suflet am scris un răvaș din alte vremuri...

.

MARIOARA TUHOVICEANU

ELEGIA PESCARILOR

Din depărtări, de peste sate 'ncet
S'au răvășit pe ape mângâieri;
Lumini plăpânde tremură 'n nucet
Pe mal, unde pescarii, până ieri

Au strâns, tot triști, dureri lângă dureri
Sub cerul legănat ca un catarg.
O, de n'ar fi și astăzi tot păreri
Atâtea fulgerări de ape 'n larg!

Și barca mică lunecă spre zări
Ca o chemare nouă, surâzând.
Rostogolesc sub vâsle depărtări
Când, văd, pescarii, mrejele spumând.

Cuprinși de vrajă, ochii, văd la fund
Cum albe jocuri tremură arginți;
Cum sparg oglinda apei și s'ascund
In umbra undei limpede, cuminți.

Și, iar, topite, jocurile mor...
Pescarii 'ncearcă mrejele 'n zadar.
Cuprinși de teamă parcă și de dor
Intorc, puternic, bărcile 'n hotar.

Cu pașii drepți, cu inimile tari
Pășesc pe ape, — sfinți, — din nefiresc;
Lumini s'aprind în negurile mari
Și trec cu ei hotarul pământesc...

SERGIU CRISTIAN

O SOCIETATE A SCRIITORILOR MOLDOVENI

Iată un titlu menit să surprindă căci formulează un lucru cu desăvârşire nou şi, ca orice noutate, va părea desigur multora pidosnic.

Există la Bucureşti o „Societate a Scriitorilor Români“, înfiinţată la 1909 şi definitiv fixată statutar în 1925, — o „S.S.R.“, cum a botezat-o telegrafica zodie a actualităţii. Dar de o „S.S.M.“ nu s'a auzit vorbindu-se, lucru firesc dealtfel deoarece o asemenea societate nu a luat încă fiinţă.

Atunci ?

Enunţarea stă de fapt dincolo de zarea realităţii, dar se proiectează totuşi mult în afară de sfera dezideratelor. Căci fără a defini încă nimic, ea fixează un scop precis, real, către care înţelegem să ne îndrumăm de astăzi înainte întreaga stăruinţă.

Provincia noastră are nevoie mai mult ca oricând de o grabnică meremetiseală în ordinea purităţii şi unităţii sale sufleteşti. Ceea ce până ieri era numai o simplă necesitate determinată de vitregia împrejurărilor pe care le-au străbătut aceste părţi de ţară, a devenit astăzi, după a doua reîntrupare a Moldovei, un imperativ categoric.

Răpirea de către Austrieci a ţării dela munte, apoi de către Ruşi a celeia dinspre ape, a făcut ca strănepoţii arcaşilor lui Ştefan să tânjească unii după alţii, să se cunoască tot mai puţin şi să se preţuiască din depărtare, fără a avea putinţa să-şi îmbrăţişeze vrerile de mai bine. Iniţiative individuale şi sporadice, au pâlpâit ca o candelă, din când în când, în această noapte a sfâşierilor trupesti. La 1871, marele nostru Mihail

Eminescu a organizat serbările dela Putna, iar la 1875, pe proprie răspundere, ca funcționar al Statului Român, poetul a strecurat clandestin prin trista graniță a Mihăilenilor manifeste protestatare, cu ocazia împlinirii unui veac dela răpirea Bucovinei. Pe urmele lui a călcat apoi la 1904, Neculai Iorga, care dimpreună cu studențimea țării a îngenunchiat la umbra criptei sfinte a celui mai mare dintre Voevozii noștri. Tot Iorga a străbătut, mai târziu, dela Prut până la Nistru, ținutul care ni l-a dăruit pe Alexandru Lăpușeanu și care e plămădit cu sângele atâtor jertfe moldovenești.

După 1918 lucrurile s'au schimbat. O soartă prielnică ne-a redat fâșiile smulte cu cangea hrăpăreției din carnea Moldovei.

Dar mare ne-a fost durerea când, după mai bine de un veac, ne-am regăsit frații cu desăvârșire cutropiți de străinism. Nu atâta minoritățile costelive ale creștinilor, cât mai ales massa iudaismului infectase viața ținuturilor răsluite. Toate târgurile Bucovinei, începând cu Cernăuții, deveniseră centre semite iar în Basarabia luaseră ființă, la țară, așa numitele „colonii“, înfipte în trupul țărănimii ca niște monstruoase căpușe economice.

Această jidovime provincială, trecută zestre nouă prin tratatul de pace, nu numai că s'a păstrat nevătămată dar și-a întărit pozițiile prin larga ocrotire a partidelor democrației. Pentru o mizerabilă dobândă de voturi, diferitele guverne dintre 1920 și 1940 au lepădat veneticului, cu o criminală ușurință, ceea ce mai rămăsese neîntinat, — duhul profund românesc și creștin al țărănimii. Astfel am ajuns ca de o parte să stăpânească sionistul Mayer Ebner și exploatorul codrilor bucovineni, „baronul“ Anhauh, iar în cealaltă, marele rabin Iuda-Leib Țirelsohn și trepădușul comunist Moriț Zipștein.

În regiunile realipite ale Moldovei nu puteau pătrunde ziarele naționaliste, dar apăreau nenumărate gazete scrise în slovă talmudică. Tineretul țării era alungat dela umbra drapelelor tricolore de parcă ar fi urzit subt ele cine știe ce criminală conspirație. În schimb, Jidanii se grupau liberi în organizațiile paramilitare macabeice și defilau provocatori subt zdrențele alb-albastre ale Eretz-Israelului.

Am purces atunci să colindăm Moldova din apa de cleștar a Ceremușului și până 'n unda maiestuoasă a Nistrului,

răspândind peste tot ideia unității naționale. Am semănat cu vântul înfrățirii creștine dela obcinele ucrainizate ale Coțmanilor, Zastavnei, Vijniței și Vășcăuțului până în regiunile găgăuțești și bulgărești din nisipurile galbene ale Limanului și ale Mării. Am înfipt pentru întâia oară drapelul tricolor în sufletul acestor gloate străine, așezate la noi ca mălul după revărsarea puhoaielor. Și am avut fericirea să le facem să jure pe stindardele Țării și ale Svasticei; să jure pentru Țară, pentru Rege, și pentru înmănuncherea sufletească a neamului împotriva dușmanului comun, — Jidanul. Am ajuns după îndelungată trudă să cunoaștem și să ne cunoască lumea de tot felul din țara Moldovei, care căpătase încredere în noi, urmându-ne vrerile programatice.

Semnatarul acestor pagini a fost nu numai deputat de Dorohoi, dar și de Storojineț și de Bălți unde s'a ales în două rânduri cu majorități zdrobitoare. Și ca el, alți naționaliști ai vechii Moldove, au fost trimeși fie de Bucovina, fie de Basarabia ca reprezentanți în Parlamentul dela București. Deși nu erau localnici, ei au fost îmbrățișați de băștinași ca un semn al biruințelor național-creștine.

Luptele noastre de atunci au fost cuminecătura pe care o aducem în potirul idealului românesc, în timp ce partidele politice vârau vrajbe acolo unde noi răbojeam omenia și scor-neau disensiuni pe urma înfrățirilor noastre. Dar lumea aceea, a politicianismului ambițios și interesat, nu mai este. Ea a fost înmormântată la 8 Septembrie 1940, pentru a nu mai renaște. Tot atunci au fost îngropate demagogiile și vânzările de tot felul care, scăpate de sub frâul disciplinei statale, zburdau dincolo de limitele pudoarei.

Dar înainte să ajungem la limanul unor zile mai bune pentru neam, a trebuit să cunoaștem cea mai apăsătoare des-nădejde din câte s'au abătut peste țară, — priveliștea desmem-brării teritoriului național și a deslănțuirii poftelor căpcăunice ale vecinilor.

Numai datorită intervenției providențiale a Mareșalului Conducător avem azi bucuria să ne încălzim din nou la soarele destinului nostru ieșit din norul recentelor apăsări.

Cea mai încercată dintre toate provinciile țării, Moldova, a fost cea dintâi care să primească binecuvântarea reîntregirii. De astă dată, conștiința națională a depășit hotarele provinciei,

pentru a îmbrățișa toată pânza etnicității moldovenești, până în malurile râpoase ale Bugului, și s'a adâncit într'atâta în solul natal încât a smult în bună parte buruiana otrăvitoare a iudaismului.

Astăzi armata noastră își împletește mai departe jertfele și eroismul cu glorioasa armată a Svasticei lui Adolf Hitler, continuând opera regăsirilor românești și pregătind pentru un viitor apropiat înmănuncherea deplină a cugetului și năzuințelor noastre autohtone.

Până atunci însă, cei din dosul frontului și în primul rând noi Moldovenii, care ne-am revăzut cei dintâi acasă, avem datoria sfântă de a ne întări țarcurile bătăturii și a-i împlini unitatea.

Necesități de ordin strict administrativ și politic au păstrat deocamdată o distincție între diferitele părți ale țării. Mai avem și astăzi o Basarabie și o Bucovină, după cum avem și o Transnistrie. Dar aceasta nu înseamnă că ele duc o viață aparte și străină una de cealaltă, așa cum au trăit în concepția cutropitorului de alaltăieri și de ieri.

Moldova nu vrea și nu poate să cunoască o Bucovină sau o Basarabie independente de viața deavălmășiei sale. Sunt doar părți din Țara Zimbrului, descălicate de Mușatini și păstrate în stema lui Ștefan, Voevodul cel Mare.

Că au vrut Austriecii dela 1775 să reactualizeze pentru Țara Fagilor răpită de ei, o denumire slavonă, venită din veacul al XIV-lea dar prîmenită de astădată cu voite rezonanțe ucrainene; sau că Rușii dela 1812 au extins o vagă, îndepărtată și în orice caz limitată ocupație a Basarabilor munteni, asupra întregii provincii dintre Prut și Nistru, pentru a o eticheta „Basarabia”, — e dela sine înțeles. Numai artificiile formale mai puteau da o scuză silniciilor prădalnice ale amândurora.

Dar tocmai de aceea, în ordinea logicei noastre naționale, noi nu putem accepta asemenea deosebiri, neavînd cu ele nimic de comun, după cum n'am avut nici cu politica prădalnică a unei Maria Tereza sau a Țarului Alexandru I.

În conștiința românească, Moldova rămâne una și indivizibilă așa cum au cunoscut-o puținele zile de fericire și nenumăratele suferințe izvorite din trecutul nostru mult încercat. Dacă vitregia destinului a făcut din ea o portocală împărțită felii-felii flămânzilor de cutropire, pentru noi ea trăește ca o sfântă moș-

tenire a veacului voivodal. Dânsul ne-a ocrotit cu paloșul și crucea și tot el a întins câteodată schiptrul domnesc până departe,—spre colinele Pocuției sau spre șesurile Bugului. Dar nicio dată n'a suferit de bună voie adaose la denumirea moșiei și cu atât mai puțin sfâșierea trupului ei printr'o grosolană mistificare de numiri împrumutate. Am avut altă dată un Mare Vornic al Țării de Sus, care ocârmuia deopotrivă Iașii, Cernăuți și Hotinul, nu însă Vornici de Basarabia și de Bucovina, dregători care dacă ar fi fost, ar fi apărut ca un sacrilegiu.

Deoarece vicisitudinile trecutului nu pot răsturna adevărul istoric și cum trebuie să se știe odată pentru totdeauna că cele hotărâte anume în aceste vremuri de grave prefaceri, nu constituiesc decât o diviziune administrativă, de moment, și nicidecum o ratificare istorică,—Moldova socoate de a ei sacră datorie să-și strângă rândurile pentru o mai îndeaproape cunoaștere și cu scopul unei totale și românești regăsiri.

Fără îndoială că o asemenea râvnă, născută din cea mai ideală vibrație a inimii și gândului, se vrea realizată exclusiv pe tărâmul spiritualității, departe de orice activism politic.

Reprezentanții scrisului moldovenesc au datoria să purceadă ctitoria unicității provinciale pentru a o pune, aici în Răsărit, drept piatră de temelie la edificiul etern al marelui unități naționale. Căci cu cât o provincie va fi mai contopită în ființa ei, cu atâta ea va sluji mai deplin interesele Patriei.

Ce ar fi fost dacă în zodia catastrofaelor rășluiri teritoriale de acum trei ani, Ardealul, de pildă, în loc să se înfățișeze în totalitatea lui transilvană, ar fi apărut ca un complex de ținuturi distincte,—aici Maramureșul și podișul Transilvaniei, dincolo Țara Oltului și a Bârsei și, în sfârșit, Crișana, Țara Moților și Banatul? Dinții rânjiți ai vecinului ar fi mușcat desigur mai adânc din trupul însângerat. Căci e mai ușor să înghiți în parte ceea ce nu poți înghiți dintr'odată, iar fracționările oricărui teritoriu joacă rolul îmbucăturilor în aglutinările istoriei.

Actualul război care e încă departe de faza lui finală, deci și de rezultatele sale, ne-a obligat la o administrație cu totul aparte în Transnistria, țară moldovenească în esența ei etnică dar care a avut până mai dăunăzi o viață deosebită. La fel în Basa-

rabia și în Bucovina. După a doua realipire, cele două ținuturi au fost izolate și supuse unui regim special de asanare sufletească și trupească, indispensabil bunului renume și dezvoltării lor naționale. Și am aplaudat măsurile luate iar pe unele din ele, cum e soluționarea problemei jidovești prin eliminare, le dorim din toată inima și în celelalte părți de țară.

Admirând înțelepciunea actului de guvernământ, am păstrat credința că distincțiunile de astăzi sunt numai vremelnice și că vor dispărea odată cu generalizarea reglementărilor la întreaga țară. De aceea, am pregătit fără încetare, prin vorbă și scris, contopirea și purificarea definitivă a cugetului provincial, căutând să-i salvărdăm specificul și să-i deslușim interesele sale primordiale.

Iată cum am ajuns să preconizăm astăzi înființarea unei Societăți a Scriitorilor Moldoveni. Alcătuită după chipul Societății Scriitorilor Români, ea ar semăna acesteia numai în ce privește înmănuncherea duhului profesional, fără însă a-i urma înjghebarea pragmatică.

Nu am conceput-o altfel, căci ar fi fost irealizabilă. Nefiind o societate oficială, sprijinită de Stat și neavând nici venituri, nici prerogative, ea nu va acorda împrumuturi, pensuni și carnete de liberă circulație feroviară.

În schimb va avea un caracter eminentemente sufletesc, ținând către trei scopuri bine definite :

În primul rând, selecționarea și constituirea într'un singur corp a elementelor care s'au făcut cunoscute în breasla condeiului, — indiferent de genul literar sau publicistic abordat, și care, fie din sfială, fie din cauza împrejurărilor neprielnice, au stat până acuma stinghere și risipite dealungul provinciei.

Apoi, o colaborare neîntreruptă a tuturor scriitorilor din cele patru unghiuri ale Moldovei pentru o mai bună cunoaștere și mai fructuoasă acțiune în vederea operei de extirpare a rămașitelor iudaice cuibărite încă la sânul anumitor reticențe sau sovăiri de conștiință.

În sfârșit, restabilirea unor raporturi susținute cu scriitorii plecați dintre noi. Căci, din nefericire, sunt mulți, foarte mulți cei care ne-au părăsit. Și suferința lor este aceeași, indiferent de locurile unde i-au împrăștiat nevoile vieții, chinuți cum sunt de

nostalgia șesurilor natale. În rândul lor se află și d. prof. Ion Petrovici, Ministrul Culturii Naționale, și nădăduim în inimosul d-sale concurs, deși până acuma nu i-am împărtășit încă intențiunile noastre.

Altă dată a existat la București un „Cerc al Ieșenilor“, stropit cu nenumărate lacrimi de fiii risipitori ai baștinilor. Dar acest zid al plângerilor moldovenești a căzut curând pradă paraginei, stăruind acuma ca o ruină de basm, printre semețele blocuri moderne ale Capitalei.

Concepția unei asemenea închegări sufletești, pe alte meleaguri decât cele originare, este fundamental greșită și nu putea da decât rezultate falimentare. Căci după cum pământul nu-și schimbă polii și după cum, singur altarul, în nestrămutata lui ființă, adună râvnele credincioșilor, tot așa numai țarcul baștinelor poate strânge la un loc și adăposti turma risipită.

Noi ne vrem adunați la noi acasă. Iașul, capitala de odinioară a Moldovei întregi dintre Prut și Nistru și câteodată și a Moldovei de până la Bug, cum a fost pe vremea Ducăi Vodă; Iașul, capitala mai recentă a celor două Uniri, trebuie să devie de astă dată capitala tuturor unirilor și împlinirilor moldovenești, începând cu înfrățirea scrisului autohton.

Iată ce vrem și iată rostul acestor rânduri. Ele mărturisesc în public un gând mai vechi, împărtășit de toți acei cu care am stat de vorbă în bătrâna noastră așezare de scaun. Dar tocmai când să pornim la treabă, ne-a venit vestea că la Cernăuți s'a constituit „Societatea Scriitorilor Bucovineni“. A fost pentru noi o bucurie, dar și o amărăciune. Ne bucuram de anticipările aduse năzuințelor noastre, dar ne dureau să le vedem fragmentate. Căci „unirea face puterea“ numai atunci când e într'adevăr o *atotîmbrățișare* și nu o încercare izolată, menită să-i șubrezească ființa.

Recenta șezătoare literară a „Cetății Moldovei“ la Cernăuți, a avut darul să ne ia piatra de pe inimă. Între culisele Teatrului Național, înainte de începerea conferinței noastre, am strâns mâna unor distinși cărturari și literați,—d. prof. univ. Leca Moraru directorul revistelor „Făt Frumos“ și „Mihail Eminescu“, precum și al Institutului de cultură „Cernăuți“, apoi d. prof. Ilie Mandiuc director al ziarului „Bucovina“ și poetul E. Ar. Zaharia. Veniți să ne întâmpine în numele so-

cietății scriitorilor localnici, confrății cernăuțeni au aratat o caldă înțelegere față de intențiile noastre, iar d. prof. Leca Moraru, în cuvântul de bun venit, a dat în vileag, poate prea devreme dar cu mult avânt tineresc, propunerea unificării spiritualității moldovenești. Enunțarea fiind reluată de noi în cursul conferinței, a stârnit entuziasmul sălii. Indelungi aplauze au venit să ratifice mărturisirea duioasă și caldă ca o îmbrățișare.

În discuția intimă care a urmat, am fixat de comun acord și în cea mai deplină frățietate elementele de bază ale viitoarei societăți. Nu vor exista conduși și conducători. Nu vor fi ambiții personale sau de grupare care să tindă la o supremație spirituală. Fiecare din regiunile Moldovei își vor trimite reprezentanții lor cei mai calificați, constituind un comitet de conducere care, la rândul lui, își va desemna președintele. Se va întemeia astfel o organizație puternică pe baza largă a colaborărilor de pretutindeni.

Primul pas săvârșit a avut și un bun augur în persoana d-lui Ionel Teodoreanu. Venit la Cernăuți pentru a conferința în cadrul Societății Scriitorilor Bucovineni, d-sa a contribuit în aceeași măsură la reușita șezătorii „Cetății Moldovei“ cât și la desbaterile dintâi referitoare la ctitoria noastră. Și putem afirma că marele romancier nu a stat mult pe gânduri pentru a ne făgădui tot concursul.

Așa dar, unul dintre străluciții scriitori plecat astăzi din mijlocul nostru, dimpreună cu literații bucovineni și cu cei ieșeni, și-au întins mâna frăției de cruce, așternând acolo, în capitala deabia purificată de încălcarea lui Anticrist, pragul către lumina desrobitoare a duhului național-creștin.

Cine mai lipsea? Basarabia și Transnistria. Se cuvine dar să ne îndreptăm către cei de dincolo de Prut și de Nistru; către cei mai vechi și mai tineri frați din Răsăritul moldovenesc, cu nestrămutata credință că ei vor ști să răspundă cu aceeași însuflețire ca și frații din Țara Fagilor.

Scrim aceste rânduri în ziua de 22 Iunie 1943, prăznuitoare a doi ani de război. Peste îndemnul nostru radiază, ca razele înviorătoare ale aurorei, cuvintele trimise acum doi ani de M. S. Regele, Conducătorului Statului, — în semn de mulțumire pentru mărșăluirea dreptății românești către limanul destinului ei: „În clipa când trupele noastre trec Prutul și codrii

Bucovinei, pentru a reîntregi sfânta Țară a Moldovei lui Ștefan-cel-Mare, gândul Meu se îndreaptă către Domnia-Voastră, Domnule General, și către ostașii țării“...

De atunci și până astăzi, ostașii au înaintat mereu. Ei luptă acum departe, în Răsărit, după ce au reîntregit, chiar din primele zile, „sfânta Țară a Moldovei lui Ștefan“. Armata pregătește acolo, spre Soare-Răsare, temeinicia biruințelor culese printr'o neîncetată și eroică strădanie. Oastea și-a făcut și continuă să-și facă datoria pe deplin.

Dar noi, cei rămași acasă, cum ne vom arăta oare recunoștința față de Regele și Conducătorul Neamului din ale căror vrere și faptă am dobândit întregirea trupului nostru? Să facem să rodească binecuvântarea voivodală pentru a nu zădărnici jertfa ostașilor noștri. Să nu uităm că întregirile de țară se săvârșesc nu numai cu dreptatea istorică și cu spada care-i hotărăște granițele, dar și prin conștiința dărză a unității naționale. Căci numai pe duhul ei se razimă aceste granițe, înfruntând or-canele ce-ar mai încerca să le dărâme.

De aceea, la începutul toamnei, când școlile își vor redeschide porțile și când truda noastră își va fi reluat ritmul obiș-nuit, vom da glas de chemare către toți condeerii Moldovei, pentru a ne întruni și a îngenunchia dimpreună la umbra zidu-rilor bătrânului Iași, ca la altarul unității noastre, sfințindu-ne devălmășia spirituală în cristelnița celei dintâi șezători literare a „Societății Scriitorilor Moldoveni“.

G. A. CUZA

VIATA LA IASI

EXPOZIȚIA DE LUCRU MANUAL A ȘCOLILOR DIN MOLDOVA

În bătrâna capitală, febrilitatea sfârșitului de an ridică cel din urmă colb al emoțiilor școlare. Starea sufletească a Iașului în lunie, e aceea a vilegiaturistului care își pregătește, grăbit și vesel, calabalăcul de vacanță. Pe de o parte se rânduiesc lucrurile, pe de alta se lasă storiile peste casa unde vor domni câteva luni, nestingherite, umbrele și somnul.

Iașul școlar, deci aproape tot Iașul, e pe punctul să se risipească prin cele patru unghiuri ale provinciei, în timp ce bătrâna urbe își întocmește trudită, tabietul odihnelor estivale.

În acest an însă, o neașteptată dispoziție ministerială, a întrerupt obișnuitul ritual de vacanță. Înainte de terminarea examenelor, expoziția de lucrări practice a școlilor secundare și primare din Moldova, a prelungit cu două săptămâni trepidația învățământului, instalându-se, în lipsa unui alt local mai potrivit la îndemână, în clădirea Liceului Național din str. A. C. Cuza.

Mărturisim că inovația ministerială ne-a surprins, dându-ne și anumite aprehensiuni anticipate. Oare nu e marele nostru defect moldovenesc, acela de a pune temei numai pe ceea ce se lasă recomandat de tradițiune?

Cu multe rezerve, deci, am trecut poarta școalei pe care, acum 35 de ani în urmă, pășisem ca elev în cursul inferior. Veneam mai mult să-mi las înmărmățire amintirile de parfumul specific de bradolină și gaz, — suprema igienă a institutelor noastre cărturărești de odinioară. Dar temerile mi-au rămas zadarnice. Datorită priceputei conduceri a directorului actual, d. Virgil Marineanu, liceul a luat aspectul corect și civilizat al așezămintelor similare din străinătate. Peste tot o curățenie exemplară, o ținută cochetă chiar. Am regăsit același imens coridor dreptunghiular în care răspund sălile de clas. Iată fosta mea clasă a III-a și iată, dincolo, încăperea în care, câțiva ani mai târziu, mi-am trecut bacalaureatul, ca elev pregătit în parti-

cular. Numai construcția nu s'a schimbat. Incolo, detaliile sunt altele. Pardoseala de ciment a coridorului strălucește subțire, ceara proaspăt așternută, iar covorul care îl înveșmântă, e încă nepeticit, păstrând o înfățișare demnă pentru aceste vremuri grele, în care și boarfele constituiesc o îmbrăcămintă. Pereții nu au o sgârietură. Ungھیurile tencuelii nu sunt mâncate de sălbateca hârjoană a recreațiilor. Ușile n'au clămpile zmulte și fața crestată de șăgalnicele răbojiri școlarești. Dichisul e în ordine ca într'un pension model. Pretutindeni deslușești opera unei mâni și a unui suflet de gospodăru înamorat de rosturile sale.

Fără să vreau, mă gândeam la fostul meu director care, ca profesor, confunda limba germană cu învățarea pe derost a lui *der, die, das*, și latina cu memorarea scandată a lui *ante, apud, ad, adversus*, iar, ca director, își rezuma activitatea la o pedantă ținută „eliminatorie”, ca și cum unui conducător de școală i s'ar cere să fie numai un *Jupiter Tonans* dar nu și un bun părinte de familie. Dacă din întâmplare directorul nostru a fost și așa ceva, s'a mărginit să fie numai pentru propria-i odraslă, dar nu pentru caldă simțire a elevilor față de care s'a arătat întotdeauna vitreg.

Lucrurile s'au schimbat astăzi fundamental. Și s'au schimbat în bine, d. Marineanu fiind un pedagog tot atât de priceput pe cât este un bun gospodăru. Liceul a evoluat, fără îndoială, și o mărturie a acestei evoluții este și adăpostul acordat expoziției. Alegând clădirea Liceului Național, Inspectoratul Regional Școlar al Moldovei, a avut o fericită inspirație pentru a pune și mai mult în valoare munca tineretului nostru, într'un cadru civilizat și ademenitor.

* * *

Nu putem desluși precis care a fost intențiunea exactă a organizatorilor. Nedumerirea provine dela varietatea titlaturii cât și a cuprinsului manifestației școlarești. I s'a spus „Expoziție de lucrări practice a școlilor secundare și primare din Moldova”, apoi „Expoziția învățământului practic și a cărții didactice” sau „Expoziția școlilor primare și liceelor din Inspectoratul Iași”. Din toate dibuirile formale, am preferat pe aceea de „Expoziție de lucru manual a școlilor din Moldova”. Fiind mai scurtă și mai potrivită am luat-o ca titlu al cronicii de față.

Într'adevăr, nu se poate vorbi de carte acolo unde carte nu-i și nici de lucrări practice, când în expoziție sunt înșirate și încercările artistice ale elevilor. Ori, tocmai acest amestec ni s'a părut bizar. Vecinătatea nepotrivită dintre lucrările de artă și producțiile manuale contrastau pe alocuri până la pejorație.

Sau expoziția trebuia să fie industrială, deci în afară de creația artistică, sau numai artistică și atunci lucrările de necesitate practică se excludeau dela sine. Așa însă, ea a îmbrățișat amândouă genurile, fapt care i-a știrbit unitatea, lăsând vizitatorului o vagă impresie de improvizație.

Coridorul, de pildă, e rezervat, în toată întinderea lui, exclusiv desenului. Sunt producțiile școlare din cursul anului, prezentate marelui public ca o mărturie a aplicațiunii elevilor. Printre expozanți se fac remarcate liceele, „Mihail Kogălniceanu”, „Internat” și „Școala tehnică Mălinescu”, dar în deosebi „Liceul Național” (clasa prof. Gliga), — toate patru din Iași.

Majoritatea planșelor sunt teme școlarești, corecte, fără să pășească elementarul cerințelor didactice. Ba sunt școli, cum e liceul „Neculai Gane” din Fălticeni, care prezintă adevărate orori. Între altele, o așa zisă compoziție de război, ale cărei raporturi de proporție îngemănează calul cu elefantul. În asemenea cazuri, vina este numai a profesorului. Lui îi aparține experiența deci și discernământul și selecționarea. Iată de ce socotim asemenea, să le zicem „scăpări din vedere”, regretabile, dureros de regretabile.

La expoziția desenului am mai avea o observație de făcut. Execuția după natură e ca și inexistentă. Aproape tot creionajul e realizat după model. Chiar un desen, intitulat pompos „autoportret”, e o banală execuție după fotografie. Dar, mai trist, e faptul că până și reproducerea mulajelor e izvodită după model. Am văzut un singur desen purtând mențiunea „după natură”. Altă dată dascălul iconar se străduia să educe ochiul copilului, punându-l în contact direct cu lumea exterioară. Vase de tot felul, — ceramică frumos înflorită, obiecte. casnice etc., — erau tot atâtea modele, puse la dispoziția elevilor. Deasemeni nu era clasă de desen care să nu aibă mulajele sale, elevii fiind obligați să le reproducă din unghiul vizual al fiecăruia. Se evita astfel stereotipul și pastașa.

Oare vechea metodă nu mai există și astăzi? Ar fi într'adevăr păcat, căci am putut constata la unii elevi dispoziții serioase. Dacă Germania posedă un număr impresionant de desenatori de cea mai bună calitate, se datorește în bună parte studiului din anii tinereții, afirmat în cadrul îndrumărilor didactice. Din nefericire, desenul e tratat în școlile noastre teoretice cu aceiași preocupare minoră ca și muzica. Evident că satisfacerea unei stricte reglementări de programă analitică nu va fi în măsură să deschidă tineretului orizonturi mai largi. Nu va transforma îndemănarea în creație, nici „dexteritățile” în artă.

Într'un stil de realizare mult superioară se prezintă munca manuală. În deosebi la liceele practice, ea face adesea din artizani adevărați artiști, prin deosebire de pretinsa artă desenatorie a liceelor teoretice. Astfel, „Liceul Industrial de Băeți” din Iași, ne dă, alături de standul mecanic și industrial, o minunată statueta în bronz de o execuție artistică cu atât mai impresionantă, cu cât factura este extrem de sensibilă. Tot așa „Liceul Industrial”-Roman, prezintă două baso-reliefuri ale „Sfântului Gheorghe”, — unul de proporții mai vaste, în lemn, iar celălalt, în bronz, deosebit de viguros ca execuție. Tot la Liceul Industrial din Iași atrag luarea aminte diferitele modele de mobile, prin execuția lor trainică și artistică. Actualul director, d. inginer Gh. Florescu, a parvenit să menție frumoasa tradiție a școalei, deși a fost mobilizat fără întrerupere. Pe lângă toate greutatea, d-sa a avut să lupte din greu pentru procurarea materialelor, din ce în ce mai nevoieasă din cauza războiului.

Tot la industria mobilei, trebuiesc menționate „Școala inferioară de meserii Mălinescu”-Iași, care abordează cu un deosebit succes sculptu-

ra în stil național (strane, sipete, galerii, etc.) și „Institutul de Surdo-Muți”-lași ale cărui patru secții,—lemnărie și croitorie, pentru băeți; țesătorie și croitorie, pentru fete,—și-a dovedit activitatea prin varietatea obiectelor expuse (îmbrăcăminte, covoare, lucruri casnice, etc.). Producția merită o mențiune deosebită deoarece e opera infirmilor care necăjesc într'un local cu desăvârșire impropriu, ca spațiu și lumină. De confort nici nu mai vorbim.

Nici *Școlile Industriale de Fete* nu sunt mai prejos. Ele ocupă partea cea mai importantă a expoziției, aducând o notă de gingășie, discreție și prospețime, ca un atribut suveran al sexului.

„Reuniunea Femeilor Române”-lași își menține vechea tradiție de eleganță și gust. Alături de cusături migăloase, găsim ample covoare românești, punând în valoare desăvârșita armonie a nuanțelor palide, caracteristice culorilor vegetale. Deasemenea legăturile de cărți, faima de altă altă dată a școalei, dovedesc menținerea vredniciei ei artistice.

Arta covoarelor rămâne însă neîntrecută la „Liceul Industrial de fete Sf. Sava”-lași, unde nu știi ce să admiri mai mult,—varietatea stilurilor, gradăția culorilor sau bogăția modelelor. Alături de două admirabile covoare chinezești și de unul egiptean, o minunată scoarță basarabeană își așterne izvodul tradițional și arhaic, împrumutat, pare-se dela Palatul Regal. Ceea ce prezintă Sf. Sava, întrece cu mult modestia prezentei manifestații, constituind un real tezaur artistic și o mândrie a școalei și a lașului.

„Liceul Industrial de Fete”-Piatra Neamț, aduce o interesantă variație prin acuarelele sale. Deși executate după model, ele rețin atenția prin îmbinarea fină a nuanțelor și coloritul adecvat. Căci cea mai bună recomandare pentru diletanți este evitarea cromolitografiei. Discreția tentelor în pictură este primul pas către emancipare și originalitate.

„Liceul Industrial de Fete” din Bacău, printre bogata sa producție de cusături, pune în valoare un admirabil *chemin de table* (voal de matasă cu fire scoase), de o finețe care amintește țesătura paianjenului. În același salon, „Școala de Menaj”-Bacău expune cu un gust remarcabil, covoare, carpete, fețe de masă în punct național, etc.

Școlile Normale în general realizează adevărate performanțe în lucrul manual care ocupă, pe drept cuvânt, un loc atât de important în învățământul nostru primar. Normaliștii nu uită că lucrului manual i se datorește educarea intuitivă și dezvoltarea gustului la copiii dela orașe iar la cei dela sate, indemnul către realizările practice, necesare vieții de toate zilele.

Salonul „Școalelor Normale de Fete și de Băeți” din Iași, este demn de toată lauda. Standul cuprinde obiecte de tot felul. Ele se iau la întrecere cu cele ale „Cursului primar și complementar”-lași. Subt un covor de vaste dimensiuni se respiră un bogat asortiment de lucruri de mână, — carpete, aplicațiuni brodate, jucării, obiecte casnice. Unele evadează

din cadrul strâmt al didacticismului pentru a atinge câteodată domeniul atâta de dificil al artei.

Din nefericire, nu toți expozanții au înțeles cum se cuvine contribuția ce li s'a cerut. Astfel, în raionul „Cursului primar și supra-primar din Bacău“, am înregistrat aceeași tristă observație ca și la secția desenului. Lucruri multe, prea multe chiar, și tocmai de aceea nu de cea mai bună calitate. Păpuși, cămășuici pentru copii, împletituri de paie, etc. alternează cu broderii și desene de o simplitate angelică. Alături de câteva ii artistice țesute, pejorează din cuiul lor, broderii cu un desen și un colorit care ar face să pălească până și răbojirile cavelor preistorice. Un asemenea izbitor contrast nu folosește nimănui, ba dimpotrivă. El deservește pe d-nele expozante. Scuze că sunt execuții copilărești, nu poate sta în picioare. Dar profesoarele unde sunt? Și ce altă treabă au decât să aleagă grâul de neghină! Sau atunci, n'au avut ce alege și în cazul acesta, deficitul moral le revine tot d-lor. Mai bine au făcut Școlile Primare din Roman care, în acelaș salon, au expus prost, dar au avut pudoarea să expună puțin.

Răzleața impresie neplăcută ne-a fost alungată de câteva alese modele de broderie, descoperite într'un album din bazarul „Școalei Primare de Fete Hatmanul Nicoară“-Iași. Organizat și condus cu dragoste și pricepere de d-na Cămărzan, el înmănușiază opera unor copii care nu trec vârsta de 11 ani. E o strălucită dovadă a realizărilor tineretului nostru școlar, când acesta este animat de părințeștile îmboldiri ale pedagogilor.

Nu putem încheia cronică fără să aducem o caldă mențiune *Școlilor teoretice de fete*. Deși lucrul de mână le interesează mai puțin, liceele ne-au dăruit totuși lucruri ce trăesc și astăzi în amintirea noastră.

Intr'unul din saloanele de sus, — ultimul pe care l-am vizitat, — am avut plăcuta surpriză să descoperim producția „Liceului de Fete Oltea Doamna“ și a pensionatului „Notre Dame de Sion“, amândouă din Iași.

„Oltea Doamna“ expune cusături și fabricate alimentare (iofca, fedea, marar conservat, etc.). Dar peste aceste umile produse culinare, ochiul mai atent al vizitatorului descopere câteva admirabile miniaturi de gobelinuri, atât de artistic executate încât parcă n'ar fi izvodite de vârful acului, ci de alintările penelului. Pe o masă odihnește un album legat în pânză groasă de casă și purtând în relief de ceară pecetea voivodală a Moldovei. Curiozitatea ne face să-l deschidem. Admirația ne obligă să-l respirăm până la capăt. Sunt imagini din „Iașul de odinioară“. Planșe sugestive, executate în peniță, ne redau biserici, colțuri de stradă, perspective pierdute în umbra zidurilor ca și a timpului. Dar și aici avem regretul să constatăm că sunt numai copii după „Orașul Iași“ al lui N. A. Bogdan. Cu atât mai mare ne este regretul cu cât am întrezărit printre aceste migăloase desene în peniță, promisiunea unor talente reale, ca în cazul elevei de clasa III-a Ionescu Marlina, căreia ne grăbim să-i pronosticăm un frumos viitor în ogorul plasticeii dacă bineînțeles, i se va devota cu tot entuziasmul. Căci darul dela Dumnezeu, îl are cu prisosință.

„Notre Dame de Sion” excelează prin lucrări în metalo-plastie. Un scrin, o ramă, etc., reliefează prin umbrele lucioase ale foaiei de aramă, posibilitățile acestui gen. Le-am remarcat, fiind singurele reliefuri în metal din întreaga expoziție. Mai slabe, deși de efect, două sugestive picturi pe pânză.

* * *

Lăsând la o parte cele câteva lipsuri menționate, expoziția de lucru manual al școlilor din Moldova s'a impus curiozității generale, nu numai prin noutate, dar și prin realizări.

Se cuvine deci un cuvânt de laudă tuturor expozanților, dar în primul rând organizatorilor, — d-lor profesori G. Miron, inspector general școlar, V. Todicescu, inspector al învățământului normal și Virgil Marineanu, directorul Liceului Național, care au pus un umăr vânjos pentru a asigura reușita manifestației didactice.

În ceea ce privesc scăderile, atâta cât nu-s personale, ele se datoresc precipitării cu care a fost organizată expoziția. Mulți dintre participanții din provincie, n'au fost înștiințați decât cu o săptămână înainte. Evident că timpul din cale afară de scurt a dat celor în cauză o temeinică justificare.

Răul vine din faptul că Iașul nu are încă o sală hărăzită expozițiilor. A trebuit să se aștepte sfârșitul anului școlar, pentru a se organiza în pripă o manifestație care presupunea o îndelungă și mult mai atentă pregătire.

Nădăjduim însă că deficiențele înregistrate vor avea și o parte bună, în sensul că vor atrage binevoitoarea atenție a d-lui Ministru Ion Petrovici. Căci se cere o cât mai grabnică îndestulare a unei lipse dureroase, care se face simțită cu atâta mai mult cu cât saloanele dela Belle-Arte au devenit neîncăpătoare chiar pentru producțiile proprii, deci incapabile să asiste și nevoile altora.

E o nădejde care va cunoaște desigur o curândă înfăptuire, dată fiind solitudinea de totdeauna arătată de d. Ministru Petrovici Iașului și activității culturale a Moldovei.

G. A. C.

CRONICA EXTERNĂ

DISOLVAREA KOMINTERN-ULUI, CONGRESUL PANSLAVIST DELA MOSCOVA ȘI REDAREA PROPRIETĂȚII PARTICULARE ÎN TERITORIILE SOVIETICE OCUPATE

Komintern-ul a fost dizolvat printr'un simplu decret al sovietului suprem al Rusiei bolșevice. Presa internațională a constatat, cu acest prilej, că această măsură a fost luată de conducătorii sovietici cu scopul de a convinge pe Anglo-Saxoni și pe acele popoare din Europa care și-au dat seama de primejdia comunistă, că bolșevismul ar fi renunțat la planurile lui de expansiune mondială și că s'ar mulțumi numai cu Rusia bolșevică.

Se pare, deasemeni, că dizolvarea Internaționalei a III-a a mai fost făcută și cu scopul de a netezi fricțiunile și divergențele care domnesc în tabăra așa ziselor „națiuni unite”. În realitate nimeni nu-și face iluzie despre metodele adevărate și despre cinismul care a caracterizat totdeauna politica bolșevicilor. Inșiși comuniștii au declarat că, în realitate, nimic nu s'a schimbat prin dizolvarea Komintern-ului. S'au făcut chiar declarații din sursă sovietică, mai mult sau mai puțin oficială, că pe viitor toate forțele comuniste din lume vor da concursul lor partidelor comuniste din fiecare țară. Unul din fruntașii comuniști mexicani, Diego Rivera, a declarat chiar, că hotărârea Moscovei de a dizolva Komintern-ul, „va atrage după sine eliminarea oportuniștilor din partidele comuniste din străinătate”. „Noua fază de luptă — spune același comunist — va fi dusă de revoluționarii sută în sută, care vor conduce muncitorimea din lumea întreagă. Astfel va fi cu puțință să se lucreze mai rapid și mai eficace”.

Dar mai mult. Toate atribuțiile pe care le-a avut Komintern-ul, vor fi de-acum încolo preluate de organizația M.O.P.R.—*Mirovaia Organisația Pro-*

letarskoi Revoluții (Organizația mondială pentru revoluția proletară). Prin urmare, disolvarea Komintern-ului este o manevră asemănătoare cu disolvarea vestitei *Ceka* și înlocuirea ei cu G.P.U. Aceleași forțe oculte și tero-riste care au sprijinit până acum Internaționala a III-a vor colabora pe viitor cu M.O.P.R. O sinistă farsă, care, însă, n'a înșelat pe nimeni!

* * *

La 6 iunie a. c. s'au terminat lucrările congresului panslavist ținut la Moscova sub președinția scriitorului Fadeyew, care este și secretar general al Societății scriitorilor sovietici. În moțiunea votată de acest congres se spune că „Rusia Sovietică este hotărâtă să sprijine toate popoarele slave, să le asigure existența și dezvoltarea lor în cadrul marelui Stat sovietic, deoarece fac parte din marea familie rusă”.

Panslavismul a fost o metodă politică agitată de Rusia țarilor în secolul al XIX-lea. Sub masca ei se ascundea vechea tendință de expansiune a Moscoviților spre bazinul Mării Negre, Strâmțori, Balcani, până la Marea Mediterană și Adriatică, așa precum, în secolul al XVIII-lea această politică se ascundea sub ideea în aparență generoasă a „ocrotirii creștinilor din Imperiul Otoman”. Creatorul doctrinar al panslavismului a fost istoricul Danilewski, a cărui carte despre această idee a făcut mare valvă la apariția ei în 1870.

În esență, panslavismul este o doctrină de politică externă care are un fundament rasial, fiindcă urmărește înglobarea tuturor popoarelor de rasă slavă într'un mare imperiu pus sub conducerea Moscovei. De aceea, ar părea cu totul curios faptul că Stalin, care și-a bătut totdeauna joc de doctrina și politica rasistă, astăzi o îmbrățișează chiar el. În realitate, această aparență schimbare la față nu trebuie să mire pe nimeni. Rusia bolșevică nu s'a îndepărtat deloc dela directivele de politică externă de care erau călăuziți țarii, cu toate că în interior, bolșevismul a nimicuit cu brutalitate orice instituție rămasă din vremea țarismului.

Conducătorii bolșevici urmăresc cu o perseverență diabolică realizarea țelurilor vechi de expansiune spre Balcani, Strâmțori și până în inima Europei. Ceea ce țarii n'au isbutit în câteva veacuri, Stalin speră să obțină în actualul războiu, visându-se stăpân pe vechiul Constantinopol și pe toate națiunile care se găsesc în imediata vecinătate a Rusiei bolșevice. Tirania și pofta bolșevică desigur că nu s'ar mulțumi numai cu atât, ci ar dori bolșevizarea întregului continent european. Panslavismul de nuanță bolșevică are, prin urmare, scopul de a sprijini politica de expansiune și de sovietizare a popoarelor slave din Europa, care ar trebui să fie preludiul sovietizării continentului întreg.

Congresul panslavist dela Moscova a produs un ecou cu totul contrariu în toate Statele slave mici. Astfel ziarul croat „Hrvatski Larod” din Zagreb scrie: „Prin orientarea sa politică, prin lupta sa împotriva bandelor rebele și mai ales prin soldații săi eroi care luptă pe frontul de Est, Croația

și-a manifestat clar opinia sa în ceea ce privește panslavismul sub orice formă ar fi, caracterizându-l ca fiind o manevră bolșevică. Poporul croat este în luptă împotriva acestei forme de «panslavism» și el va ști să ducă această luptă până la victorie”.

D-I Dinic, ministrul de interne sârb, a declarat presei următoarele despre panslavism: „Stalin, care nu este slav, ci în serviciul Evreilor, nu are decât să continue a dicta bolșevicilor săi ateii, dar să lase în pace adevăratele popoare slave, din care fac parte și Sârbii. În viața lui, Stalin a asasinat, printre popoarele slave care îi erau supuse, un număr de oameni mai mare decât toți locuitorii țărilor slave pe care el le revendică astăzi. Katyn este o dovadă flagrantă. Țările slave aparțin Europei și ele luptă împreună cu celelalte națiuni europene împotriva soartei pe care Stalin ar voi să le-o hărăzească”.

D-I Gaspar, șeful Propagandei guvernului slovac, a comentat și el congresul panslav de la Moscova și apelul pe care acest congres l-a adresat Slovaciei, cerându-i „să lupte pentru o lume slavă și bolșevică”. D-I Gaspar a declarat că simbolul acestei „iubiri frățești” este groapa comună de la Katyn. „Națiunea slovacă a făcut dovada unui naționalism organizat și ea n'a uitat proiectul lui Litvinov de a transfera pe toți Slovacia în Asia centrală. Slovacia luptă pentru libertatea lor și pentru dreptate politică alături de Puterile Axei”.

* * *

Spuneam încă în cronică noastră din numărul trecut al revistei că teritoriile sovietice se găsesc din punctul de vedere al dreptului ginților, sub ocupația de război a armatei germane și a celor aliate. Regulile ocupației de război cer din partea puterii ocupante să respecte libertatea individuală a locuitorilor, proprietatea particulară, religia, precum și toate instituțiile juridice și sociale din teritoriul ocupat. Teritoriile sovietice ocupate se găsesc într-o situație cu totul specială. Mai întâi, Rusia, bolșevică a dovedit de mai multe ori că nu respectă legile războiului, spre a impune, pe cale de reciprocitate, același respect din partea beligeranților cu care se găsește în luptă. Dar, în al doilea loc, în teritoriile sovietice nu se poate vorbi nici de libertăți individuale, nici de proprietate particulară, nici de biserică, iar instituțiile sociale, juridice, economice erau cu totul diferite de a celorlalte țări civilizate, fiindcă fuseseră transformate conform cu doctrina comunistă. Din această cauză, regulile clasice de drept internațional nu se pot aplica în toată întinderea lor în teritorii ai căror locuitori nu s'au bucurat nici de libertăți, nici de proprietate particulară, nici de libertatea religioasă. Autoritățile germane și aliate care administrează teritoriile din răsărit au marea misiune de a readuce aceste teritorii la vechile concepții de viață ale Europei, bazate pe proprietate particulară, familie, biserică și libertăți individuale, care constituiesc, toate, piedestalul vechii culturi occidentale creștine.

În cadrul acestei mari misiuni, care face parte integrantă din această adevărată „cruciadă”, hotărîrea guvernului german urmată apoi și de decretul d-lui Mareșal Ion Antonescu, prin care se redă proprietatea particulară, locuitorilor din teritoriile răsăritene, constituiesc acte cu adevărat istorice în lupta Europei de eliberare de tirania bolșevică. Redăm mai jos declarațiile făcute presei de d. dr. Bräutigam, unul din principalii colaboratori ai d-lui Alfred Rosenberg, ministrul Reich-ului pentru teritoriile ocupate în Est.

„La 15 Februarie 1942, ministerul nostru a decretat un nou sistem agrar pentru țările din răsărit, în virtutea căruia lotul particular al fiecărui țăran a fost mărit, iar animalele de muncă redade proprietarilor. În general, ordinea introdusă de Soviete a trebuit să fie menținută, din pricina dificultăților pe care le prezintă măsurarea loturilor. Aceasta nu poate fi făcută decât între însămânțările de primăvară și recolta de toamnă. Totuși, administrația germană a isbutit, în cursul anului 1942, să măsoare loturi în proporția de 10% din totalitatea pământurilor lucrate de «exploatările în comun» (Gemeinwirtschaften). Există deja 300.000 de proprietari. În cursul anului 1943 noi sperăm să putem termina lucrările de măsurare pentru o cotă de 30% din aceste pământuri și să distribuim loturi la un milion de țărani. Aceste loturi vor fi egale pentru fiecare beneficiar, ceea ce nu exclude puțința, pentru fiecare proprietar, de a vinde lotul său dacă el are intenția de a alege o altă ocupațiune. Aceasta permite altor țărani să-și mărească domeniile lor.

Distribuția pământurilor este prevăzută deasemeni și pentru deportați, prizonieri de război, lucrătorii care lucrează în Germania și chiar pentru țărani case se mai găsesc încă în rândurile armatei roșii.

Trebue să subliniem că această reformă constituie un pas revoluționar în situația agrară a Estului. Niciodată până în prezent, proprietatea individuală propriu zisă n'a existat în Rusia. Sclavajul n'a fost abolit decât abia în 1861 și apoi sistemul mirului n'a constituit niciodată o soluție satisfăcătoare. Lucrările guvernelor țariste în această direcție au fost întrerupte de războiul din 1914 și venirea bolșevicilor la putere a pus definitiv capăt la orice fel de proprietate.

Evident că e nevoie de făcut o întreagă educație populațiilor din răsărit. Cooperativele germane, create anul trecut, și-au luat această misiune, mai ales în regiunile unde loturile nu pot fi îndestulător puse în valoare, din cauza lipsei mânil de lucru și a animalelor. La multe proprietăți, oamenii sunt plecați, animalele au fost rechiziționate în 1939 de Soviete și adesea omorîte în cursul războiului actual de pe urma fluctuațiunilor frontului de luptă.

Adăugăm că aceste loturi sunt distribuite gratuit și ele nu sunt supuse la nicio ipotecă. De altă parte, produsele pământului sunt în parte livrate Statului, cu un preț fixat de acesta, iar în parte vândute pe piața liberă”.

După reforma înfăptuită de autoritățile germane în teritoriile sovietice, a urmat, de curând, decretul dat de d-l Mareșal Ion Antonescu la Odesa, la 15 lunie a. c., pentru acordarea dreptului de proprietate particulară locuitorilor din Transnistria, aflată astăzi sub ocupația și administrația românească.

Istoricul decret cuprinde următoarele :

1. Folosința proprie a pământurilor rurale pentru toți acei locuitori care, lucrându-și sârguitor ogoarele atribuite în brigăzile de muncă, au predat conștiincios cotele de produse statornicite. Pentru această folosință proprie, locuitorii vor plăti anual o indemnizație în natură sau în bani. Lotul dat fiecărui sătean va fi în raport cu vrednicia, sarcinile familiare și sociale, întinderea pământului obștei și numărului sătenilor îndrituiți.

2. Pentru toți locuitorii orașelor, o casă de locuit cu grădină sau un apartament, potrivit cu numărul membrilor familiei, cu profesiunea și cu necesitățile de viață socială ale împrăștiatului. •

3. Pentru toți muncitorii și funcționarii, dreptul de a participa la supra-producție atunci când vor isbuti să obțină rezultate mai mari decât cele statornicite. Răsplătirea va putea atinge 25% din supra-producție, iar participarea se va acorda ori de câte ori se constată o muncă excepțională.

4. Libertatea deplină a cultelor, artelor și învățământului; acesta este obligatoriu, însă liber și se predă în limba maternă.

5. Libertatea comerțului.

În cuvântarea rostită de d. Mareșal Ion Antonescu la Odesa cu prilejul semnării decretului de mai sus, domnia-sa spunea, printre altele, următoarele :

„Socot că este un act de onoare și de dreptate românească, să dăm acestei populații ceea ce ea așteaptă dela noi: dreptul la folosința proprietății și la libertate. Decretul pe care l-am semnat, este actul care consemnează această nouă așezare hotărâtă de neamul românesc prin mine și cred că acesta este un act istoric ursit să rămână gravat pe frontispiciul marilor împliniri ale acestor generații“.

Cuvintele d-lui Mareșal exprimă limpede și concis valoarea operii săvârșită în teritoriul ocupat al Transnistriei.

DIMITRIE GHERAȘIM

CRONICA IUDAICĂ

ȘULCHAN ARUCH

Cartea învățăturilor santinele ale iudaismului

După ce am terminat de publicat „Cartea Cahalului”, extrem de interesantă dar care nu-i decât o reproducere însoțită de scurte comentarii personale ale lui I. Braffmann, începând cu numărul de astăzi, cronica noastră iudaică republică unul din cele mai însemnate izvoare ale învățăturilor Talmudice și anume *Șulchan Aruch-ul*.

Ce e *Șulchan Aruch*?

Din imensa culegere a Talmudului care însumează nu mai puțin de 12 volume, rabinul Iosef Caro a făcut un extras rezumativ, cuprinzând cele mai esențiale legiuiri talmudice. Compendiul a fost publicat pentru prima oară în anul 1565. De atunci și până astăzi culegerea lui Caro a fost socotită de iudaism drept o codificare permanentă și imutabilă. Zicem codificare căci, după cum vom vedea, nu poate fi vorba de o carte sfântă, neizvodind avânturi către ideal și perfecțiune ci numai reglementări criminale care pun pe creștin, la discreția absolută a conspirației jidovești.

Cartea are patru părți distincte: *Orach Chajjim* („Drumul Vieții”), *Jore de’a* („Învățătura Cunoașterii”), *Eben ha’ezer* („Piatra Ajutorului”) și *Choschen-ha mishpat* („Scutul Dreptății”). Aceasta din urmă este cea mai importantă, căci cuprinde dreptul civil și criminal al jidanilor și stabilește raportul dintre creștin și jidan, bineînțeles în paguba celui dintâi care este pus într-o mizerabilă stare de inferioritate. Vezi bine,— nu degeaba suntem „goii”, iar dâșii, „poporul ales”.

Nu de mult, am avut norocul să primim în dar un manuscris în românește bătut la mașină pe jumătăți de coală, 26 la număr, purtând ca titlu „Șulchan-Aruch” iar ca mențiune „traducere din limba ebraică”.

Cum nu suntem cunoscători ai limbii ebraice și nu aveam la îndemână vreo altă traducere care să ne fi îngăduit o severă verificare a textului, ne-am adresat admirabilei lucrări de ansamblu a problemelor jidovești, *Handbuch der Juden Frage*, alcătuită de Teodor Fritsche (ed. 29, Hammer-Vrl. Leipzig, 1923). Acolo am găsit, pe lângă datele de mai sus, și pasagii întregi care corespundeau întru totul textului nostru. În ceiace privește autenticitatea acestor pasagii, lucrarea lui Fritsch aduce la pag. 302-304, următoarele precizări, menite să satisfacă până și cele mai sensibile exigențe critice:

„O parte din extrasele din Șulchan-Aruch reproduse aici, au fost publicate într-o foaie volantă, pentru care editorul a fost reclamat în justiție. La 14 Februar 1895, doctorul Georg Beer, în calitate sa de expert și pe bază de jurământ, a confirmat că a găsit toate pasagiile într-o ediție a Șulchan-Aruch-ului aflată în biblioteca orașului Breslau și că traducerea germană corespunde perfect cu sensul textului hebraic, chiar atunci când uneori redă traducerea liberă a cuvintelor.

„Doctorul Beer a mai arătat că porunca de a ucide exprimată în text, precum rezultă din sensul general al pasajului, se referă și la Creștini. La întrebarea categorică a procurorului, el a dovedit că în aceste fraze, nu poate fi vorba de o exprimare atenuată ca, de pildă, *„vrednic de a fi ucis, ci că ele exprimă porunca strictă de a ucide“*.

Odată cu aceste scurte lămuriri, începem a publica câteva din reglementările satanice ale Șulchan-Aruch-ului, care îndrumează „Poporul Rege“ spre stăpânirea lumii creștine, — a „Goimilor“ sau a „Acumilor“, după cum îi desemnează textul.

G. A. C.

* * *

Nu se permite evreului să vândă creștinului haina pe care se află „Tațăș“ (osicioare ce se atârnă la marginea hainei, pe care o îmbracă evreii în timpul rugăciunii de dimineață). O asemenea haină nu trebuie dată creștinului nici în zălog și nici chiar pentru a o ține în păstrare pentru puțin timp, pentru că dacă creștinul ar avea o astfel de haină, evreul ar trebui să se teamă ca să nu-l înșele, spunând că și el este evreu. În cazul acesta dacă vre'un evreu s'ar încrede în el și ar porni singur cu el în călătorie, creștinul l'ar ucide.

* * *

Tot ceea ce după rit este trebuincios evreului pentru slujba religioasă precum ar fi osicioarele amintite mai sus ca și altele, poate fi făcut numai de evreu, iar nu de creștin pentru că acestea trebuie să fie făcute numai de oameni, — *creștinii însă nu trebuie să fie socotiți de către evrei ca oameni*.

* * *

Rugăciunea „Kadis“ se permite a fi citită numai acolo unde se găsesc zece evrei la un loc; iar aceasta trebuie să se petreacă în așa fel, în cât nici un lucru necurat, cum ar fi de exemplu bălegar sau vre'un Creștin să nu-i despartă unul de altul.

* * *

Când se întâmplă să iasă în fața unui creștin cu cruce, atunci evreului îi este cu totul oprit să-și plece capul, chiar dacă în acel timp s'ar fi rugat. Chiar dacă în rugăciunea sa a ajuns la momentul când trebuie să-și plece capul (în rugăciunile lor evreii au momente când sunt obligați să-și plece capul) el totuși trebuie să înlăture acest lucru.

* * *

Și acum, când în Ierusalim nu mai există templu, nici jertfelnic, fiii lui Aron, primul preot, trebuie să se folosească, printre evreii răspândiți, de anumite distincțiuni și onoruri față de ceilalți evrei și întotdeauna să aibă dreptul de binecuvântare (asupra evreilor) la fiecare sărbătoare. Dar dacă cineva dintre copiii unei *asemenea familii va deveni creștin, atunci toată familia este spurcată* și de aceea este lipsită de dreptul acesta preoțesc.

* * *

Evreul devenit creștin e într'atâta de blestemat, încât chiar când dăruște în sinagogă lumânări sau alt ceva asemănător, nu e voie să fie primite.

* * *

Rugăciunea Simun (rugăciunea de după masă, în care la finele ei, e binecuvântat stăpânul casei) nu se poate ceti în casa unui creștin, *pentru ca să nu fie blagoslovit și creștinul.*

* * *

După fiecare senzație cu miros plăcut evreul trebuie să citească Beraha,— scurtă rugăciune de mulțumire, afară de cazul când lucrurile aromeate sau parfumate au fost deja prin latrină pentru înlăturarea mirosului urât, sau au fost în mâinile unei depravate, care întrebuințează parfumuri cu scopul de a atrage oamenii spre păcat, sau în fine, când lucrurile aromeate aduse din templul idolatrilor (creștinilor); atunci e oprit a rosti Beraha pentru mirosul cel plăcut, pentru că acesta e deja spurcat de latrină, de femeia stricată, sau de templul idolatrilor (creștinilor).

* * *

Trecând pe lângă o biserică creștină dărâmată, fiecare evreu este dator să rostească: „Slavă Ție Doamne, că ai desrădăcinat de aici casa idolilor“. Trecând pe lângă o biserică încă neatinsă, el e dator să spună:

„Slavă Ție Doamne, că prelungești ura ta asupra răufăcătorilor“. Iar când va vedea 600.000 evrei la un loc, e dator să spună : „Slavă Ție, Prea Înțeleptule Doamne!“ ; când însă va întâlni o adunare de creștini, atunci e dator să pronunțe „Rușine mare asupra mamei voastre ; să roșească născându-vă pe voi!“ Când un evreu trece pe lângă un cimitir evreesc, atunci trebuie să exclame : „Slavă Ție Doamne, că cu atâta dreptate i-ai creiat“ ; iar în fața unui cimitir creștin el e dator să spună : Rușine mare asupra mamei voastre“, etc... Când evreul vede case creștine construite frumos, el e obligat să exclame : „Casele îngâmfăților le va dărâma Dumnezeu“, iar când în fața lui sunt ruinele unei case creștine, trebuie să pronunțe : „Dumnezeu e Dumnezeul răzbnărei“.

* * *

Seara în ajunul Sabășului, fiecă evreu, văzând lumina este obligat să spună : „Slavă Ție Doamne, Cel ce ai creat lumina“ ; iar unde lumina vine dela vre'o biserică creștină, acolo e oprit a mulțumi lui Dumnezeu pentru folosința unei astfel de lumini.

* * *

Sâmbăta e foarte riguros oprit evreului să cumpere sau să vândă ceva. Totuși, e permis să se cumpere dela creștin casă în Palestina și în cazul acesta, se poate scrie chiar actul pentru ca în Palestina să fie un creștin mai puțin și un evreu mai mult.

* * *

Orice lucrare în Sabăș, care s'ar putea face pentru scăparea unui evreu dela moarte, nu numai că este permisă, dar chiar obligatorie. Dacă s'ar întâmpla ca în Sabăș să se dărâme o casă sau o grămadă de pietre peste un evreu atunci această grămadă poate fi ridicată și salvată viața evreului, care zăcea sub ea. Chiar și în cazul când câțiva creștini zac împreună cu un evreu sub această grămadă, dacă noi salvând pe evreu am salva și pe creștini, totuși, ca să salvăm pe evreu trebuie ridicată grămada de pietre. (Vom vedea mai jos că salvarea unui creștin dela moarte, chiar în zi de lucru, e un păcat foarte mare).

* * *

Moașa evreică nu numai că are voie, dar este chiar obligată să dea ajutor evreicelor și pe lângă aceasta să facă ori ce lucrare care în alte condițiuni ar fi spurcat Sâmbătă. Din potrivă este oprit să ajute pe creștină, chiar dacă aceasta ar fi cu puțință fără să se spurce Sâmbătă, căci creștina trebuie să fie socotită ca o *vită*.

(va urma)

ÎNSEMĂRI

22 Iunie 1943

S'au împlinit doi ani din ziua când România și-a asvârlit de pe umeri balastul rușinii și al umilinței.

În ziua de 22 Iunie 1941, generalul Ion Antonescu, luând asupra sa extraordinara răspundere a momentului, a poruncit oștilor românești să treacă Prutul. De-atunci din glorie în glorie, România a arătat lumii și istoriei că destinul ei este altul decât acela de a muri cu gura în cenușa umilinței.

Astfel, începând cu Odesa, Kerçi, Sevastopol, Harcov, Stalingrad, stindardul românesc s'a încărcat de toate gloriile, răbind până în adâncul măruntaelor fiara care-și revărsase puhoalele spre Vestul civilizat.

Spunea proclamația :

„În fața Dumnezeului strămoșilor noștri, în fața istoriei și a veșniciei românești, mi-am luat răspunderea de a smulge prin onoare dreaptă ceea ce ne-a fost cotoptit prin silnică umilire și trădare, hotărînd să pornesc lupta sfântă de redobândire a drepturilor neamului.

„În ceasul când popoarele își torc istoria pe câmpuri de bătaie, când drepturile se cuceresc în flacăra jertfei, iar civilizația se plămădește din sângele veacurilor, Poporul Românesc nu poate privi cu brațele nevolnice și suflet golit, mărețul vârtej al onoarei neamurilor.

„În numele credinței creștinești, a drepturilor românești și pentru viitorul nostru neînfrițat,

„Români,

„Vă chem la luptă, la luptă sfântă, în contra prăvălitorilor civilizației și bisericii, ai dreptății și propriilor noastre drepturi.

„La luptă sfântă pentru Neam și Rege”.

Și ca încheiere :

„Români,

„Pentru Rege, pentru Țară,

„Ca să răzbunăm nedreptatea,

„Ca să întemeiem lumea nouă,

„Ca să cinstim numele de Români,

„Cu Dumnezeu înainte,

„Urmați-mă,

„Războiul sfânt a început !”

Cuvintele de-atunci ale Mareșalului se vor veșnici pe cea mai strălucitoare față a Pantheonului istoriei Românilor.

Armatele noastre, gata de luptă, au rupt lanțul roșu al nedreptății și cutropirii și din cele dintâi clipe ale înclăștării, a lovit fiara drept în frunte.

Iată proclamația către armată, proclamație demnă a sta strălucitoare în cununa cea veșnică a marilor epoei și pe care oștașii noștri au să-vârșit-o cu legendar eroism :

„Ostași,

„V'am făgăduit din prima zi a noii Domnii și a luptei mele naționale să vă duc la biruință ; să șterg pata de dezonoare din din Cartea Neamului și umbra de umilire de pe fruntea ei epoleții voștri.

„Azi a sosit ceasul celei mai sfinte lupte, lupta drepturilor strămoșești și a bisericii, lupta pentru vetrele și altarele românești de totdeauna.

„Ostași,

„Vă ordon :

„Treceți Prutul.

„Sdrobiți vrăjmașul din Răsărit și Miazănoapte. Desrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații voștri cotropiți. Reîmpliniți în trupul Țării glia străbună a Basarabilor și codrii voevodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre !”

Și după doi ani de lupte crâncene, Armata României este și va fi armata biruințelor. E. c.

REÎNTOCMIREA PROPRIETĂȚII PRIVATE ÎN TRANSNISTRIA

După o îndelungată inspecție a frontului, d. Mareșal Antonescu, a semnat la Odessa decretul de restabilire a proprietății private în Transnistria.

• E un act istoric a cărui importanță nu scapă nimănui. El readuce nu numai dreptatea suprimată acum un pătrar de veac de Soviete, dar afirmă tot odată primul act de guvernământ al României în Transnistria. E ca o pecete a suveranității statale asupra provinciei deocamdată numai desrobită deși a fost cucerită în bună parte de armele noastre biruitoare.

Decretul a fost semnat în ziua când Mareșalul a împlinit 61 de ani. Conducătorul a ținut însă să precizeze că această coincidență nu e voită ci e datorită întâmplării. Noi am spune,—e un semn al Proniei cerești. Ea a adus în dar Mareșalului fericirea unui act de dreptate, iar Transnistrienilor bucuria de a o primi într'o asemenea zi prăznuitoare din mâinile care poartă destinul nostru, al tuturor. G. A. G.

NOTE PENTRU CERCETĂTORII TRECUTULUI FAMILIILOR MOLDOVENEȘTI

În numărul pe Iunie al revistei, d. G. Bezviconi într'o notă înserată la p. 422—23, se arată nelămurit asupra unor date publicate de mine în

articolul : „Câteva date inedite despre familia și viața poetului *Vasile Alecsandri*” din numărul revistei pe luna Mai.

Dacă d. Bezviconi în lucrarea sa „Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru”, I, 1940, la familia Alecsandri, p. 33 ar fi controlat izvorul pe baza căruia a spus că fata lui Iordache Alecsandri anume *Caterina* a fost măritată cu A. Botezatu, desigur că nelămuririle sale ar fi fost mai puține.

Ecaterina, fiica lui Iordache Alecsandri, a fost căsătorită cu aga Alecu Botez dela Fălticeni și a avut mai mulți copii și anume : la 1836 pe *Smaranda*, naș fiindu-i Neculai Cantacuzino ; la 1837 pe *Elencu*, naș fiindu-i Iancu Botez ; la 1838 pe *Alexandru*, naș Alecu Sturza ; la 1839 pe *Teodor*, naș cneazul Alex. Cantacuzino ; la 1841 pe *Catinca*, naș spatarul Vasilică Alecsandri (poetul). Toți copiii au fost botezați la biserica „Adormirea” din Fălticeni (vezi mitrici Mitropolia Moldovii, Arhiv, Stat. Iași, dos. pe 1850, f. 218, 19 și 121-122).

Că acest Alecu Botez agă a fost ginerile lui Iordache Alecsandri a spus-o și Sever Zotta în 1921 în lucrarea sa „La Centenarul lui Vasile Alecsandri” p. 49.

La 1835, Iordache Alecsandri din Chișinău era *camnat* cu frații *Ioan* și *Constantin*, fii „răposatului pitar Ilie Botezatu” (vezi documentele din Arhivele Statului Iași „mapa Alecsandri”) ; semnul de întrebare la soția lui Iordache Botezatu a fost pus pentru numele de botez, nu pentru familie. Todosia, soția lui Mihalachi Alecsandri (nu Mihalache Alexandru și nici Mihalache Botezatu, prima numire eșită dintr’o citire greșită a unui document de Sever Zotta, iar a doua din afirmațiile paharnicului Sion foarte puțin serioase și care nu trebuiesc luate în seamă de un genealog este dată într’un pomelnic scris de însăși mâna tatălui poetului Vasile Alecsandri.

Cât privește origina familiei Alecsandri dece să mai umblăm după alte „documentări” când însăși Iordache Alecsandri declară în 1835 că tatăl său Alexandru Alecsandri a fost de „nație grec”. Cred că el știa mai bine decât noi.

În lucrarea sa „Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru” vol. I, d. Bezviconi spune la p. 34, că o fiică a lui Alexandru Alecsandri, baș-ceauș în 1780, s’a căsătorit cu „stolnicul *Mihail Botezatu*, tatăl vornicului *Vasile Botezatu* zis după mamă Alecsandri, fiul acestuia din urmă a fost ilustrul poet Vasile Alecsandri” ; păcat că în asemenea lucrare, care aduce atâtea date importante despre familiile românești din Basarabia, se strecoară asemenea informații cu totul greșite, bazate numai pe calomnioasa și uneori cu totul greșită, așa zisa „*Arhondologie*” a paharnicului Sion ; această lucrare nu poate fi folosită de cercetătorii serioși asupra trecutului familiilor noastre ; a te sprijini pe ea în afirmațiile genealogice riști de cele mai multe ori să comiți aceleași erori pe care le-a comis, cu voie sau fără, răutăciosul paharnic. Tatăl poetului V. Alecsandri nu s’a numit niciodată Vasile Botezatu și nici tatăl său Mihalache, pe care îl găsim la Iași cu nume

bine cunoscut de Mihalache Alecsandri încă de prin anul 1783. Dece să se mai discute unele date pe care documentele, vrednice de toată crezarea, ni le arată așa cum au fost ?

Păcat că în lucrările sale d. Bezviconi utilizează prea mult izvoare nu totdeauna sigure și mai ales intenționat greșite ca Arhondologia lui Sion. Deasemenea în cercetările genealogice *afirmațiile cutăruia sau cutăreia* pot servi atât cât te pot conduce la găsirea documentelor pe baza cărora să afirmi date asupra trecutului unei familii ; răutăcioși și calomniatori sunt destui iar informațiile lor — date de multeori cu un lux de amănunte — trebuiesc cernute prin sita deasă a exactității documentelor pe care cercetătorii nu trebuie să le neglijeze.

Despre familia Docan în vol. II, p. 33, d. Bezviconi ne dă numai următoarele :

„*Români, răzeși din satul Docani (Tutova) Vasile, paharnic, moșier la Panstova (Hotin) a fost slugă la căminarul G. Bogdan, apoi — la logofătul Gr. Sturza ; s'a căsătorit cu fata lui Gr. Plitos aga (Pletosul)*” ; ca izvor de informație ne citează tot pe vestitul Sion ; după aceste afirmații Vasile Docan, paharnic, a fost slugă la un căminar ; se poate ? sau crede cineva că din răzeșul Pletosu să se fi făcut familia Plitos, numai după fantezia lui Sion ? Dar la Arhivele Statului se găsesc documente frumoase relative la familia *Docan* ; un cercetător însetat de adevăr se va obosi totdeauna să ajungă la izvorul curat și clar al documentelor, neatingându-se de mocirlele lucrărilor sau afirmațiilor neadevărate. *Slugă*, în înțelesul răutăcios dat de Sion în Arhondologie, poate fi cineva înainte de 1820 care ajunge și paharnic ?

La 1828 trăia Ruxanda Docan, păhărniceasa și avea doi fii, pe Grigore și Neculai : soțul ei Vasile Docan paharnic, ginerele sardarului Grigore Plitos ; din această familie se trage și marele jurisconsult *Neculai Docan* născut la 1818 la Bârlad, fiul lui *Panaint Docan* și a soției sale *Zoița Cuza* ; acest Neculai pleacă la Paris la 1834 împreună cu *Vasile Alecsandri* și *Alexandru Cuza*.

Pentru majoritatea familiilor citate de d. Bezviconi se găsește materialul documentar în Arhivele Statului Iași. La 1812 se rupea din trupul Moldovei lui Ștefan cel Mare bogatul pământ dintre Prut și Nistru. Multe familii din Moldova aveau proprietăți la „stânga Prutului” și „după pacea ce s'au încheiat între prea înalta Poartă otomanească și între împărăția Rosiei au fost datori a să desface de acele averi”. Mulți însă nu s'au putut „desface” de casele și moșiile lor de care îi legau strămoșii și munca de o viață și au trecut cu locuința la acele moșii rămânând în Basarabia. Desigur nu puține supărări și chiar tragedii s'au întâmplat atunci în familiile moldovenesti, care se despărțeau, unii trebuind să rămână supt putere străină. Familiile s'au fărâmițat, averile s'au împărțit.

Documentele din acea vreme ne dovedesc cu prisosință aceasta.

Iată de ex. cazul familiei *Coroi*; bătrânul biv vel postelnic Vasile Coroi la 1812 nu se poate deslipi de bătrânul oraș Iași; dar și la stânga Prutului îi rămânea multă avere; să se „desfacă” de ea nu-l lasă inima și atunci îl vedem pe bătrânul boier despărțindu-se de fiii săi *Vasile, Gheorghe, Zmaranda* și *Pulheria* cărora le dă averea din Basarabia, iar el rămâne la Iași împreună cu fiul iubit *Ioniță*. Fiilor rămași la stânga Prutului, puterea străină și rășluitoare de pământuri strămoșești, le cere dovezi despre starea neamului lor; și iată-i pe acești fii ai bătrânului trimetând răvaș tatălui lor să le scoată dela Iași atestat de „tragerea neamului”; și la 1816 i se dă atestatul pe care îl trimite feciorilor din Basarabia; la 22 Septembrie 1821 ei capătă atestat din partea „Comisiei alcătuită spre cercetarea dovezilor asupra dvorenilor” și rămân mai departe în Basarabia; tatăl lor se stinge la Iași în 1832, iar fratele *Ioniță*, spatar la 1839 și postelnic în 1848, însurat cu *Antița Cazimir* a avut o fiică, *Smaranda*, care s'a căsătorit cu *Constantin Cuza*, tatăl profesorului *A. C. Cuza*. Mulți care au rămas la stânga Prutului neputându-se deslipi de pământurile lor și-au scos acte doveditoare familiei lor dela divanul din Iași, de aceea în arhivele care se păstrează în Arhivele Statului se găsesc multe documente referitoare la acei în Basarabia, documente care ar fi lămurit și întregit cu multe știri acelea publicate de d. Bezviconi.

Familia *Bădărău* (gubernschii secretar *Mihalache Bădărău* și copiii surorii sale răposate la 1829 căminăreasa *Catinca Cazimir*); *Rali* (Zamfirache colejșchii asesor); *Hermeziu* (Costache rămâne în Basarabia, născut în Iași din *Gheorghe Hermeziu* și soția sa *Maria* fiica lui *Ioniță Gane* bivvel ban la 1829 în vârstă de 11 ani botezat de spatar *Mihai Gane*), *Vasile Hermeziu* în vârstă de 9 ani botezat de comisul *Grigore Gane* și lancu *Hermeziu* în vârstă de 10 ani la 1829, botezat de Costache *Negruți*); *Varlam* (spatarul *Vasile* la 1825 avea un nepot de fiu pe vameșul *Manole Varlam* și fiu stolnicului *Constantin Varlam*); *Soroceanu* (*Ștefan* și *Dimitrie* „trăitori la stânga Prutului”, la 1827 obțin atestat de boerie „drepti fii ai răposatului *Ilie Sorocianu* și atât moși și strămoși au fost vechi mazili și boerenași ai pământului *Moldovei*”); *Leondari* („colejșchii asesor” *Gheorghe Leondari* frate cu *Ene Leondari* „ce ar fi fost în viața lui dat la fapte rele precum s'au și săvârșit din viață înpușcat de către un odoabașă potiraș ce să dusesse asupra lui să-l prindă” atestat din 1827) apoi testamentul lui *Gheorghe Leondari* făcut soției sale *Ecaterina*); *Costandache* (*Neculai* vornicul la 1828 era răposat și epitropul casei lui era lancu *Costandache* postelnic și a răposatei *Zmaranda Costandache*; proprietari ai moșiilor din Basarabia *Ciucani*, *Spircoceni*, *Joldea* (*Orhei*) și *Racovățul*, ținutul *Eșii*).

Plaghino (Costache postelnic cumpără în 1813 pentru Costache *Sturza* vornic, o moșie, *Coburca* în ținutul *Orheiului*; la 1821 postelnicul *C. Plaghino* se găsea la *Țarigrad* „și căutând scăparea vieții au fugit numai cu sufletul la *Odesa* pierzând tot”; la 1830 s'a stabilit la *Focșani*; proprietar în Basarabia).

Hristodulo (Teodosie în 1819 obține un hrisov dela Scarlat Calimah Vodă că „dumnealui căminarul Teodosie Hristodor din Zagur(a) din Ipir să trage din părinți creștini aleși în patria lor). *Botezatu* (Costache cavaler trăia la 1828 la Chișinău și era prezident judecător; la 28 Noembrie 1828 era mort).

Străzăscu (Ioan dvorianin în 1829 capătă un certificat dela boierii Bălșăști: Teodor, Costache și Alexandru „pentru multe slujbe ce au făcut atât în vremea ce s'au aflat în casa părinților lor cât și după ce s'au lăcuit în Basarabia unde părintele lor avea multă avere și pentru asta îi donează și moșia Certina (?) mică la ținutul Hotinului“). *Bobeică* (Darie, coleschie asesor la 1828 cumpără moșie la Orhei). *Stere* (la 1829 polcovniceasa Maria Stere și fiii ei Ștefanache și căminarul Mihalache; tatăl lor polcovnicul Stere moșia Glodeni). *Gosan* (Tanase la 1829 avea nepot pe Constantin Tufescu). *Coroi* (frații Vasile stolnic, Ioniță spatar și Gheorghe averea lor cu „bilanț făcut de răposatul logofăt Andronache Donici“).

Burghele (spița neamului începând cu Solomon Scânteii). *Darie* (spiță foarte bogată). *Bogdan* (Dumitrache fratele lui Gheorghe moș lui Constantinică hatmanul adoptat de Palade; Manolache și Lascarache fiii lui Dumitrache Bogdan; cel dintâi căsătorit cu Anica fiica hatmanului Iordachi Ghica și Lascarache are cinci copii: Gheorghe, Elena, Dimitrie, Smaranda și Neculai).

Balș (spiță foarte bogată începând cu anul 1379). *Cazimir* (Panaite stabilit în Basarabia în 1814; în 1819 i se dă rangul de sovetnic, are un fiu pe Iordache care a avut fii pe polcovniceasa Maria Afendule, majorul Teodor, Neculai și Panaite). *Chirica* (atestată de familie; în 1852 trăiau în Basarabia Iordachi, Constantin, Manoli și Costache Chirica descendenți din Sava Sădlariul stolnic). *Leonard* (Dumitru are un fiu pe Panaite (Pavel) sardar căsătorit cu Ecaterina Cuca are fii pe Gheorghe născut în 1795 Noembrie 15, Ștefan, Vasile, Leonard, Mihail căsătorit cu Iulia are copii: Iulia, Ana, Alecu, Mihail, Gheorghe, Constantin). *Talpă* (Constantin Talpă fiul lui Vasile, nepot căpitanului Ioniță Talpă; înrudiri cu Abaza, Lipan, Buzdugan, Vărgolici).

Casso (Constantin a venit în Moldova la 1793 cu domnul Mihai Suțu și i s'a dat rangul de sardar pentru serviciile sale; era căsătorit cu Acsinia cu care a avut doi copii: Ioan care s'a întors în Grecia și Ștefan, făcut căminar s'a stabilit în Basarabia la proprietățile sale).

Manole (Toader Manole căsătorit cu Anghelușa și fiii lor Costache, Petrache, Zoița; Costache Manole din Basarabia, fiul dvorianinului Ioniță Manole, căsătorit cu Vasilica fiica protoiereului Mărzescu din Iași născut la 1850 în Iași) apoi multe date pentru familiile: *Teodosiu*, *Gore*, *Jora*, *Dabija*, *Razu*, *Pogor*, *Leca*, *Gane*, *Manu*, *Sturza*, *Ghica*, *Moruzi* și altele citate în lucrările d-lui Bezviconi. Gh. Ungureanu

• DESPRE «POIANA LUNGĂ» A LUI DELAVRANCEA

În 1887, Victor Bilclurescu, după ce eșise dela *Literatorul* lui Mace-

donski, voi să editeze în regie proprie o revistă literară și se adresează pentru direcția ei spirituală lui B. P. Hasdeu. Acesta primi bucuros, fiindcă avea ocazia să se pieptuiască zdravăn cu *Convorbirile Literare*. Primi, însă cu o condiție, neapărat: Ca revista să aibă în redacție pe Barbu Ștefănescu Delavrancea (încă nu-și scria pseudonimul contopit într'un singur cuvânt) și pe Al. Vlahuță.

De unde vine, în 1887, această atât de mare prețuire a lui Delavrancea? Până la această dată, Delavrancea publicase în volum buchetul de nuvele «Sultânica» (1885), publicase «Trubadurul» (1887), în afară de volumul de poezii «Poiana Lungă».

Acest volum, despre care se amintește numai în discursul de recepție al lui Ovid Densusianu și în cursurile universitare (de ex. al d-lui prof. Leca Morariu), fusese tipărit la singurul editor ce îndrăznește astfel de aventuri, la librarul Haiman, care mai editase și pe alți tineri (și *Literatura populară* a lui M. Gaster) și-și avea atelierul pe locul unde fusese până mai dăunăzi cafeneaua «Corso».

Pe lângă aceasta, Delavrancea încercase singur experiența bătăliei publicistice, cu o revistă proprie, *Lupta literară*, apărută în Aprilie 1887, după cum atestază și însemnările d-lui Artur Gorovei: «Prin April 1887 a apărut, în București, revista «Lupta literară», un eveniment literar, întrucât o scoteau cei doi frunțași, copiii răsfățați ai tinerimii noastre: Delavrancea și Vlahuță» (*Alte vremuri*, Fălticeni 1951, pg. 68). Nota aceasta e vizibilă cu mult înainte de precizările bibliografice ale d-lui Dan Smântănescu în *Universul literar* (1938).

Delavrancea, după ce și-a văzut volumul de versuri «Poiana Lungă» publicat, apărut, l-a împrăștiat pe la unii prieteni; câteva exemplare, cu dedicații, dintre primele apărute, cu mult mai înainte ca librarul-editor să le fi scos și difusat prin librării, în provincie, au și făcut ocolul lumii literare bucureștene.

Dar, cuprins de o ciudată neliniște, de îndoială, nici până azi nu se știe precis de ce și cum, a alergat autorul lor, cu emoții adolescentisime, pe la toți acei cărora le dăduse volumele, unele cu frumoase dedicații, și le-a cerut înapoi, nelăsând astfel — după cât se știe — niciun exemplar nimăruia, pretextând cu convingere că după Eminescu *nimeni* nu mai are voie să scrie, să publice poezii, în limba românească.

Este acest gest un exces de adorație, de pură mistică?

Informațiuni extrem de prețioase și interesante, obținute prin amabilitatea d-lui Victor Bilciurescu dela «Universul» arată clar că Delavrancea și-a ars atunci întreaga ediție de versuri, gest curios, dar și de înalt curaj moral, care l-ar apropia de genialul vagabond și cu aceasta nu mai puțin genialul Jean-Arthur Rimbaud și a sa «Une Saison en Enfer».

Că se temea de critica lui T. Maiorescu dela *Convorbiri*, poate; că i se păreau ușurelnice în comparație cu stadiul poeziei române; că-l des-

coperise abia atunci cu adevărat, adânc, pe Eminescu, nu știm. Poate, într'un fulgerător moment de luciditate critică, și-a dat seama că nu are multe puteri de poet, poate alte considerații l-au îndemnat la acest neașteptat gest liricocton. Cert este că Delavrancea s'a deslegat atunci de răspunderea grea a unui volum de poezie de inspirație adolescentă.

Și cu aceasta am ajuns la originea titlului acestui prim și ultim volum de versuri, la «Poiana lungă».

După explicațiile d-lui V. Bilciurescu, căruia B. Ștefănescu [Delavrancea] îi ținea lecții, amândoi erau la liceul Sfântul Sava. Delavrancea în clasa a 7-a, Bilciurescu într'a doua. Există și niște însemnări ale timpului (cf. *Junimea literară* 1952). Delavrancea a dat numele de «Poiana lungă» juvenilelor sale mănușchiuri lirice după numele moșiei unui colonel Limburg, moșie ce se află pe aproape de București, reședința lui obișnuită în timpul liber.

Delavrancea ținea lecții la una sau chiar tustrelelor fete de colonel, iar vara și vacanțele și le petrecea în familia acestuia, la moșia «Poiana lungă». Și fie că s'a îndrăgostit cu adevărat de una din ele, se pare că de cea mai mică, fie că a manifestat față de toate o simpatie egal de puternică, tânărul visător a înflorit doruri și gânduri pe un portativ liric ce-l apropie de Depărățeanu, cu mireasmă rustică, populară.

Deaici obârșește numele volumului «Poiana lungă» a lui Delavrancea.

E. Ar. Zaharia

PRIMELE ADEZIUNI PENTRU O SOCIETATE A SCRITORILOR MOLDOVENI

Primum din Chișinău aceste însufleșite rânduri:

Mult Stimat domnule Profesor,

În ziarul „Moldova” din 12 Iunie 1943, ce apare la Iași, la rubrica „Informațiuni” citim următoarele:

„Cu prilejul vizitei făcută de scriitorii ieșeni zilele trecute la Cernăuți, s'a ținut o consfătuire a scriitorilor moldoveni, hotărîndu-se înființarea unei Asociațiuni a Scriitorilor din toate ținuturile Moldovei lui Ștefan.

Vestea aceasta am primit-o cu o deosebită satisfacție sufletească, socotind înființarea unei astfel de asociații ca o punte de legătură spirituală eternă, între mînuitorii scrisului românesc din Moldova Reîntregită.

Aderăm din tot sufletul la această inițiativă și vă rugăm a ne considera printre primii, care vor depune toată munca la izbânda scrisului românesc.

În consecință, Vă rugăm, a ne pune în vedere obligațiunile ce le vom avea față de Asociația ce veți înființa-o.

Primiți, vă rugăm, domnule Profesor, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

(ss) Sergiu Matei Nica, Neculai V. Coban

Chișinău, 22 Iunie 1943

Explicațiile cerute sunt anunțate principal în articolul nostru din corpul revistei. Așa că ne mărginim deocamdată, până la redactarea statutelor, să ne arătăm numai fericirea de a fi primit cele dintâi cuvinte de peste Prut, așa cum dealtfel le și așteptam, din partea a doi valoroși și talentați scriitori basarabeni, — bine-cunoscuții poeți Sergiu Matei Nica și Neculai Vasile Coban.

Noi le mulțumim din inimă, nădăjduind ca, după solia dintâi a rândunicii, să ne vie și primavara, cu toate darurile generoaselor ecloziuni.
G. A. C.

EXPOZIȚIILE ÎN CADRUL RĂZBOIULUI

Marți 22 Iunie s'a deschis în Capitală expoziția anti-comunistă, cu ocazia aniversării a doi ani dela intrarea în acțiune împotriva bolșevismului. Expoziția e un document prețios al războiului din Răsărit, și îndeosebi o puternică justificare a războiului nostru sfânt. Au fost adunate acolo mărturii palpabile ale practicelor barbare precum și turpitudinile diplomatice ale U.R.S.S.-ului. Un loc de seamă îl ocupă acțiunea dezastruoasă a comunismului în general, apoi cutropirea Basarabiei și Bucovinei de către Soviete.

Către sfârșitul aceleiași luni a fost inaugurată la Viena, în cadrul congresului internațional al presei, expoziția de fotografii a distrugerilor pricinuite de bombardamente în Apus.

Opere de artă, muzee, catedrale, domuri, primării, orașe întregi a căror vechime merge uneori până la începutul evului mediu, — au fost nimicite sistematic de cel mai barbar dintre atentatele care s'au săvârșit vreodată asupra civilizației europene. Sunt tezaure care nu mai pot fi înapoiate și peste care va plânge întreaga omenire atunci când frenezia distrugerii va fi trecut. E bine deci să se știe cui îi aparține vina, și care au fost făptașii neînchiptului vandalism.

Expozițiile din dosul frontului au darul de a edifica și de a acuza. Sunt preambulele marei judecăți și a osândelor ce vor lovi bătrâna lume iudeo-democrato-comunistă. G. A. C.

DE CE NU SE EXPROPIAZĂ VECHIUL CIMITIR JIDOVESC DIN CIURCHI ?

E o întrebare legitimă și o adresăm d-lui primar al Municipiului.

Legitimă, căci criza de locuințe, alimentată și de faptul că nenumărați locuitori mărginași de pe șesul Bahluiului sunt supuși inundațiilor, face deosebit de prețios orice petec de pământ liber în incinta Iașului. Cu atâta mai mult când este vorba de o întindere de 5 ha. lăsată în părăsire fără a folosi nimănui decât numai unei amintiri care nu-i nici istorică și nici românească.

În definitiv, ce ne interesează pietrele de mormânt ale Hahambașilor, ale marilor rabini sau ale staroștilor jiadni, semănate aici încă de pe la sfâr-

șitul veacului al XV-lea? Cine mai știe astăzi de marele rabin Iacob Solomon Ben Aravi, primul Hahambașă dela 1629? Sau de marele staroste Șulim sin Meer din anul 1723 și Zvi sin Simon din 1799? Pietrele lor funerare se pierd printre celelalte cinci mii de morminte al căror început urcă, pare-se, până la 1467. Dar, oricât de vechi, ele nu urcă pe scara prăznuirilor naționale.

De aceea ne adresăm d-lui primar Const. Ifrim cu propunerea concretă de a se expropria imediat cimitirul jidovesc pentru ca să fie împroprietăriți invalizii și văduvele de război precum și sinistrații Bahluiului.

Cunoaștem nu numai priceperea dar și dragostea ce o poartă Iașului d. Constantin Ifrim. Suntem încredințați deci că apelul nostru nu va rămâne fără de ecou și că în curând el va lua drumul înfăptuirilor.

Va fi cea mai frumoasă operă edilitară pe care un primar o va fi dat vreodată Iașului, căci ea ferește pe deoparte extinderea inutilă și primejdioasă a urbei, iar pe de alta, dă adăpost atâtor creștini crunt loviți de soartă.

Stelele funerare și bătrânul zid împrejmuitor ar oferi materialul necesar construirii câtorva locuințe în acest nou cartier căruia ne îngăduim să-i dăm de pe acuma numele lui Constantin Ifrim, ctitorul atâtor așezăminte frumoase din Tatarașul lui drag. G. A. C.

„ALIANȚA ISRAELITĂ UNIVERSALĂ” ȘI SHAKESPEARE

Radio portughez transmite o știre într'adevăr uluitoare:

„Alianța Israelită Universală” se dă peste cap la Londra și Washington pentru a înlătura din repertoriul teatrelor anglo-americane piesa „Neguțatorul din Veneția” și revizuirea celorlalte piese ale marelui William Shakespeare.

Nu ne mai întrebăm de ce purced jidanii o asemenea campanie. Momentul e prea hotărîtor pentru ca dâșii să nu se preocupe până și de cele mai infime detalii care ar putea să le deservească interesele și să le scadă acțiunile morale. Ne întrebăm numai cum vor reacționa anglo-americanii. Căci dacă Shylok reprezintă simbolic figura clasică a cămătarului jidan, hrăpareț până și de sângele debitorului său, opera literară aparține în definitiv unui englez și e una din perlele cele mai strălucitoare ale spiritualității anglo-saxone. Înlăturarea lui Shakespeare din Anglia ar aduce întunecarea diademei Albionului. Și totuși — cine știe? — democrația anglo-americană va ceda poate tot așa precum s'a lasat decorat episcopul de Canterbury cu decorația „Lenin” și cum a cedat însăși Anglia, recentelor pretenții sovietice, abandonând pe Polonezii emigranți și trecând cu buretele peste bagatela asasinatelor dela Katyn.

Neamșul are o vorbă, — „La strâmtoare, mânâncă dracul muște”.

G. A. C.

DOAMNA ROOSEVELT, ÎN MISIUNE DIPLOMATICĂ LA SUD-AMERICANI

Presa americană ne aduce vestea că d-na Roosevelt, soția președintelui U.S.A., ia lecții de limba spaniolă, în vederea unei misiuni diplomatice în America de Sud.

Cum s'ar spune „arde satul și baba se piaptână”, — de astădată cu pieptele lui Carmen. G. A. C.

ÎNTRE LABURIȘTII ȘI COMUNIȘTII DIN ANGLIA

Rezistența laburiștilor la presiunile comuniste pentru a se încorpora în partidul lor, înregistrate de noi într'o însemnare din numărul trecut, a luat între timp forma unei deciziuni definitive. 1.951.000 voturi au venit să răstoarne desideratul comunist sprijinit numai de 400.000 voturi. Laburiștii au refuzat deci categoric orice fel de colaborare cu oamenii tenebrei revoluției roșii.

Bunul simț politic și trăinicia tradițiunilor naționale au fost de astădată mai puternice decât propaganda deșanțată dusă în Anglia de agenții Moscovei.

Nu se știe ce va spune d. Churchill, devotatul aliat al lui Stalin. Dar e un detaliu fără de importanță, căci oricât de isteț ar fi premierul imperialismului englez, — *tout le monde a plus d'esprit que Mr. de Voltaire*.

G. A. C.

SINAGOGA ȘI REVOLUȚIA RUSĂ

Berlinul e în măsură să cunoască răspunsul dat de Stalin la intervenția Angliei pentru apărarea jidanilor din U.R.S.S.

Nota semnată personal de Stalin, glăsuște:

„În general poporul evreu n'a fost persecutat în Rusia sovietică pentru practicile lui rituale. Sinagogile au jucat în revoluția bolșevică un mare rol propagandistic, și de aceea, ca semn de recunoștință, guvernul sovietic a tratat bine pe toți evreii ce-și îndeplineau obligațiile rituale și practicau cultul mozaic”.

Mai clar nici că se poate. Comunismul și sinagoga au țopăit Mausetopful, danțul ritual al căsniciei talmudice, sub baldachinul aceleiași conspirații mondiale.

Numai cât, bucuria nu va fi de lungă durată. Împreună au purces la drum, împreună se vor prăbuși. G. A. C.

ENTUZIASM BRĂILEAN

Duminică 27 Iunie 1943, Camera de Muncă din Brăila a organizat o înălțătoare serbare muncitorească, pentru încununarea a 50 de ani de activitate a unui respectabil număr de breslași. Manifestațiunea aceasta a fost la înălțimea tuturor pretențiilor. Un program artistic variat, care a culminat

cu tabloul alegoric reprezentând aproape toate breslele la lucru. Scena a fost ca o simfonie a muncii, în care toate uneltele, păstrându-și nota a-parte, se confundau melodios, constituind un imn de lumină și răsunete.

În cadrul acestei sărbătoriri muncitorești, d. prof. Gh. A. Cuza, și-a rostit conferința despre trecutul breslelor noastre, iar domnii: Petre Stati, George Lesnea și Eusebiu Camilar au citit din operele lor. A fost o zi de înălțătoare manifestațiune în care sufletul brăilean s'a arătat în toată plenitudinea lui.

Cuvintele sunt prea sărace și prea lipsite de adâncimi când ele au rostul de a exprima entuziasmul nelimitat al sufletului brăilean. În numărul trecut al revistei dădusem acestui oraș numele de „cuib de simțire românească”. Astăzi după ce pașii ne-au dus din nou în acest cuib, ținem a ne săvârși o datorie din a adăuga că în îndelungile și dese noastre peregrinări prin orașele țării, rar am întâlnit un entuziasm ca acel al cetății de pe malul străvechiului Danubiu. Nu putem uita vorbele unui moldovean de-al nostru care întrebat fiind ce crede despre Brăila și brăileni, a mărturisit cu spontană sinceritate: „Domnilor, par'c'ați fi moldoveni...” Este cel mai cald omagiu adus cetății muntenești. Nu vom putea nici când uita frățietatea cu care am fost întâmpinați pretutindeni și de către toți acei care dornici de cuvântul nostru, au dorit să ne întâmpine.

Ziua de Duminică 27 Iunie 1943 a sfredelit ca o rază strălucitoare în sufletele noastre de drumeji întru răspândirea cuvântului celui prețios.

Fie aceste puține cuvinte ce le adresăm brăilenilor pe infima cale a scrisului să găsească același ecou pe care l-au găsit totdeauna cuvintele noastre scrise sau rostite acolo.

Brăila, cuib de simțire și entuziasm fără hotare, în împărăția cea fără sfârșit a spiritualității noastre naționale.

C. M.

EXPOZIȚIA DE FINE DE AN DELA BELLE-ARTE

Joi 24 Iunie, a avut loc în atelierele Școalei de Belle-Arte din Iași, expoziția de fine de an.

Ne rezervăm dreptul să revenim cu o cronică amplă asupra acestei de a 4-a expoziție. Și cu drept cuvânt, căci ea depășește ca valoare pe cele anterioare și mărturisește nu numai o muncă încordată dar și un înalt potențial de creațiune artistică, asigurând continuitatea glorioasă a plasticei moldovenești. G. A. C.

NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

Numărul nostru viitor va apărea, ca în orice vară, la începutul lunii Septembrie, ca număr dublu pe lunile August și Septembrie.

E singurul răgaz ce ni-l dăm în munca de fiecare clipă desfășurată în aceste pagini care și-au făcut un punct de onoare din exactitatea apariției.

C. M.

POȘTA REDACȚIEI

Vasile A Iloaei: Puțină răbdare. Se va publica într'un număr apropiat.

L. Hum.: Apare în n-rul viitor. Te-am ruga, însă, să te descotorosești de plaga neologismelor. N'ai simțit niciodată cât îs de frumoase și pline de sensuri cuvintele noastre neaoșe?

V. H.-Galați: Limba în care scrii d-ta, e cu totul bizară. Spui că ești fiu de țăran. Foarte bine! Află însă că dacă frații d-tale rămași la coarnele plugului, ar rosti cuvintele de care te folosești pentru a descrie viața, și-ar rupe limba sau le-ar crăpa măselele.

Grănicerul: Admirăm actele de îndrăzneală. Dar te rugăm să te liniștești. Nu se pot publica.

S. Crist.-Galați: Trimiteți-ne sfârșitul. Altfel nu se poate publica.

C. C. Prisăcaru: Versurile cu vaca pribeagă și cu baba, spune-le mata străjerului din sat, ca să ia măsuri să închidă vaca la primărie și să dea baba în judecată, pentru că fură vreascuri... Ne spui că „viața în sat îți impune anumite trăsături care atunci când e vorba de ceva mai înalt, trebuesc cizelate după directivele predecesorilor”. Foarte bine! Află însă că dacă ai har poetic dela Dumnezeu, restul nu prea contează.

Poetul dela Veverița: Las'o baltă... chestia cu nunta Domniței. Recunoscători pentru entuziasm!

El. Bran.: Rugăm, învățați punctuația. După ce veți ști unde vine pus punctul și virgula, reveniți pentru a ne cere părerea asupra talentului.

Cernegură P., Neamț: Ne pare bine că ne cunoașteți. Vă stimăm, dar poeziile nu merg.

Pr. Drag. Lăpușna: Bun versificator. Atât. Dar nu-i de ajuns pentru a ocupa un „colțișor” (cum ne scrieți), în revistă.

S. Basarabi: „Dedicație d-nei I. C.” trimiteți-o doamnei în cauză și să ne vestiți și pe noi de urmare...

Fulger D.: Lipsită de *fulger*. Nu mai ridică degeaba „voivozii în picioare”. Lasă-i să doarmă în pace!

Ghîban, Ilmișoara: Chestia cu „o clipă să-ți bată inimioara”, se poate cânta pe melodia „Hai acasă puișor”... Tangouri și romanțe noi. Luați înțelegere cu un diseur...

George Floran, București: Mulțumiri. Se vor publica. Așteptăm cele făgăduite.

RECENZII

I. Gr. Perlețeanu, *Svonul anilor*, Buc. 1943.

D-l Perlețeanu își încheie activitatea literară cu o ediție definitivă a sonetelor sale, activitate a cărei debut datează din 1910.

Genul sonetului, trebuie s'o spunem dela'nceput, este dificil și pretențios, pentru că 'n sonet și cel mai intens sentiment capătă un aspect de vădită rigiditate și asta din cauza fixității formei.

Sonetiști avem puțini și dintre cei mai devotați genului sunt desigur Mihail Codreanu, Gh. A. Cuza... și d-l Perlețeanu.

Ce-l deosebește pe d-l Perlețeanu de ceilalți doi maeștri ai sonetului este desigur *sufletescul stins*, atenuat al acestuia. La un Gh. A. Cuza de multe ori te miri cum de sentimentul, atât de dens și debordant, este stăpânit de fixitatea formei, caracteristică ce face viabile, obsesive, sonete ca *Voroava paharnicului*, *Lazăr*, sau *Cel dintâi*; la fel sunt *Sturzul* și *Moartea Anahoretului* de M. Codreanu.

D-l Perlețeanu se deosebește prin finețe, subțilime a sentimentului până la străvezie, tendință ce se vedește și'n lexicul, mult șlefuit, uneori excesiv de subțiat:

Tritonic vers, tânguitor
Revarsă notele-i amare,
Vuind afunda sbuciumare
Din sânul vastului zăpor.

sau :

Sub pergole, în tufe, pe cărări,
Panașe, plete verzi, exuberante;
Balsamic sfat de leandri și acante,
Svon policrom. Serafice chemări.

După cum putem observa chiar din ultimul citat, poezia d-lui I. Gr. Perlețeanu tinde spre un fel de intelectualizare, care aduce iarăși oarecare atenuare sentimentului.

Cele mai izbutite cicluri sunt desigur cele din *Viziuni* și *Adorare*. Cartea, masivă, a apărut la Socex în condiții tehnice admirabile.

Donar Munteanu, *Simfonia Vieții*, sonete, Buc. 1943.

Donar Munteanu face parte din gruparea „Gândirii” și este unul din poeții cei mai reprezentativi ai gândirismului. (Nu toți din grupare sunt în deplină armonie sufletească și ideologică cu ceea ce numim noi gândirism). Poezia sa, de colorit mistic religios, tradiționalistă, vaporosă în atmosferizări, se bucură de toate calitățile și defectele acestei mari mișcări literare.

Și pentru că aceste din urmă sunt mai puține, vom începe cu ele: Unele imagini amintesc poezii de-ale generației trecute, cum este reveria trecutului, unde poetul se vede copil, amintitoare de Coșbuc :

Pe când pe-o ulicioară luptă greu,
Cu munți de-omăt, în umbre de veșminte,
Un omuleț ce-mi pare că sunt eu... (p. 14)

Sau altă imagine, aidoma cu cea din *Trei sburătoare* de P. Cerna :

Se'nalță apoi la cer și se tot duce
Misteriosul stol — pe-aceiași cale —
Albind pe cer o diafană cruce... (p. 143)

Și'n fine, alta (p. 95) unde imaginea se suprapune uneia similară din Demostene Botez.

Cuvântul nu-i totdeauna cel adecvat; ba uneori e chiar prozaic: „Azi noapte te-am visat” (p. 73). „Și va ceti 'n expresia figurii” (p. 47). Alte ori repetiții accentuante ca: „E primăvară 'n suflet — primăvară !” (p. 20), „Și plânge'n mine, inima mea plânge...” (p. 59), se succed prea des.

Am evidențiat toate acestea, pentru că Donar Munteanu e deajuns de original, un mare talent literar, ca să nu se lase furat de reminiscențe. Volumul acesta de sonete vine cu unele noutăți, care ne-au surprins, și s'a spus doar despre tradiționalism că-i epuizat!

În primul rând *unitatea armonică* a sonetelor între ele: E greu să dai caracter unitar unor poeme dintr'un volum, cu atât mai greu unor sonete. Sonetul se cere, prin natura sa, să fie independent; e un fel de *soliloc poetic*. Totuși autorul a izbutit să dea volumului o perfectă unitate, o simfonie unică a vieții, care pleacă dela exteriorul cosmic spre ființa umană, intrând apoi adânc în interior, punând probleme, însăilând pagini antologice de dragoste și iubire către Dumnezeu, pentru ca apoi să alunece 'n legenda religioasă: dela material, spre vaporos. Ciclurile au suduri trainice. Un sonet în final, dă esența sonetului următor. Tehnica această de înșurubare ne amintește de cea a lui Matei Caragiale din *Craii de Curte Veche*.

Pentru necesitățile acestea de angrenaj ciclic, însăși sonetul este lărgit uneori încă cu două versuri.

Profunditatea poeziei (Ciorchine de gânduri), conduită morală, realizările sufletești, fac din *Simfonia vieții* o poezie profund umană și viabilă.

În spațiul acestei poezii cu pecete mioritică, găsim imagini de-o rară prospețime, adevărate *trouvailles-uri*:

De ce-mi răsar din depărtate vremuri,
Un cer,— aproape să-l apuci cu mâna ;
În fața casei: nukul și fântâna
Și-un beci adânc, de care te cutremuri ?

Sau râsetul copiilor care se dau în scrânciob :

Și cum copiii roată 'n aier sboară,
Din când în când, din înălțime, pică
Un chiot de plăcere și de frică...

Un sonet ca *Agonie* te încântă prin sufleteșc, și doar nu-i decăt o însuflețire a naturii moarte :

În vase trandafirii săugerează...
Au curs pe jos petalele de sânge...
Și plânge 'n mine inima mea plânge...
Sunt singur... În odaie se 'noptează.
Și 'n întunerecul care se strânge,
Doar candela din colțul ei veghează ;
Clipește, pâlpâie și se 'ntreamează
Și pe-un portret lumina se răsfrânge...

Acum portretul se însuflețește :

Se mișcă 'n cadru o lumină vie
Ce 'n flacără de iad se chinuește...
Și 'n ochii plânși, nu știi : e resemnare
De blândă căprioară 'n agonie,—
Sau o supremă rugă de iertare ?

Ciclul religios e compus cu aceeași artă. Divinitatea respiră adânc în poezia d-lui Donar Munteanu.

Obişnuit, un volum de poezii trebuie să vie cu ceva nou (Sonetele d-lui Gh. A. Cuza aduceau acel plăcut balans între auster, ironic și umor) și *Simfonia vieții* îndeplinește din plin această cerință, justificându-și apariția. Ne miră totuși faptul că n'a fost editat de chiar „Gândirea” și-a apărut în imprimăria „Văcărești”, care n'are posibilitățile tehnice ale unei mari edituri.

Magda Isanos : Poezii, Iași, 1943.

O poezie grea de conținut, o poezie nouă, care va aduce unule întorsături în scrisul actual : D-na Magda Isanos e prima poetesă modernistă în adevărata accepție a cuvântului, creindu-și un drum propriu cu materialul sufleteșc cu care vine — inedit — intelectualizat și muzicalizat la exces. Semnificative pentru destinul poeziei sunt versurile :

Se va vorbi despre noi. Nu-i ciudat ?
Pentru că stând în insula noastră am visat,
am fost tineri și-am avut lumină multă de dat,
până-am căzut și ne-am întunecat.

De la debitul poetei până la apariția acestui volum, a fost o epocă de mustire, în care undele venite dela poeții franceji moderniști au fost bine-făcătoare, cu precădere un Verlaine, Valery sau James... Finețea feminină și-a tors însă un fir propriu, pecetluit de inedit, de originalitate. Un poem cum e Cavalerul (Ploaia) poate fi socotit ca un manifest al spiritului de observație și imaginismului feminin, imaginea crescând și descrescând până la evaporare, rămânând doar steagul, curcubeu :

Sub copite, sub potcoave mici,
Se trezeau popoare de furnici,
Un melc mare auzea din casă
Iarba cum crește grasă.
Se făcea senin, mai senin.
Cavalerul pălea ca un crin.
Nu i se vedea coiful, nici fața.
Il fura soarele, ceața.
Calul cădea în genunchi și cădea
sulița 'n vârful cu o stea.
Numai steagul în zare se vede
pentru cine nu crede

Imagism bogat, care face și desface o imagine, rapid, atenuând în final sdruncinarea sufletească ca și 'n altă parte :

Trebue să preamăresc ceva și să mor.
Slavă pământului plin de morminte...
Trebue să scriu cu puține cuvinte
de țărini și oamenii lor.

Ce-i interesant e că fiecare poem vine cu o lume nouă, constituind adevărate surprize prin noutatea sufletească, prin artă și tehnică felurită, dovada unui puternic talent.

Vom desprinde așa un colorism bogat, muzicalizat, fin, intelectualizat, în vis :

„Semințele 'n somn visau că există colori,
roșu, albastru și gri, minunate colori.
Tu peste frunțile noastre soare cobori.
Și noi vom da fructe și noi vom fi hore de flori.
Gloria noastră toată 'n vârful se presimte”...

sau :

În glumă 'mpletind minunile
mugurii pocneau ca alunele.
și-atingându-i haina și părul
înfloreau măcieșul și mărul.

Muzica versului, din fină, aproape de tăcut, devine pentru un moment

sunătoare, pentru a trece iarăși la surdina. E un fin „observism“ auditiv, un dar special, pe care-l au puțini :

Căzând din nori,
 Ploile capătă crengi și flori...
 Aud și viziunile și-aripa
 Care bate deasupra mea clipa...
 Toate le aud
 Și-auzul încă mi-e crud.
 Clopotul sângelui molatec, rotund,
 Ține veștile care nu mai pătrund.

sau :

Era hotar și liniște'n hotare
 de se-auzeau cum florile troznesc,
 ca niște aripi de îngeri care cresc
 departe 'n mari grădini neștiutoare.

O realizare deplină e poemul *Zeii*, care mustește de seva vieții, de germinație și Zeii nu-s decât plante animate de viață :

„Se face primăvară, zise-un arbust,
 Mugurii mei s'au umplut de must“.
 „Și noi vorbiră broaștele țestoase,
 Simțim pământul bine, cum miroase“.
 Și nu știu cine răsă cristalîn.
 Cu toți ciocniră și băură vin.
 Sau poate numai lumină de lună
 Care ametește și 'mbună.
 La fel oamenii și stafiile...
 „Inflorească vile“,
 Strigă zeul mic cât un ciot.
 Doamne, se face ziua de tot...

Sufletescul tare se muzicalizează, cântând în surdina ca'n : „La chaire est triste, hélas“...

O melodie care înclină în final spre o tremurătoare tristețe :

Când cel iubit departe plecase
 Toate s'au retras în liniștea lor,
 Numai vremea ne folositoare rămase
 Și numele 'n suflet sonor.
 Moartea veni atât de simplu, tăcut.
 Mânile care nu puteau cuprinde — au zăcut,
 Puse una lângă alta cum sunt uneori.
 Anume așezate unele sau flori.

Părea că n'au fost niciodată
 Verile 'nalte, toamnele 'n zarea cu steme :
 Sub iarbă, poate, sânul mic de fată,
 Respiră încă noaptea și se teme.

Ciclul *Spital* explorează un teren necunoscut până acum poeziei, mediul spitalului, cu suferinzii 'n febră, prilej de creere a unui *fantastic-halucinant*, o dominantă ce se desprinde 'n mic și din poeziile de mai înainte :

S'auzeau ghețurile pornite
 Mugind ca niște cărduri de vite,
 Și zănele vorbeau de 'nviere.
 Piticii mi-aduceau giuvaere,
 Inele, cupe, hangere,
 Se prăvăleau în umbra din unghere...
 De ramuri și flori,
 Eram plină până 'n subțiori.
 N'ai să sbori suflete, n'ai să sbori...
 Strigam și hohoteam uneori.

Versurile d-nei Magda Isanos, sunt sigur, vor da din nou prilejul unor discuții, prin tăria lor sufletească, prin noutatea cu care vin, și printr'un talent inegalabil până 'n prezent în versificația feminină.

Poate va începe o școală nouă...

Const. Vârtej

George Stati : *Doine*, Iași, 1943.

Volumul de *Doine* al d-lui G. Stati a surprins pe mulți, pentru că până la apariția acestui volum, d-sa n'a fost cunoscut ca poet. Il știam ca un bun polemist, director al ziarului „Prutul“, deaceia am citit volumul cu mult interes.

În ultima vreme s'a scris foarte multă literatură cu caracter patriotic și aceasta e foarte normal în momente de sbucium sufletec, constituind un imbold pentru realizarea idealurilor pentru care luptăm.

În felul acesta trebuie să considerăm și volumul d-lui Stati scris de un român cu sufletul cald, care tremură pentru destinul acestui neam.

Volumul cuprinde 8 poezii în stil și ton popular, încălzite sufletește la maximum de un sentiment de adorare pentru marea noastră luptă. E suficient pentru aceasta să cităm o poezie ca *Scrisoare de pe front* :

Îți scriu măi frate din război
 Și află despre mine,
 Că mă gândesc mereu la voi
 Că-s sănătos și bine

Pe toate mări, le-am biruit
Doar o schijă păgână
Când ziua stă pe asfințit,
M'a săgetat prin mână.

Lexicul cu arome de rustic înmiresmează poeziile, dându-le colorit de folclor, altă calitate a scrisului d-lui Stati :

Străbune pământuri, hotare
In scrâșnet le 'ncalcă păgânul.

Florin Becescu : *Cu fierul roșu*, București, 1942.

Studii documentare despre bolșevism s'au scris puține, datorită faptului că acest regim atât de „liber”, a avut un caracter destul de secret : vizitatorii străini vedeau ceea ce voiau magnații bolșevici.

Printre aceste puține studii trebuie să cităm și lucrarea lui Iohan von Leers (Uniunea sovietică, Berlin 1943) destul de documentară.

Cu fierul roșu întregește unele lucrări anterioare dela noi, cum sunt documentele studii ale lui A. C. Cuza, E. Smochină, C. Cătuneanu... aducând material inedit, mai ales în ce privește ocupația bolșevică din Basarabia și Bucovina.

Autorul începe printr'o vastă expunere a începuturilor bolșevismului și a revoluției din 1917, continuând să evidențieze urmările regimului, cu întronarea teroarei sub toate formele : mijloacele de chin chineze, foamea, G. P. U., toate inventate și în mâna comisarilor jidani.

Interesant și constructiv este capitolul *Internaționala comunistă*, evidențiind rolul ei nefast asupra tuturor țărilor.

Autorul insistă cu precădere asupra României, evidențiind titanica luptă a noastră contra propagandei și infiltrărilor comuniste.

Desigur studiul nu-i complet, datele cele mai multe complectându-se deabia acum, totuși foarte util pentru materialul ce-l furnizează. C. V.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI

† Tit Simedrea, *Mitropolitul Bucovinei, „Viața și traiul Sfântului Nifon patriarhul Constantinopolului, introducere și text“*, București, 1937.

† Tit Simedrea, *Mitropolitul Bucovinei, „Vechea Episcopie a Hotinului, contribuții“*, București, 1943.

† Tit Simedrea, *Mitropolitul Bucovinei, „Icoana junghietă de la Argeș“*, Sibiu, 1943.

Nicolae Crevedia, „Букурещь срѣдѣцѣтъ на румънската култура“, Sofia, 1943.

Andrei Radu, „гордостьта на румъния какво е далъ румънскитъ народ на свѣтовната култура“, Sofia, 1943.

Radu Cosmin, „Drumuri de lumină“, „Casa Școalelor“, 1943.

Magda Isanos, „Poezii“, 1943.

Petre State, „Chemarea Soarelui“, poem, „Casa Școalelor“, 1943.

Ion Agârbiceanu, „Preotul și familia

preotească; roștul lor etnic în satul românesc“, Astra-Sibiu, 1942.

Aurel Popa, „Orizonturi noi“, Brașov, 1943.

Alexandru Roșca, „Selecția Valorilor“, Astra-Sibiu, 1942.

* * * „Mama, Copilul și Căminul familiar în poezia românească“, antologie, Astra-Sibiu, 1943.

Gabriel Tepelea, „Plugarii condeieri din Banat“, București, 1943.

Olimpiu Boitoș, „Poezia lui Andrei Mureșianu, considerațiuni preliminare“, Brașov, 1943.

Teofil Lianu, „Cărți de cruciat“, versuri, Cernăuți, 1943.

Azente Opreșanu, „Alfăre noi, versuri, Cernăuți, 1943.

Nic. M. Constantinescu, „Meleag basarabean“ versuri, Soroca, 1943.

Gheorghe Lică Olt, „Note bibliografice asupra activității literare a scriitorului Lucian Costin“, Caransebeș, 1943

REVISTE

DIN STRĂINĂTATE

Die Kunst im Deutschen Reich, Berlin, an. VII, nr. 4-5, April-Mai, 1943.

National Sozialistische Monatshefte, München, an. XIV, nr. 155-156, Febr.-Mart. 1943, dir. Alfred Rosenberg.

Welt-Dienst, Frankfurt a. M., an. X, nr. 11, 1 Iunie 1943.

Service Mondial, Frankfurt a. M., an. X, nr. 7 și 8, 1-15 Apr. 1943.

Serviciul Mondial, Frankfurt a. Mein, an. IV, nr. 9, 10, 11, Mai și Iunie, 1943.

Deutschland, Berlin, an. X, April, 1943.

Illustrierte Zeitung, Leipzig, an. C, nr. 5025, 1943.

сепдника, număr special închinat României, Sofia, 1943.

Bolletino bibliografico italiano, Milano, an. III, nr. 11, 12, Nov., Dec. 1942.

DIN ȚARĂ

Gândirea, București, an. XXII, nr. 6, Iunie, 1943, dir. prof. Nichifor Crainic.

Convorbiri Literare, Buc., an. LXXVI, nr. 1, 2, 3, 4, Ian., Febr., Mart., Apr., 1943; dir. I. E. Torouțiu.

Familia, Buc., an. LXXVIII, seria IV, nr. 3-4, Mart.-April, 1943, dir. M. G. Samarineanu.

Viața Basarabiei, Buc. an. XII, nr. 5, Mai, 1943, dir. Pan Halippa.

Saeculum, Sibiu, an. I, nr. 3, Mai-Iun., dir. Lucian Blaga.

Observatorul social economic, Brașov, an. X, seria II, nr. 2-3, Mart.-Iunie, 1943, dir. prof. Victor Jinga.

Luceafărul, Sibiu, an. III, nr. 6, Iunie, 1943.

Muncitorul român, București, an. VI,

nr. 1, Iunie 1943, dir. Pan. M. Vizirescu.

Păstorul Tutovei, Bârlad. an. VI, nr. 1-4, Ianuar-April, 1943.

Școala și viața, Buc. an. XIII, nr. 3-10, Nov.-Dec., 1942, Ian.-Iunie, 1943.

Satul, Buc. an. XIII, nr. 151, Iunie, 1943, dir. Andrei Udrea.

Arhanghelul, Botoșani, an. VII, nr. 3-4, Mai-Iunie, 1943, dir. pr. Hristofor Deliu.

Tribuna Avântenilor, Buc., an. VIII, nr. 1-3, Ian.-Mart, 1943.

Revista Bucovinei, Cernăuți, an. II, nr. 6, Iunie, 1943.

Anuarul Liceului Național, pe anul 1941-1942, Iași, 1943.

Basarabia literară, București, an. II, nr. 64, 65, 66, 67, 68, Iunie-Iulie 1943.

COLECȚIA „CETAȚII MOLDOVEI”

- Ștefan Berechet**, *Care din trei*, trad. din Cehov.
- G. Bezviconi**, *Roirea familiilor românești peste Nistru*.
— *Costache Negruzzi, scriitor basarabean*.
— *Legăturile familiale ale lui A. C. Cuza cu Basarabia*
— *Scriitorul Leon Donici*
— *Prințul Constantin Moruzi*.
— *Romancierul Dimitrie Moruzi*.
- Gh. A. Cuza**, *Frankfurt, Cetatea antiindustrialismului mondial* (epuizat)
— *Cuza-Goga, o înfrățire ideală*, (ed. II-a), 10 lei.
— *Prin Tighina și Cetatea-Albă*, 60 lei.
— *Profanare scelerată sau act de demență. (Cazul Gh. Călinescu)*.
— *Bugeacul—drumuri și popasuri basarabene* (epuizat)
— *Tit Liviu, cântăreț epic al Romei*.
— *Naționalismul și generațiile studențești ale României moderne*.
— *Alăturarea de Mareșal, pentru țară*.
— *4 Martie 1923*.
— *Brăila, cuib de simțire românească*.
— *O societate a scriitorilor moldoveni*.
- V. I. Cataramă**, *Sufletul Junimii: Vasile Pogor*.
- D. Florea-Rariște**, *Rătăcire prin vis*, (versuri).
- A. M. Frimu**, *Prăznuirea slovei naționaliste din Moldova*.
— *Inaugurarea Institutului German de Știință*
- Aurel H. Golimas**, *Încercări de românizare*.
- N. Grigoraș**, *Orașele Moldovei și populațiile de origine străină*
— *Ceva despre urmașii lui Petru Vodă Rareș*
— *Mănăstirea Cetățuia*.
— *Naționalismul antisemit al lui A. D. Xenopol*.
- Petru Iroaie**, *Natură și sens popular românesc*.
- I. G. Loghin**, *M. Eminescu și provinciile desrobite*.
- C. Martiniuc**, *Moldova de Sus*.
- Marga Mateescu**, *Assisi, cetatea Sf. Francisc*.
- Anton Nișu**, *Simbolul religios egeean de pe figurina plastică neo-eneolitică dela Casimcea (Dobrogea)*.
- Ion G. Savin**, *Mitropolitul Movilă și Sinodul dela Iași*.
— *Religia creștină, — formă fundamentală a civilizației și culturii române*.
— *Politica religioasă a Axel*
- C. Toma**, *Societatea Comunală de Electricitate*.
- Gh. Ungureanu**, *Un act de dreptate istorică*.
- Alexandru Vioreanu**, *Vasile Gherasim*.
-

PREȚUL 100 LEI